

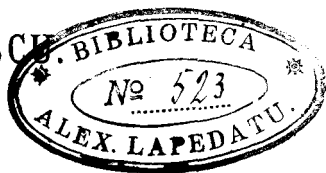
ITINERAR IN ISTRIA

ȘI

BCU Cluj / Central University Library Cluj
VOCABULAR ISTRIANO-ROMAN.

3687

Ioan Măgureanu 292810
IOAN MAIORESCU

ITINERAR IN ISTRIA

ȘI

VOCABULAR ISTRIANO-ROMAN.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

(Din manuscriptele postume).

BCU Cluj-Napoca

RBCFG 2009 04625

JASSI.
TIPO-LITOGRAFIA H. GOLDNER.
1874.

Prefața editorului.

Manuscriptele remase de la Ioan Maiorescu (reposat in 4 Sept. 1864) cuprind lucrări neisprăvite. Câteva caete pline cu pasage copiate din Dogiel, altele cu extracte complete din Glossariile lui Du Cange, mai multe coale cu lecțiuni pregătitoare pentru cursul de Istorie ce'l ținea la Universitatea din București, in fine trei cărți de notițe relative la Românii Istrieni

Aceste studii Istriene, deși neisprăvite și ele, se pot totuși infățișa publicului aproape așa cum au fost lăsate de reposatul autor. Până la pagina tipărită 57 manuscriptul lor, sub formă de Itinerar, se află pregătit pentru publicare. In paginile următoare (57—80) am adăogat dintr'un mic portofoliu câteva insemnări, care — precăt se vede — aveau să fie prelucrate tot in modul Itinerarului. Vocabularul Istriano-Român, cu care se termină volumul, se află parte pe șuvițe de hârtie așezate in ordine alfabetică, parte intr'o a treia carte de notițe, din care s'au compilat la rëndul lor.

Intrerruptă prin moartea autorului și remasă intr'o stare așa de puțin pregătită, lucrarea de față își justifică totuși publicarea prin interesul obiectului și prin exactitatea notițelor. De altmintrelea se adresează la indulgența cetitorului.

Vocabularul are multe lacune, intre el și textul Itinerarului sunt uneori contraziceri. Așa d. e. lipsesc in Vocabular următoarele cuvinte istriene arătate in Itinerar: *bur*, *coale*, *comună*, *clin*, *cred*, *credință*, *escu*, *sum* și toată con-

jugarea lui afară de persoana a treia *e*, *frid*, *par*, *ola*, *stanță*, *vlach*, *vlaski*. Pe de altă parte trebuiesc privite ca erori de indreptat câteva diftongări din *o* în *oa* cuprinse în Vocabular. Limba română-istrieană, ca și a noastră, obicinuește diftongarea lui *e* intonat în *ea*, d. e. *pedeapsa*, *creasta*, etc. Pe lângă aceasta are și diftongarea proprie a lui *a* în *oa*, d. e. *goard*, *pecoat*, *ioarbă*. Inse *o* accentuat nu se diftonguează în *oa*, ci rămâne simplu, d. e. *nopte*, *sore*, *fome*, etc. Trebuie dar și în Vocabular la cuvântul *mort* să se zică *mortă* în loc de moartă, cum e acolo, asemenea *dembocă* în loc de demboacă și *codă*, *code* în loc de coadă, coade. — În textul Itinerarului trebuiesc indreptate următoarele erori: în josul paginei 32 să se citească *căre-le* în loc de căre-el; la nota de pe pag. 37 *recimic* în loc de *recmikc*; la pag. 41 *rosnele* în loc de *rosneie*; cuvântul *jarum* de la pag. 42 a Itinerarului este scris în Vocabular *iarăm*.

Ortografia cărții nu este a autorului ei, care nu ajunsese încă ași pune în lucrare proiectele sale grafice. Esența acestora eră de a introduce litere deosebite pentru *ș*, *î*, și *l* muiat, descoperindu-se și turnându-se tipuri nou. În lipsa nouelor forme, subscrisul a trebuit să se țină de ortografia obicinuită în cele mai multe cărți și jurnale din România.

Traducerea germană a cuvintelor din Vocabular este adăogată de editor. Odată cu publicarea de față am crezut de cuviință a face și o ediție deosebită pentru Germania. Scrierile relative la noi, cu care s'a inavuțit literatura acestei țeri (Diez, Miklosich, Schuchardt, Mussafia, R. Roesler) cereau un pas de întâlnire și din partea noastră.

Nu pot cită inse pe D. Robert Roesler fără a indreptă și aici, precum am făcut-o și în *Augsb. Allgemeine Zeitung*, o eroare din cartea D-sale *Romänische Studien*. În multe pasage a le acestor studii D. Roesler critică într'un mod cam viu articolul relativ la România din *Staatslexikon Rotteck und Welcker* și mi'l atribue mie. Declin această

onoare. Articolul este al reposatului meu tată. El re-
sumă, și nici că putea să facă alta pentru un lexicon en-
ciclopedic, știința noastră istorică în anul, în care a fost
scris (1863). De atunci încoace s'a deșteptat critica; „e-
xaltările patriotice“ (Roesler, pag. 69) nu se mai admit
fără control, în propria noastră literatură s'a produs o
reacțiune în folosul căutării neprevenite a adevărului. Cer-
cetările D-lui Roesler, venite mai pe urmă, vor contribui
de sigur și ele fie direct fie indirect spre lămurirea mul-
tor întrebări întunecate din Istoria Română. Cu atât mai
mult ne pare rău de tonul pasionat, în care sunt scrise,
și dacă primilor scriitori ai unei literaturi renăscende le
eră poate iertată exagerarea patriotică, de la maturitatea
științei apusene eram în drept a aștepta, împreună cu mă-
sura adevărului, dignitatea judecății.

București, Aprilie 1874.

BCU Cluj / Central University Library Cluj **Titu Maiorescu.**

ITINERAR IN ISTRIA.

Iunie și Iulie 1857.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Luni la 7 ore seara in 22 Iunie (1857) am purcesu cu diligința din Triest spre Pisino. La o $\frac{1}{2}$ oră dai de Salinele de mare, și după altă $\frac{1}{2}$ oră de alte Saline de mare lângă satul Muggie, pe care ănsă poporul ilu chiamă Muie. La 9 oare și $\frac{10}{60}$ am ajunsu in Capo d'Istria, unu opidu cu căi atât de ănguste, încât nu potu sta doue trăsuri alăturea. Erà noapte și n'am pututu visita nimic. In cea mai bună ospetarie, unde intrai pentru câteva minute spre a-mi stēmperà setea, nu affai decât trei popi catolici și unu mireanu, deșertându pahare pline cu vinu roșu de Istria, pe care-lu cunosceam din Triest. Unu biletu de recomandățune ce aveam cătră părintele popa Bertonzel apucase a rămănè uitatu in portofoliu; uitasem și numele părintelui, și așa am eșitu fără a face cunoscință cu acesti buni părinți. Poate nici nu le-ar fi părutu bine a se vedè turburați de cătră uuu străinu in plăcuta lor ocupațiune in via Domnului. — La 12 $\frac{3}{4}$ după međul nopței am ajunsu la a 2-a stațiune, la Buje, pe o borra din cele mai tari, ce incepuse a sufla de 2 ore. — La 3 ore și $\frac{3}{4}$ am ajunsu la a 3-ia stațiune Visinada. Erà đioa albă de o jumătate de oră. — La 6 ore ajunserēmu in Pisino.

Cu toate că suprafața pământului nu infățișează decât erupturi ori scuipături vulcanice, locurile și cele departate de mare, spre mijlocul Istriei, sunt bine cultivate, mai ales de la Visinada și de la Coraiba înainte spre Pisinu și de la Pisinu înainte cât se vede cu ochii până spre dealurile despre Valea Arsei. Prin mijlocul petrelor ce acoperu pământul pretutindinea se vădu toate spițele de grănațe: orđu, grău (golanu și flocosu), secară, porumbu, fasole, cartofi, cânepă, in valea *Scropedi* am vădutu chiar și arișca matură ce se seceră ori se coseă. Intre grăne erau unele foarte frumoase. Viile se cultivă ca in Italia. Vițele sunt arbori groși și înalți, cărora drept proptă le servesce altu arboru. Acești arbori, de care sunt rădimate vițele, sunt mai toți jugastri; nici mi-aducu aminte să fi vădutu alți arbori decât jugastri lângă vițe. Vițele formează unu șiru lungu și continuu, fiindcă fiecare viță e prinsă cu o parte din ramii sei de vița dinapoi, și cu cealaltă parte de ramu de vița dinaintea sa. In acestu modu facu o catenă necurmată. Distanța de la o viță la alta e ordinarmente ca de 10 palme domnesci; ear spaciul dintre nnu șiru de vițe și altul e de trei și patru ori mai mare, și seminat cu grău, secară, porumbu, orđu etc. Adese-ori in fiecare intrespaciu de aceste e altă seminătură, de es. intre cele d'intăi doue șire de vițe e grău, in următorul intrespaciu e porumbu, fasole ori cartofi, apoi secară ori orđu. C'unu cuventu: tot acea țearină e usată ca vie, ca pometu, ca grădină de legumi, ca câmpu de grănațe. — Dar să ne inturnămu la ale noastre.

Indată ce am ajunsu la Pisino, m'am dusu la D. Cegnar, officiantu la telegrafu, cătră care eram recomendatu de D. Bleiweiss; după aceea am fostu la primul neguțitoru din

Pisino, la D. Camus, căruia fusese recomandat de D. Scaramangă. Fui receptu în sînul familiei D-lui Camus cu toată cordialitatea. La patru ore după prânzu mersei cu D. Cegnar la satul Zareci, $\frac{3}{4}$ de oară departe de Pisino. Preotul locului ne recepî bine. Aici se incinse între noi dispută despre originea Romanilor istriani. Preotul slovenu pretindea morţiş, că n'au fostu mai mulţi decăt sunt astăzi, că nu se perdu, că sunt tenaci în conservarea limbii lor, că în casele lor nu vorbescu altă limbă pînă nu încep a umblă în scoală, unde învaţă limba croatico-ilirică. C'unu cuventu: că Românii istrieni au fostu de cînd au venitu tot acolo unde se mai află şi astăzi, şi că sunt venetici în locurile aceste. Cum că nu s'ar ţinè de vechii locuitori ai Istriei, de pe timpul Romanilor, ori că cel puţin nu sunt mai vechi în Istria decăt Serbii, Croaţii, Serbo-Dalmaţii, alegă unu documentu din anul 1325, scrisu în limba latină, în cea germană şi cea croatico-serbică, în această din urmă cu alfabetul glagoricu, prin care documentu se regulă limiţii Istriei peste totu, şi în parte şi hotarul satelor de la locul Cepici (Cepich) şi în care Domnul acestor sate, alu satelor unde vedemu astăzi pe Românii Istriani, Ńice, că elu e constrinsu a dîmite pe locuitorii acestor sate, dacă nu li se vor da ori asemnă şi lor pămënturi*). De unde incheiă preotul, că locuitorii satelor de lângă lacul Cepici, ca unii ce la începutul secolului 14 nu aveau pămënturi, nu puteau fi veniţi de mult în locu-

*) Preotul mi-a arătatu acestu documentu în arhivul Slavilor despre meadă-Ńi, din anul 1852. Sub titulu aceasta: Arkiv, za povestniku jugoslavansku, knjiga II. 1852. Citatul documentu e publicatu aci numai în limba slavonică; ear despre esemplarul celu latinu şi celu germanu nu-mi putu spune nimicu.

rile aceste. Ear cât pentru epoca, când să fi venit acești Români aici, preotul dln Zareci țicea, că poate să fie aduși aici din Dacia Traiana de Tatarii, care in secul. 13. fugărire pe regele Bela*) și avurē o bătălie mare din sus de Fiume, după cum țice preotul, la locul numitu până astăzi *Grobnicu*, ce va să țică *locu de ingropăciune*, de *inmormēntare*, pentrucă acolo se ingroparē cei căduți in acea bătălie; și fiindcă și la lacul *Cepici*, lângă *Berdo*, se află unu satu *Grobnic* (pe charte *Grobnico*), — adaoșe popa — se vede că Romăuui cei aduși de Tatarii lângă Fiume au trecutu pe urmă la valea riulețului Arsa și au adusu cu sine și numele *Grobnic* și l'au applicatu la locul unde s'au așședatu lângă *Cepici*!

Cu această ipotesă ușurică, fundată numai pe etimologia numelui *Grobnic* de lângă Fiume și pe împrejurarea, că această numire se află și lângă *Cepici*, apēră preotul părerea sa, că Romăni sunt veniți mai târziu in Valea Arsei. Mai adaoșe in fine, că dacā acești Romăni aru fi din vechii locuitori ai Istriei, aru avē și ei vre unu satu cu nume românesc.

Eată pe scurtu argumentele bunului Slovenu, argumente pure negative. Indesertu i-am pusu întrebări ca aceste :

a) Ce au devenitu *Volochii*, care după Nistor, celu mai vechiu cronistu rusu, au bătutu pe cei d'intăi Slavi ce au venit la Dunăr pe dreapta Tisei in jos, și despre care Schloezer, editorul și comentatorul lui Nistor, țice că după insemnarea cuvēntului *Voloch* la Ruși ar fi să fie unu populu de origine romană, anume Romăni, dar că nu crede

*) Or pe Kun Laszłó? Subt acesta au venit Tatarii in 1285. (Veți *Valvasor*, IV, Lib. XV sect. 34).

că acestu populu, Romăni noștri, să fi fostu atunci (secul. IV, V. ori VI.) așa de tari?

b) Unde sunt *Vlachii*, de la cari Croații au cuprinsu cea mai mare parte a țerei lor și Dalmația, căror le-au stipulatu drepturi, susținute până in seculul 17, cari mai inainte aveau in părțile aceste Banatul lor și de la cari ducele Croaților a luatu titula de Banu, cuvântu românitu in forma aceasta?

c) Pentru ce Slavii de meadă-și sucescu numele Vlach, Vloch, Voloch, Vlasi, Ulach, Lach, Lasi etc., ținându aci că se dă păstorilor, aci celor de biserică orientale etc., când ei sciu toți, că acestu cuvântu in origine nu inseamnă altuceva decât: *Romanu, Italianu, Latinu*?

d) Pentru ce cu istoria in mână nu se iau pe urma acestui nume, începându din Agram până la mare la *Morlachi*, cari ori că sunt *Romani negri*, adecă Mauro-Vlachi, de unde să se fie formatu cuvântul *Morlachu*, ori că sunt Romani de la mare (morje-vlachi=morlachi), și cari atât după diaconul Dioclea ce însuși a fostu morlachu și ține că Morlachii ca toți Valachii sunt origine latină, cât și după Tomasini, episcopul de Città-nuova, care scrise in anul 1650 și care ține pag. 515: „I Morlachi che sono nel Carso hanno una lingua da persè (adecă care nu e nici „schiava“ nici „italiana“), la quale in *molti vocabuli e simile alla latina* (nu *all' italiana, ci alla latina*)?*)

*) Inainte de aceste vorbe numesce cetățile ce se țin de *Pinguente*, apoi cele din Carso, și adaoage: Usansi indifferente due lingue, schiava ed italiana, ma nei castelli più l'italiana, e la chiava di fuori continua.“ apoi vine locul de Morlachii din Carsu. Ear cetățile ori opidele din Carso le chiamă așa—pag. 515—Lanischie, Racciavas, Bergojaz, Dana, Sottoraspo, Terstenico, Brest, Praporuchie, Podgacehce, etc.

e) Pentru ce nu caută în Ireneo della Croce „Historia di Trieste“ (tipărită în 1697) Lib. IV c. VII pag. 334 unde țice: „Un' altra memoria antica, degna d'osservazione non minore delle già addotte antichità romane, osservo în alcuni populi addimandati comunemente chichi (*cici*) „habitanti nelle ville d'Opchiena (Opcina), Tribachiano (Tribaciano) e Gropada situate nel territorio di Trieste sopra „il Monte, cinque miglia ($1\frac{1}{4}$ mil. geograf.) distante dalla „città verso Greco, ed în molti altri villaggi aspettanti a „Castelnuovo nel Carso giurisdizione degli illustrissimi Signori Conti Petazzi, quali oltre l'Idioma Slavo comune a „tutto il Carso, usano un proprio e particolare consimile al „Valacco, intracciato con diverse parole e vocaboli latini „come scorgesi dall'ingiunti ed a bel studio quì da me referiti.... I nostri chichi addimandansi nel proprio linguaggio *Rumeri* (Rumeni). . . .

„Parole e vocaboli usitatii da Chichi: *Ambla cu Domino* (Domnu)—ambula cum Domino; *ambla cu Draco* (dracu) — ambula cum Dracone (Diabolo); *Bou*—bos; *berbaz* (barbați) — homo (homines, viri); *basilica* (basereca) — basolica *); *Cargna* (*carna* cum țicu și astăđi în Valdarsa) — carne; *cassa* — casa; *cass* (cașu) — caseus; *compana* — campana; *copra* (și coapra) — capra **); *Domicilio* (domiciliu) — domicilium; *Filie ma* — mia Figlie; *forzin* (forcin) — forceps; *fizori ma* (ficioni mei) — miei figliuoli; *fratogli-ma* (fratele meu) — miei fratelli; *Matre-mater*; *mugliera* (mu-

*) Se vede erore, căci cei din Valdarsa țicu și astăđi *Basereca*.

***) Se vede erore, pentru că și astăđi în Valdarsa țicu *capra* și *țapu*. Poate că Ireneo a voitu să represente pronuncia populară, că după ce venii în Susnievizza, mă convinsei că acești Români o mulțime de *a* le pronunța ca *oa* or ca *a* ungurescu.

„iere) — moglie; *Patre* — padre; *puine* (pâine) — pane; *Sorore* — Soror; *Vino* (vinu, și mai de creștut *viru*, cum „dicu și astăzi in Valdarsa); *Ura ova* (una oie) — una ovis.“

f) In deșert i-amu adaosu, că Croații pe așa numiții Serbo-Dalmatini (Serbo-Dalmatinski) acolo și aici in Istria ii numescu in batjocură *Vlachi*, și atât aceștia, cât și Romanii din Valdarsa batjocorescu pe Croați *Besiaci*, adecă *fugari*, *fugitori*, de unde se vede intre ei ura, născută fără indoială din resbelele ce au avutu intre sine.

g) Că cât pentru locuri, ce au numai numiri slavice, afară de acea că și acesta e unu argumentu negativu, noi putemu aduce esemple numirile din România și Moldavia, unde cu toate că au fostu Romanii totdeauna precumpănitori, totuși și astăzi sunt numirile slavice de locuri foarte adese, din cauză, că după barbari ei cei d'intăi au organizatu unu statu politicu și bisericescu, ca Domni ai Daciei, și au făcutu împărțirea politică, — in limba lor s'au scrisu diplomele domnesci, in limba lor s'a făcutu liturgia până inainte de 200 de ani. Eată unu esemplu de o țară, unde nu e picioru de Slavu, și cu toate aceste numiri slavice. Nu e dar de mirare că și in Istria e așa, unde Românul n'are nimicu alu seu, decât aerul, apa și petrele, unde romănesce vorbesce numai intre 4 părți, unde chiar și numele de Romanu ce-lu avea până dăunădi, l'a lăsatu in grația străinului.

In deșert toate aceste și altele in restimpu de 3 ore, cât ținū conversațiunea: Părintele remase intr'alesale, cumcă Românii istriani sunt de când cu documentul din anul 1325 tot atâți căți erau atunci și că nu se potu desnaționalizà!

Mi-am adusu aminte ce observasem și la alți Sloveni, precum și ce-mi observase profesorul Zhishman in Triest, că toți preoții sloveni sunt panslaviști in înțelesul acela, că

nu vedu din vechime prin locurile aceste decât Slavi, încă dinaintea Romanilor, și că și acum pe toți voru a-i face Slavi chiar unde nu se mai vorbește slavonesce. În adevăru în stăruirea lor de a afirmă, că Romanii din Valdarsa nu se desnaționaliză, că sunt tenaci, mi s'a părutu a vedè o părere de reu, că nu se stinserè toți Romăni.

Venindu vorba de articolul eșitu în Nri. 1—2 ai jurnă-lului „D'Istria“ în anul 1846, preotul mi arătâ acestu articulu în „Zora Dalmatinsku“ *) din acelu anu tradusu în limba croatică. Fiindcă nu aveam cu mine probele de limba romano-istriana, am cerutu jurnalul dalmatinu, ca să-mi copiezu acele probe, și mi-lu dede a-lu duce cu mine la Pisino. Tot aci aflai, că autorul articolului, Antonie Kovaci, e astăzi chiar Podestâ în Pisino și că acesta la compunerea articolului fusese ajutat de *Micetici*, **) atunci june studiante în Pisino, Romănu din Valdarsa, anume din *Berdo*, acum cooperatoru (capelanu) în *Castva*. ***) Descoperirea, că D. Covaci e Podestâ în Pisino, unde mă aflu, mă umplu de bucurie. Mă despartii de părintele, care cu toată via noastră dispută implinise foarte bine cuviințele ospitalității, ăi dedei o sugară de tabacu turcescu, pe care o puse bine spre a o ținè de suvenire, și mă inturnai la Pisino.

24 Iunie.

Mercuri de demineața mersei la D. Camus, rugându-lu ă me facă cunoscutu cu D. Podestâ. Trimise îndată să in-

*) Zora Dalmatinsku, 1846, No. 19—20. În No. 20 se mai află și unu articulu intitulatu : „Obicaji kod Morlakah Dalmacii,“ pag. 153—156.

**) Micetici scriu și ăicu Croatii; ear Romăni istriani ăicu Miceti și Micetiti și Micetity, din care Slavii făcurè Micetich or Micetitsch.

***) Cooperator ăicu Slavo-croatii; ear Romăni ăicu Capelanu. La Castva Romanii ăicu Castău și Castavu, deunde ceilalți făcurè Castva.

trebe, dacă e acasă și de ne recepe. Răspunsul fii, că va veni însuși, și în adevăru veni peste puțin. Eată-mă în față cu autorul articolului, ce pentru Români Daciei traiane fii descoperitorul unui nou membru al națiunii romano-orientali. Nu-și putea exprime bucuria ce sencea veđendu unu Român din Dacia, și anume că vine cu scopu de a se informa în față locului despre această frântură de Romani în agonie. De și, precum mărturisii și precum arată numele (Kovaci), de origine slavonă, arată ănsă unu interesu foarte viu pentru Români și promise că-mi va subministra totu ce-i va sta în putere spre a-mi ajunge scopul. Mi-a spus, cu ce bucurie au receptu toți Italianii scirea despre esistența Romanilor din Istria, mai alles față cu tendințele Slavilor de a slaviză totu și toate ce se apropie de marea adriatică, încât nu se mulțumescu a da Triestului origine slavică, ci caută să recăstige Slavilor și Veneția și altele mai departe, — tendințe, ce D. Covaciu le reprobă tare.

Conversațiunea aceasta eră în cancelaria D. Camus, și tocmai începusem a întrebă, dacă nu vinu în Pisino oameni din Valea Arsei, când D. Covaciu aruncându ochii pe fereastră, strigă: „Eccolo!“ și deschidendu ușa, chiamă pe unul în casă. Eră unu barbatu de statură mai jos de mijlocie, ănsă bine făcutu, indesatu, peptosu și spătosu, viu și voiosu, pălitu tare în negru, capul rotundu, fruntea lată, increțită. Fără cea mai mică păsare salută pe D. Camus și Covaciu în limba croatico-slavică. Aceștia ăi spuseră, că eu ăncă sunt de ai lor, și să vorbească cu mine în limba lor. Istrianul se uită cățva la mine, dede din capu și ear se înturnă cătră cei ce-lu chiamaseră, reîncepându croatica. Eu ilu întrebai atunci:

„De ce nu vorbești în limba voastră?“

Elu: „In limba noastră?“ (o puru).

Și cu aceasta stete mut. Pricepui, că nu m'a înțelesu pe de plinu și întrebai pe D. Covaciu, ce verbu au pentru „parlare?“ (Noi conversamu italianesce, pentru că Camus nu cunoscea decât italiana și slovena). Dar istriianul înțelegea italiana *) și mă informă indată:

„Noi *parlare* đicemu *cuvintu*“, ceea ce întări și D. Covaciu.

Acum repetu întrebarea:

„De ce nu cuvântați“ (eu pronunțai ca noi, adecă e cu tonu nasalu) „de ce nu cuvântați in limba voastră?“

Istriianul: „Cu *cire* (cine) cuvintă in limba noastră? (o nu se face oa). Cire sci limba noastră?“

Eu. „Io sci limba voastră, o cunoscu că e și limba „mea.“

Istriianul: „Bire (bine) că sciți, cuvintamu“.

Eu. „Din ce satu ești?“

Vorba satu nu o înțelese. Mă întorsei cătră D. Covaciu, întrebându, ce espresiune au pentru *villaggio* și imi respunse, că nu scie să aibă espresiune proprie, decât că numescu satul cu numele seu. **) Întrebai dar pe Istriianul mai incolo

„Nu m-ai înțelese?“

Văđui, că nici aceasta nu o pricepe, și ear rugai pe D. Covaciu, ce espresiune au pentru *capisce*, și-mi đise, că și ei au tot acestu verbu. ***)

*) Mă convinsei mai pe urmă in Susnievizza, că foarte mulți dintre cei mari, chiar și dintre copilandri, cunoscu italica, mai ales care avură ocupațiuni pe la Pola, și peste tot pe marginea mării, or au ședutu mai mult prin Pisino.

***) Pe urmă aflai in Susnievizza, că đicu *Salisce*, dar mai mult *communa*.

****) In Susnievizza aflai, că au doi verbi: *capescu* și *intendescu*, mai des numai *tendescu* (intendere, intender). M'amu miratu mult, că de și đicu

Prin urmare schimbai întrebarea, ȳicĕndu:

„Nu mĕ capesci?“

Istriantul. „Ce ȳiceȳi?“

Eu. „De-unde esci?“

Istriantul stete cĕtva cugetĕndu, pe urmĕ repeȳi elu ĩntrebarea: „Dende escu?“ (u se pronunȳă tot-deauna).

Eu. „Aȳa, dende esci?“

Istr. „Eu escu din (se ȳice Ńi *di*, *de*) — eu escu din Grĕdigne.“

Eu. „Mergi astĕȳi acasĕ?“

Ear a statu; pe urmĕ a ȳisu: „Astĕȳi mergu.“ *)

Apoi ĕi ȳisei: „Eu viru (vinu) la voi mĕre (mĕne).“

La care istriantul respunse: „bire“ (bine).

Din toate am culesu, cĕ nu vorbescu bucuroŃi limba lor ĩdatĕ ce se aflĕ ĩntre strĕini, adecĕ ĩntre oameni de altĕ naȳiune, cĕnd ĩn casele lor fereascĕ D-ȳeu sĕ vorbeas- ĩn altĕ limbĕ.

Causele ce-mi aduse D. Covaciu spre esplicarea acestui faptu, se reduceĕ mai mult la aceasta: cĕ sciĭndu acesti Romĕni cĕ alȳii afarĕ de ei nu le cunosc limba lor, „s'au ĩnvĕȳatu a vorbĭ ĩn altĕ limbĕ, anume ĩn cea croato-sla- vĕcĕ, pe care o sciu toȳi ĩn partea orientĕlĕ Ńi cĕȳiva din partea septentrionalĕ a Istriei ĩnȳelegĕndu Ńi meȳul Istriei, va sĕ ȳicĕ ĩn cea mai mare parte a Istriei.“ Eu o lĕsai

tendescu, tendesci, ĩn a 3-a persoanĕ singul. Ńi plurale nu ȳicu *tendescu* or *tendu*, ci *tendĕ*, — nu ĩn imperf., ci ĩn pres. De aci s'ar vedĕ, cĕ acestu verbu e adoptatu de la Italiani tĕrȳiu, Ńi ĩn micul populu nu s'a pututu naturalizĕ. Aici ar mai fi de cercetatu, ĩn ce epocĕ Italianii au precumpĕnitu ĩn Istria? sub Veneȳiani? De ce pĕnĕ ĩnainte de 30 ani chiar Ńi Italianii de lĕngĕ mare, toȳi fĕceau pe au *av*?

*) Se conjugĕ: *mergu, meri, mere, mergenu* Ńi *meremu, mereti, mergu*; prin urmare ĩn a doua persoanĕ singularu nu se ȳice *mergi*, ci *meri*, Ńi de aceea stete ĕntĕi pe gĕnduri.

intr'atata, că totul e unu invețiu, deși cu o oară după aceasta întâlindu tot pe acestu Istrianu in cale, și la 3 după miadă-ți ear pe elu și încă pe altul tot din Gradigne, me convinsei, că cu cea mai mare bucuriă steterē locului și mă salutarē „*bura ți*“ = buna ți. La întâlnirea de după meadă-ți celu cu care mă cunoscusem de dimineață, imi presentă elu pe colegul seu „*încă și cestu cuvinta Vlaski,**) „și tot din Gradigne.“ Le plăcēa a sta de vorbă cu mine, și întrebându-i, de ce la Camus in cancelariă se fereau a vorbi romănesce? (le-am observatu de atâtea ori, să nu mai țină Vlaski, ci romănescu, — romănesce, și se supuserē), totul ce am pututu scoate din gura lor, eră: „că ceia nu știu cuvinta cu noi.“ Eu intrai in părere, că fiindcă numele de *Vlach*, ce Croații dau in batjocură Dalmato-Serbilor, e rușinosu, ei de rușine nu vorbescu limba lor între străni. *)

D. Covaciu se ținū de promisă. Ahea mă inturnai acasă de la D. Camus, și încă înainte de meadă-ți veni și-mi aduse renumitul seu articlu eșitu in N-rii 1—2 ai jurnalului „*L'Istria*“ anul primu 1846, precum și unu articulu, sau mai bine capetul unui articulu eșitu in numitul jurnalul in anul 1852 din agera pană a Domnului de *Franceschi*, care in acestu capetu de articulu apēra cauza Romănilor istriani cu o căldură, ce și eșitu de la unu Romănu din Dacia lui Traianu ar fi făcutu mare impresiune. Lese-

*) Istrianii au perdutu forma romănească antică in *escu* la adieptive; ei țin: „io cuvintu Vlaski, croački“. Când vorbindu in limba noastră audu căte unu cuvēntu latinu, care seamăna cu altul italianu, ear Istrianii nu-lu au, indată ii auți: ista-i, or acesta-i italianski, or mai desu: talianski.

*) In Susnievizza m'am convinsu altfelu. Veți mai josu discursul cu Parohul din Susnievizza.

rămu împreună acestu articulu*). Apoi veni vorba la Sajevici cu probele date de elu in "Novice gospodarski &" și eu observai, că după consemnațiunea de vorbe romăno-istriane, ce mi-o dede încă la Lubiana Dr. Bleweiss, elu nu credu să sciă romănesce. D. Covaciu mi-a spus, că in adevăru Sajevici nu cunoasce limba, ci a scrisu ce i-au spusu alții. De altă parte imi recomanda tare pe Capellanul Micetity, acela care cooperase la articolui din „L'Istria“ No. 1—2, 1846, și care acum se afiă in Castva (Căstău, Căstăvu dîcu Romănii din Istria), nu departe de calea ce duce la Fiume. Ear dintre locuitorii din Valdarsă imi recommendă pe bētrănul Scrobe, Podestà (jupănu) de Susnievizza, acela de la care părintele Sajevici adunase probele de limba romăno-istriana, și pe care acestu preotu nu sciu de ce ilu fece omu invēțatu, când elu bietul abia putea semnà nisce trăsurre cu condeul spre a-și subscire numele, pe care-lu divinau numai cei ce-lu cunosceau. Ânsē in celelalte, ca țeranu neinvēțatu, erà foarte deșteptu și cu esperiință. Cu multă căldură mă indemnă D. Covaciu a merge la Fiume, unde se afiă D. de Franceschi, autorul articolului de care vorbisem mai sus, ca la unul, ce, după Dr. Kandler, s'a ocupatu mai mult decât toți Istrianii cu limba romăna.

Mercuri 24 Iunie sara.

Inturnându-me de la D. Camus, unde — ca să mă esprimu in limba de Valdarsa — merindai și astăzi, că-

*) Articulul (intitulatu *sulle varie popolazioni dell'Istria*) se afiă in N-rii 50 51 din anul 1852. La Luciani in Albona in 5 Iulie cetii și pe celu d'intăi, cam intunecosu; pe Morlach; nu-i ține de Romani.

Alți articuli interesanți sunt in „Istria“ din 1846, N-rii 13 — 14 et *sqq.* *Saggio di dialetti istriani, di Trieste, di Rovigno.* In N-rii 16 — 17 dă altul altă probă de dialectul Rovignanu, dar cea d'intăi mai aproape de noi. N-rii 26—27 de *Franceschi* despre Castellieri și respunsul lui Kandler.

tră sară mă visită amicul Covaciu din nou și-mi aduse unu manuscriptu alu seu, încă din anul 1846, in care erau probele de limbă eșite in N-rii 1—2 ai jurnalului „L'Istria“, conceptul acestui articulu, apoi o consemnațiune de cuvinte romăno-istriane și o incercare de a pune in ordine formele de conjugățiuni, declinațiunile pronumelor și comparațiunile adieptivelor, o incercare incepută și necontinuată, dar de mare prețu. Fiindcă D. Covaciu, nici cu Valdarsenii, nici cu mine nu vorbeà romănesce, se vede că prea puțin va fi sciindu din limba aceasta, și poate că și incercarea inceputului operatului de mai sus l'a făcutu împreună cu Micetity, ceea ce ajungendu la Căstău voiu află de la acesta. Cu toate aceste operatul mi-e de mare prețu, că cel puțin după elu poți cercetă și judecă despre formele limbei in fața locului. Conversarea se invêrti și acum asupra tendințelor ce se vedu la Slavi de a slaviză totu și pretutindenea, asupra literaturii romănesce in Dacia Traiană, asupra celor ce au scrisu despre Istria, și intre alții imi recomandă foarte mult pe D. Kandler, pe care nu-lu aflasemu in Triestu. Dr. Kandler erà redactorul jurnalului „L'Istria,“ care astăzi nu mai esiste.

Cu ocașiunea aceasta D. Covaciu imi comunică trista scire, că amicul nostru in spe, invêțatul Podestà alu comunei Susnievizza, bietul *Scrobe*, era mortu de o lună, cea ce mai inainte cu câteva oare nu sciuse! Scirea fù pentru mine cam descurajătoare, căci de la acestu omu, care stete profesoru părintelui Sajevice de la Berșec, ar fi invêțatu cu mult mai ușoru invêțăcelul romănu, deprinsu in arta de a compară limbe. Cu toate aceste amicul Covaciu mă consolă cu asigurarea, că Preotul din Susnievizza imi va arată pe vre unul dintre locuitori mai desceptu, cu care să mă

înțelegu. După trei ore me lăsă D. Covaciu, oferindu-mă de suvenire atât articuliile cei doi de cari vorbii mai sus, cât și manuscriptul cu incercarea de a ordina forma conjugățiunilor. Eu ilu indemnămu să continue studiul acesta, pe care-lu incepuse in anii 1845—46 și a cărui intrerumpere lipsesce pe Romăni de unu mare bine; elu se escusă, aducându mai multe circustanțe, care-lu impiedecarē și-lu desgustarē, adăogēndu, că acum, dacā chiar Romăni se ocupā de Valdarsa, manuscriptul seu precum și micul poporu din Valdarsa se aflā in mănē mai bune.

Joi in 25 Iunie.

Reculegēndu toate, cāte aușisem și cunoscusem până aci despre starea lucrurilor in Valdarsa, mă convinsei, că Albona, unde am cele mai bune recomențațiuni, nu e locul, unde să mă aședū și deunde să-mi diregu escursiunile. Albona remāne cu adevēratu pentru mine unu punctu cu atāta mai importante, cu cāt nu departe de acolo se aflā comuna or catunul Schitazza ver Schitaccia*) impoporată cu Romăni ce mai vorbescu romānesce ca in Valdarsa, și care comunā nu figurează ca locu romānescu nici in charta etnografică a Domnului Czörnig, nici in consenmnațiunile ce mi se dederē din cancelaria statistică a ministeriului de comerciu in Viena; ānsē međiu punctul pentru cercetările mele mi se părū a fi Susnievizza, comuna cea mai numeroasă și mai adunată. Decisei dar a mă aședā in Susnievizza, in dosul lacului Cepici, a mă repedī mai pe urmă la Albona, spre a cercetā Schitazza

*) Părintele Ierala, parochul de la Berdo, unde ședū in 29, imi spuse că cei din Albona numescu pe cei din Schitazza *Morlachi*. Ear unu argumentu, ca Morlachii sunt Romăni.

a apucà apoi calea spre Fiume pe la Fianona, a face o vizită părintelui Sajevice in Bersec și a merge până la Volosca, a mă abate aici din calea Fiumei spre stinga, spre a merge la Castau, parochia cea mare cu 5 Capelani, între cari unul e Micetity, a mă consultà cu acestu preotu june, singurul român invățatu din Valdarsa, a merge împreună — de se va putè — in pământul *Cicilor*, unde in comuna Jéane se mai află Români, și a continuà pe urmă calea la Fiume, spre a face cunoscință cu amicul Românilor D. de Franceschi. Pe când făceam acestu planu de călătorie, intră la mine D. Covaciu, care se unì intru toate cu ideile mele. Elu imi aduse încă unu articulu scrisu de Dr. Kandler și eşitu in Jurnalul seu l'Istria in anul 1848. Acestu articulu cearcă a face pe Italiani să creadă, că pentru cunoscința limbei italiene, și chiar a celei latine, e de lipsă studiul limbei române din Dacia, o idee, pe care și D. Ruscallo Vegezzi la Turinu se studește a o popularizà. Pe urmă trecendu la originea Romanilor Istriani, observai că după cât potu judecà până acum, acesti Români nu potu fi numai o ruptură de populu dintre Românii Daciei lui Traianu, avendu pe de o parte foarte multe cuvinte, modulări și deturnături de vorbe comune numai lor și Macedo- și Tesalo-Românilor, precum: pronunsierea lui *l* inainte de *i* ca italianul *gl*, aruncarea unui sunetu inaintea lui *r*, când acesta incepe cuvântul (îrpa=piatra, dela ripa; îrdū=ridu &), pronunsierea lui *au* ca *av* &, *mușatu* pro *frumosu*, usuarea verbilor ajutători &; ear de altă parte altele propriilor și unor Români din Dacia traiană, precum: deasa schimbare a lui *n* in *r*, ca Moșii in Ardealu, ca Moldovenii, &.

D. Covaciu observă, că inainte de 30 ani chiar și

Italianii din Istria de pe marginea Adriaticei pronunțiau pe *au* ca *av*. Mai încolo îmi observă, că în partea Istriei spre meadă-și, către Parenzo și Orsero, ar fi fostu mai de mult Albanesi, cari astăzi sunt slavizați, și de aci mai spre meadă-noapte, spre Gimino, Serbo-Dalmatini (de aceea, pe cari Croații îi numescu Vlachi), mi se pare aduși de Venețiani, cari asemenea sunt contopiți astăzi cu Croații Istriei. Totdeodată D. Covaciu îmi arată conceptul unui operatu făcutu de D-sa și alții pentru charta D-lui Czörnig, în care între altele era și această observațiune: „Cât pentru Români (*Walachen*) din insula Veglia, ne lipsescu cu totul informațiunile.“ Să fie oare Români în Veglia? Această insulă e între Canale della Morlacca de o parte, și Carneri de altă parte, va să țină aproape de Morlachi.

La 3¹/₂ după meadă-și plecai spre Valdarsa. De la Pisino la Valdarsa duce unu drumu foarte bunu. Văile și poalele dealurilor au o vegetațiune, pe care în acestu pământu peste tot sterpu ai putè-o numi lucsoasă; chiar culmele sunt investite cu păduri mai dese. Dar îndată ce ajungi pe virful montanelor, de pe cari ai a scobori spre Valdarsa, și se presintă ochilor spre resăritu și mează-noapte icoane cu totul contrare. O liniă de montane, încependu de la Fianona și diregându-se spre meadă-noapte, se face din ce în ce tot mai căruntă, vegetațiunea dispăre din ce în ce mai mult, și dacă de la Fianona până în dosul lacului Cepici mai veși câte o grupă de case infundate prin crepături și ripe, apoi deacolo în sus spre meadă-noapte chiar poalele acestor montane jos în vale nu sunt alt ceva decât ripe, surpături, pietre de pietre, ca când aru fi nu de mult vomite din cuptoarele cele vulcanice ale pământului, locuri seci, arse, printre cari abea întrevedi ici colo câte unu spinu doi, ănsă atât de rari și mici, încât

nu schimbă nimic sau foarte puțin în coloritul figurei celei triste. De aceste ripe se vedu aninate ca de unu părete naturalu nisce catune ori grupe de case, unele mai dese, altele resipite, care după charta ce o aveamu înaintea ochilor și după cum spuneă conducătorul, erau communele Iessenovizza, Villa-nuova, Susnievizza și Lettay *). Deasupra mormanelor de peatră, de care sunt acățate numitele grupe de case, locul se face puțințel mai șesu, unde mai e oarecare vegetațiune; dar deodată terenul se ridică repede în sus. Acesta e muntele, a cărui cea mai înaltă culme se chiamă Monte-maggiore, de pe alu cărui vėrvu dimineața înainte de resărita soarelui, dacă e seninu, (după cum spuneă conducătorul meu din Pisino într'unu dialeptu italianu, ale cărui gramatică și vocabulariu nu le-am vėđutu încă), se vede în dreapta până la Venetia, c'unu ochianu bunu se vede însași Venetia și chiar și Ancona de cealaltă parte; în stānga veđi Dalmația și țerele contermine, Carneri, Veglia ș. c. l.

O aruncătură de ochiu de pe dealurile despre Bellay, asupra grupelor de case de care vorbii și asupra muntelui Maggiore cu celelalte montane și mormane de peatră de la poalele lui, mă lumină deodată asupra punctului, pe care-lu desbătui mai bine de o oară cu învățatul preotu de la Zareci, cu bravul Slavistu Wulcici, care ținea morțiș, că Romānii din Valdarsa sunt și astăzi căți au fostu din

*) Nu e de mirare, că Romānii, adăpostiți de aceste ripe, uitarē și cuvēntul peatră, și-lu supplinirē cu ripă. Romānii istriani peatra o numescu ripă; ei fiindcă ei ca și ceilalți Romāni din Dacia Aureliană, imitărdu pe Greci, cu cari și pintre cari au petrecutu atāti seculi, nu potu pronunțā pe *r* de la începutul cuvintelor, ci vocala următoare o punu înainte, modificāndu-o într'unu sunetu guturalu, ce nu e nici *α*, nici *ă*, nici *e* curatu, ripa o pronunțā БРПЪ, Б de la începutu abătutu spre e largu.

vechime, că nu numai nu se desnaționaliză, ci că încă și alții din vecinătate învață limba lor, și-mi numise unu satu, alu cărui nume l'am uitatu și ai cărui locuitori de origine slavică ar fi începutu a uită limba lor! Pusеțiunea geografică a locului deminte singură această ipotesă, și arată invederat, că dacă mai esistu astăzi Romăni in dosul lacului Cepici, in fața muntelui Maggiore, causa e păretele naturale formatu de poalele acestui munte, care a datu aci Romănilor adăpostu, asecurându-i de la spate și separându-i celu puțin in partea aceasta de contactul nemediatu cu Slavii. Combinându scirile istorice, ce ne lasarē Tomasini și Ireneo della Croce, ca Romăni locuitori ai muntelui Car-su, dela Monte-Maggiore inainte spre meadă-noapte și apusu se intindeau pe timpnl lor până la 1 milu geogr. și jumătate aproape de Triestu, apoi faptul că urme de idiotismi romăno-istriani se aflau la Italianii istriani de pe țermul adriaticu până in generațiunea penultimă, de exemplu datina de a pronunța pe *au* ca *av*, — apoi că locuitorii aduși de Venețiani din Dalmația in partea despre m. d. a Istriei, de cătră locuitorii Slavi se numirē Vlachi, și c. l., cu pusețiunea geografică a Romănilor din Valdarsa, e invederatu că lăsându la o parte intrebarea despre originea Romănilor in Istria peste tot, desnaționalizarea lor a urmatu începēdu de la Marea Adriatică spre m. n., devenindu cei de pe marginea mării Italiani, cei mai din intrul țerei Slavi, și scăpādu din ei numai o frāntură la poalele muntelui Maggiore, a cărui coaste despre m. d. seci, sterpe și repeși nu se puturē impopolā de oameni. Acestu munte dede Romanilor unu propumnacul ce-i asecurā de la spate și de care ređemāndu-se puturē inturna peptul cătră inamicu spre a se apērā din partea cealaltă. E icoana ace-

lui ostașu bravu, care după ce luptându-se bărbătesce a perdutu toate pușeșionile militare, ruptu de cătră soșii se de arme, se trage inapoi apărându-se de inamicul ce-lu impresură de toate laturile, până ce dă de unu arbore, de o peatră mare, sau de unu altu muru naturale, subt alu cărui scutu asecuratu de o parte, ține in frēju pe inamicul ce nu-lu mai poate atacă de toate laturile. Supt această icoană mi se presintă micul poporu din Valdarsa; subt acestu chipu mi se reproduse și mi se destinse inaintea ochilor toată istoria Românilor de doue mii de ani incoace, de când se aduseră cele d'intăi colonii romane dincoace de Adria, care intinșându-se necontentit mai ăntăi pe litorele mărei, după aceea mai in intru in triunghiul iliricu și pe urmă peste Dunăre spre m. n. și resăritu, in cursu de 400 de ani formară poporul română, a cărui existență până astăzi in locurile unde l'au străplantatu cei d'intăi colonizatori, e unu miraculu, care cu toate aceste există încă, adevăratu intre Istru, marea Neagră, marea Albă și Adria numai in insule risipite, ănsă compactu in Dacia lui Traianu. Istoria Romanilor in tot teritorul indicatu aci, incepându de la Adriatica până la Nistru, se reproduse in miniatură in icoană, sub care mi se presintă poporașul din Valdarsa. Mai mult, mai puțin, pretutindenea aceeași luptă, aceleași pericole, aceeași scăpare.

Cuffundatu in aceste impresiuni ajjunsei la Pas și mă scoborii repede la Bellay, care nu e altceva decât o curte in care se află casele dominiului Principelui Auersperg, inlocuite numai de administratorul acestui dominiu D. Glascu, cătră care aveam o recommendașione de la ginerele seu din Pisino. Inainte de a mă decide pentru Susnievizza, eră vorba

să mă aşşşşş cu locuinţa in aceste case şi să facu de aici excursiunile mele, unu planu pe care—cum insemnai mai sus-l'am — schimbatu. Intrându in curte, aflai, că D. Gla-ser nu era acasă, dedei scrisoarea, recusai mulţemindu invitarea făcută de a mai şşşş şi, impinsu de nerăbda-rea de a mă vedè cât mai curëndu in mijlocul Romă-nilor, mă pusei in trăsură şi peste $\frac{1}{2}$ de oară mă vē-đui in casa Parochului de Susnievizza. Fără nici o re-commendatiune intrai in casă şi mă presentai cerëndu a fi receptu pentru 4—5 ڭile, spunëndu scopul călătoriei mele. S. sa părintele Cancici (Kančić), fiind cam malatu, infipse ochii sei cei mici albastri asupra mea şi se păreă a strămbă din nasu; dar il indulcii cu citarea cătorva esem-ple de ospitalitate patriarcală din Bibliă. S. sa se sculă şi vedëndu pe fereastră trăsurica c'unu calu cu care venisem, mai eşi la lumină cu o dificultate, că n'ar avè fēnu pentru calu şi şopronu pentru trăsură. Ilu allinai şi despre aceasta spunëndu-i, că nici calul nici trăsura nu sunt ale mele, şi adăogându, că dacă in baulă — Românii istr. numescu gia-mantanul or cuferul baula ca Italianii — dacă in baulă n'aşi avè lucruri de greutate de 45 funđi şi încă o tasca, m'aşi putè đice că călătoreşcu ca unu apostolu. Fără să mai adăştu respunsu, mă adresai cătră unu servitoru ce ne ascultase discursul, pe care fără indoială nu-lu înţelesese, fi-indu in limba germană.

— Esci rumeru? (de şi sciamu că acestu cuvēntu e uitatu aici de mult).

Servitorul: „Nu capescu ce đici“

— Sciu că voi vē chemaţi acmocea Vlachi, dar ty-tyli vostri se chiamau rumeri. Vira cu mire la caroţă, neca adducemu o baula in casă.“

Cu toate că ei nu ȋdicu *adducu*, ci *ducu* și *portu*, ceea ce nu sciamu ăncă, tĂnĂrul tot m'a priceputu, a alergatu singuru la trĂsură și a addusu lucrurile in casă. PĂrintele imi dede camera destinată pentru oaspeți, de cari se află pe la toate casele parochiali, și mĂ așședai in noua mea locuințĂ. Era 6 ore și $\frac{1}{2}$. Indată ce mĂ spĂlai și mĂ imbrăcai, eșii in comună și vĂdĂndu cĂți-va pași peste cale oameni adunați in curtea unei case, intrai in mijlocul lor salutĂndu-i: Bura sara, omiri buri (buna sara, oameni buni)!

Unii respunserĂ „bura sara,“ alții „dobra vecera“ *) și se adunarĂ cu toții imprejurul meu. Eră casa lui Miha Iurman, podestă celu de acum a Susnievizzei; dar aflai indată, cĂ ei nu ȋdicu podestă, ci *Potestatu de Communa*;**) ce mise pare cu mult mai bine romănitu, cĂ cel puțin e fĂcutu de genu bĂrbĂtescu și se poate applicĂ mai bine barbatului ce e ăntaiul Communei, decăt Podestă la Italiani. Doi din cei de fațĂ se vĂdu serĂ cu Gradignanii, cu cari vorbisem in Pisino, și spusesserĂ celorlalți, cĂ a venitu unul dintr'unu *paesu de largu* (dintr'o țarĂ departe. N'au nici „țarĂ“, nici „departe“ in ințelesul nostru) și cuvinta ca noi. Alții ȋdiceau din „Romănia“, alții din „paesu romănescu,“ alții „romanski“, fiindcĂ eu spuseseam Gradignanilor cĂ patria mea se chiama Romănia, paesu romănescu. Va sĂ ȋdică nu eram de tot necunoscutu acestor buni țerani. In puține minute se implĂ curtea de oameni.

Eu intrebam, cum se chiamă cutare lucru, și dacĂ le

*) Romăni de aici, cu toate cĂ ȋdicu „bura ȋi,“ „bura nopte,“ „bura coale“ (buna cale), s'au desvĂțatu a ȋdice „bura sara“ și ȋdicu mai numai „dobra vecera.“

**) CuvĂntul satu nu e cunoscutu, dar ȋdicu altu cuvĂntu slavicu, *vas*, ănsĂ e tot așĂ de popularu și cuvĂntul *Communa*.

diceam că și la noi se dice așa, se bucurau: „Și la voi? bravo.“

Pe urmă începură a mă întrebă ei: cutare lucru cum se chiamă la voi? Și dacă numirea eră ca și a lor, unii băteau în palme de bucuriă, dîcînd: „stessi (ștessi, șteși, ștesso) și la noi, bravo, bravo“ *) or: „tot ura“ — tot una. În fine începură și pruncii și pruncele a mă întrebă despre diverse lucruri cum se chiamă. Se mirau toți, cînd le spuneam că am venitu numai ca să audu în fața locului limba și să vîdu usanțele lor. Mă întrebau cum sunt lucrurile pe la noi, cum e paesul, dacă sunt *gori* (munți nu cunosc) ca pe la ei și *ărpe* (petre, ripe), și dacă se face pe la noi *vîptu*, *ciuda* și *buru****) (multu și bunu), și mai ales dacă și la noi *broaidele* (vițele) suffere de epidemia ce de 4—5 ani le-a stricatu fructul studîntelor lor. Barbați și mueri, feciori și fete, nu sunt sîoși, veniau cu toată increderea și-mi dau *măra* (măna) și mă întrebau. O fetiță *mușată* (frumoasă) ca de 12 ani a potestatului communei, anume Lucia, mă întrebă de sunt insuratu și dacă nu, să me insoru la ei! Ca oameni simpli ce rar esu în lumea mare, se mirau de o mulțime de lucruri ce vedeau la mine.

Eră 9 ore trecute, inoptase bine, cînd abia mă putui

*) Țntăi credeam, că acestu „bravo“ e cunoscutul bravo, bravi italianescu; dar după ce observai că nu toți pronuță bravo, ci cei mai mulți *pravo*, precum dîcu toți Slavii de pe aici, m'am indoitu, dacă e românul or slavicul *pravo*.

**) *Vîptu* numescu în genere traiul, și specialminte ce dîcu Moldovenii *pănele*, și noi ceilalți bucatele, adecă toate grănațele destinate pentru vîptul omenescu. *Multu*, ca adieptivu, precum și *puținu*, le perdură, și mai esistu amîndoue numai în adverbele *mai mult* (pe l de regulă înainte de altă consonantă ilu lasă afară: *coad*=caldu, *oabu*=albu; aici în *mai mult*, l se pare că l'ai auđi, dar esaminăndu bine, veđi că dîcu *mai multu*), și *mai puțin*. În cele-alte, în locu de multu se ajjută cu *ciuda* (*ciuda de omiri* --mulți oameni), și în locu de puținul cu *zalek*.

smulge dintre ei, că aru fi ședutu toată noaptea de vorbă. In fine le țisei, că ședu „ciuda de țile“ între ei, și-mi luai sara bună după datina lor: „Domnu cu voi, bura nopte.“ Ei respuuseră asemenea: „Domnul și cu voi, bura nopte,“ dar intr'aușii și câte unu, „Bohu și cu voi.“

Se înțelege de sine că eu făceam propagandă in contra slavismului limbei lor, și vu-i suffeream a țice vorbe slavice, unde sciamu că au și altu cuventu bunu. De mirare ănsă, că nu concedeau ca cuvintele slavice din limba lor aru fi cuvinte croatice or slavice, ci țineau morțișu că sunt Vlachi, deși la Croați încă e așa or *ștesso*, cum țicu ei. Și dacă pronunțamu eu câte unu cuventu bunu românescu, pe care nu-lu au ei, indată țiceau: „acesta-i pe talianski“. De almintre mărturiseau, că eu „cuvintu mai mușat“ decât ei.

In această sară făcui progresu foarte mare in limba lor; dar din minutul acesta am simțitu totdeodată foarte multă lipsă de unu omu literatu din sinul lor, cu care să mă potu înțelege bine și care să mă poată lumina in acele, in care nu mă puteam esplică ca să fiu priceputu și să iau respunsul doritu. Intre alții, cu ca i vorbii in sara aceasta la potestatul, se află și unu fiu alu reposatului potestatu Scrobe, alu dascalului lui Sajejici, anume Ive sau Ioan, unu june foarte bine făcutu, frumosu și desghiețatu.

In fine mă inturnai la Părintele Kancici, care se părea îngrijatu, temându-se poate ce sciu eu de vr'o apostasiă in turma sa. Deaceea și trămisese feciorul de doue ori după mine. Acasă ăi spusei, cu ce bucuriă mă vădură că vorbescu in limba lor, și cu câtă plăcere cuvântau și ei in această limbă. Deaici deschisei discursul asupra întrebării: de ce acesti oameni vorbescu limba lor numai in casele lor, or numai între sine, adecă ei cu de ai lor? Sem-

mai sus (pag. 12.), că intrasem în părere, cumcă acești oameni au rușine de limba lor. Părintele Cancici, din contra, afirmă, că după observările sale făcute dinadinsu și cu toată serioșitatea, acești oameni nu se rușinează de limba lor, ci din contra o au ca unu sanctuaru, pe care-lu conservă cu mare pietate, de care sunt superbi și pe care după părerea sa se vëdu a crede că-lu profană, comunicându-l cu cei de altă seminiță! „Din contra, cu D-Ta“, adause preotul, „cuvëntarë și se bucurarë, pentru că aușiserë de mai înainte și le-ai spusu însuși, că națiunea voastră cuvëntă, are limba ca și a lor, și că sunteți de o origine. Cătră aceasta necuvëntarea lor între străini, ănsë numai când au a face deadreptul cu străinii și se adresă cătră ei, vine și de acolo, pentrucă de seculi nici unu străinu n'a vorbitu cu ei în limba lor, ba încă Slavii le dă numiri batjocoroase, Ciribiri etc. Dar chiar în mijlocul străinilor, dacă au a se înțelege despre ceva ei cu ai lor, la o parte cuvëntă în limba lor. Să le fie rușine—nici vorbă; din contra, sunt fudui de limba lor. Poate că o consideră și din punctul utilității, că au cum să se înțeleagă între sine, fără ca să le afle alții cugetele și planurile. Ver-cum, eu—încheiă părintele—sunt convinsu, că-și custodescu limba lor cu o mare pietate ca unu sanctuaru, și nu o vor perde nici o dată.“

Aceste parohul meu. M'am convinsu și eu, că e multu adevëru în această opiniune a preotului schiau. Însemnarëmu mai sus, că nu le părea bine când le țiceam, că și-au stricatu limba cu vorbe croatice, și nu concedeau că cuvintele schiave ce au atât de multe în limbă, aru fi croatice. Totul ce concedeau, era că și ei țicu *stesso*, ba încă unul în Berdo mă apostrofă: „de ce nu fi latu (luatu) și ei de la

noi.“ Asemenea se supărau, când le diceam că în 2—3 generațiuni se voru stinge, și afirmam că aceasta nu va fi.

Susnievizza. Vineri 26. Observări generale asupra limbei istriane. Sămbătă 27 în călătoria din comună în comună. Duminică 28 la Biserica la Villa-nuova, convorbire cu Parochul despre jocu.

Vineri în 26 Iunie eșii de dimineață spre poalele muntelui Maggiore, unde aflai mai josu fetițe și feciori păscându oile. Fetițele ca și prin Ardealu și în cele mai multe părți ale țărilor române, erau cu furca de brău și torceau lână, materie din care se face cea mai mare parte a vestimentelor, atât de femei cât și de bărbați. Peste tot femeile p'aici raru se duc undeva, prin commune și afară pe câmpu, fără ca să aibă furca de brău, chiar și când mai poartă ceva pe capu or pe spate. Această datină o vădui și prin toată Croaț în anul 1849 și e communa Slavilor despre m. d.,— ea e unu argumentu mai mult despre influința Romanilor, vechi locuitori ai acestui pământu, asupra celor ce i au subjugatu și stinsu. Feciorașii aveau în mână câte o carte (cniga slav.), din care se preparau pentru scoala ce începea la 10 ore. Indată ce mă vădură, se adunare pe lângă mine, și ca unii ce mă cunosceau și-mi cunosceau și scopul, începură a-mi spune o mulțime de lucruri, mai alesu plante, care cum se chiamă, ănsă chiar în aceste afară de *spîru* (spinu), *iarbă* (*ioarbă*) și *lemnă* (e femininu) am aflatu prea puține numiri romănesci. Cu toate aceste am culesu o bună cătime de cuvinte. Studința de a puté face pe acesti tineri, dintre cari unul fusese pe la Pola și rupea și italianesce, ca să-mi conjuge unu verbu, a remasu în deșertu. De cei bătrâni, cari n'au învățatu carte, nu mă puteam mira că nu i puteam face a scoate verbul din concretu și ași imagina pe

cele trei persoane vorbindu sub diverse împrejurări. Peste totu limba acestor Români e seracă de expresiuni pentru concepte abstrase, cea ce nu ne poate surprinde odată ce vedem că ea se vorbește numai în casă, prin urmare că cercul ideilor ce se exprimă printr'ênsa e foarte mărginitu. De aici vine că cuvinte, substantive și adieptive, formate de verbu mai nu se află, decât în ore cari frase și expresiuni isolate. *Lucru* de es. existe la toți ca substantiv și verbu; dar lucrătoru nu se află. De la *credu*, nu au *credința*, decât în singura fraasă *à bee* (ei ȳicu: *beu* și *bevu*, *bei*, *bee*, *beemu*, *beeți*, *bevu* și *beu*),— *à vinde*, *à cumpra în credință* adecă în credetu, pe credetu, cea ce se ȳice în Transilvania, în partea, unde din idiotismi conservați până astăzi se cunoaște, că acolo se află strănepoții Romanilor celor aduși de preste Dunăre, și în câteva alte părți. Dar m'am miratu de tinerii în Juncăușu, 13 și 14, cari învățaseră în școala comună și dintre cari unii rupeau și italianesce, că nu-i puteam face a conjugă în limba lor. Drept că gramatică nu învăță; ășse cu toate aceste limba croatico-slavică, din care când intră în școala comunei nu știu nimicu, vȳdu că o învăță și fără gramatică și fără esplicare în limba maternă. Drept aceia fui constrinsu mai ăntȳeu a mă servì ori de parochi cari le declinau și conjugau în limba slavă și-i făceau apoi să traducă în limba lor, ori de aceia dintre dȳnșii cari șciau italianesce, și căroră le conjugam italianesce, făcȳndu-i apoi să ȳică tot acea în limba lor. Pe urmă luai în mână Gramatica limbei slavice meridionali de Ignaz Al. Berlic (se pronunțȳ Berlity, ty aproape de *ce* italianescu) și le conjugam după ea, ășse nu pretutindinea cu succesu, pentru că limba croato-slavă ce o vorbescu acești Români, e foarte schimosită. Cu toate aceste

prin multă conversare în limba lor am reculesu în 3 zile toate formele mai mult din frase casuali decât din traduceri. Eu adecă nu m'am lasatu pe tabelele recullese de D. Covaciu în înțelegere cu tănărul Micetici, mai vĕrtosu că esaminându-le le-amu aflatu numai după analogiă că-su ero-nee ni mai mulți timpi; ei am voitu a le adună din gura poporului. Aceasta mi-a fostu de mare folosu, pentru că numiții necunoscĕndu limba cum o vorbimu noi în Dacia lui Traianu, nu luarĕ în considerațiune unele vocale pronunciate numai ca semi-sunete. De exemplu: verbul *luare* (*levare*), a *lua* etc, ei ilu puserĕ: *lau, lai, lae, lamu, lati, lau.* (iau, iai, ia, luămu, luați, iau), când în contra se aude în adevĕru și *u* pe jumătate și *l* puținel muiatu, acolo unde noi ilu muiămu de tot de se face semivocală ori semiconsonantă. Se aude în adevĕru: *lĕau, lĕai, lĕea, lĕamu, lĕați, lĕau.* Participul nu e *latu*, ci în adevĕru *lĕatu*, unde *u* abia s'aude, etc. Impresiunea ce face într'unu Român din Dacia Traiană cuvĕntarea acestor oameni cu limba lor, e variă. Preste tot remăne omul surprinsu, auđindu după unu restimpu cel puțin de o mie de ani,—de când cu subjugarea Romanilor din Panonia (Schiavonia și Croația) și Dalmația a incetatu toată comunicațiunea între noi și ei—auđindu đicu aceleași sunete, aceleași forme de limbă, încăt uneori ți se pare că esci în mijlocul Daciei. De exemplu în cursul conversării cu tinerii mei amici, se îndreptă unul cătră altul ce venise mai târđiu și-lu întrebă: *vĕđĕutu-mi-ai boili?* unde în pluralu artículul în *boi*, e muiatu chiar și *l* ca la noi, și altele asemenea. Aici remăi surprinsu de tenacitatea cea de feru a Românului. Alte ori ți se pare că-ți cuvĕntă într'o limbă cu totul străină, când cu toate aceste analizăndu veđi că e vorba curat romănă, în care se schimbarĕ unele litere și să

scurtă câte unu cuvântu compusu. De es. când mă sculam dintre ei să plecui in altă comună ori să mergu acasă, la salutare mea „Domnul cu voi“ mi se răspundea afară de *Domnu și cu voi* încă și aceasta *bura coale*, care la ăntăia audire mi s'a părutu străină, pe urmă mă dedai cu ele, convingându-mă, că nu numai schimbă pe *n* in *r*, ci și pe *a* alu nostru raru ilu pronunță *a* curatu, ci mai totdeauna *oa*, și așa din cale bună or bună cale, ese *bura coale*.*) Mai greu de înțelesu mi-a fostu cuvântul compus *oter*, care in Valdarsa nu se aude nici măcar cu forma de *oteri*. I-amu întrebatu adecă să-mi spună cum țicu *alalta-ieri*, ce nu înțeleseră, pe urmă le esplicai „țioa de nainte de eri“ ori „de mante de eri“ ori de „rentie de eri“**) și-mi răspunseră „*oter*.“ Le spusei că nu capescu, și-mi răspunseră esplicându-oprin *preste eri*, precum țicu la poimăne „*preste mănă*.“ In țioa d'intăiu remăsei in părere că *oter* e străinu, de și slavii nu-lu au. Dar a doua țu ilu analisai mai bine, după progresul ce făcui, și văđui că nu e alta decât „*alalta-eri*“, pentru că ei de regulă lasă afară pe *l* când e impreunatu cu altă consunantă, și apoi modifică atunci totdeauna pe *a* de va fi inaintea acestor două litere. De exemplu ei țicu *oabu* in locu de albu, *coadu*, in locu de caldu, *oatu* in locu, de altu, *oata* in locu de alta (ănsă *oa* sunt diftongite, și nu se sună pure nici una, ci confuze aměndoe.) s. c. l. Prin

*) Aceasta e cu atât mai de mirare, cu cât ei pe *o* nu-lu facu nici o dată *oa*, ci-lu pronunță totdeauna puru: *more*, *morte*, *mora* (conjunctiv de la *moriu*, și substantivu de la *mola*), când noi din contra, de câte ori va veni după elu in silaba următoare unu *e*, *a*, neintonate, ilu modificam ca când l'amu diftongit din *oa*.

**) Toate aceste, sunt in usu, in locu de mai inainte, mai nainte, inainte; *rentie* nu e alta de cât *in-inte*, ce se țice in locul născerei mele și imprejuru, in locu de inainte.

urmare pricepui că *oter* e prescurtare de oata-eri*). Nu puțin mi-amu frecatu capul cu cuvântul *coromacu*, cu care cei de sub Monte Maggiore numescu căciula loru, singurul acoperementu de capu ce au. Scieamu bine că nu e slavicu, cu toate aceste nu-i puteamu află consăngene in Dacia noastră; de și elu esprime lucru de prima necesitate, alu cărui nume nu se perde ușoru de cât de regulă deodată cu capul. Abia după trei zile, mutându pe *r* in *n* și eșindu-mi la lumină *conomacu*, *conamacu*, mi veni in minte a transpune silabele și indată descoperii in America *coromacului* pe comanacul nostru**). Mutarea lui *r* in *n* nu era pentru mine nimicu nou, sciindu marea applecare a bravilor nostri Mocani sau Moți de a usă această permutare, care e usată și in Moldova, de și nu așa desu. *Jajetu* (жажет), in locu de degetu, imi eră cunoscutu și din Banatu; asemenea tot din Banatu mi era cunoscutu Tyatya in locu de Tata; ănsă in Valdarsa se aude și Tyatya și Ciacia. Aceste modifițațiuni ale lui *te* in *tye* și chiar in *ce*, sunt cunoscute Ardelenilor, unde se audu pe alocurea amëndouă, de es. unii țicu *laptye*, alții *lapce*, etc.; modificarea lui *te* in *tye* e usată și in România mică pe sub munți, mai alesu in ținutul Jiului de sus și in Mehedinți. Adaogu ănsă, că in Istria afară de cuvântul *tyatia*=tata, și de *'r-entye*=en-ainte, n'am mai

*) In Schitazza in 6 Iulie am aflatu tot *oter*, ear in 8 Iulie, când in Castua am vorbitu ăntăia dată cu *Cici* sau *Jeiani*, am văđutu, că acestia țicu *oata-eri* și nu *oter*. Aci am aflatu pentru prima oară: *vorbescu*, *ințelegu*, *arete*, *berbece* cu distingerea ce se află in unele părți ale României, mai alesu in stinga Oltului etc.

***) Nu mi-a mai remasu indoială, după ce in Schitazza văđui că nu țicu *coromacu*, ci *comaracu*, apoi mai târđiu la *Cici* ear *comaracu* și ăncă nu căciulei, ce nu poartă, ce pelăriei; prin urmare scrilașul lui Sajevicei, ce in adevăru s'aude in Susnievizza, e o numire generală ce la Slavi inseamnă coperementu peste totu; ear *comanacu* (s. *comaracu*) e adevăratul nume al căciulei și pelăriei.

datu peste această modifiçațiune a lui *t*. Ear cât pentru tată și mamă, deși Istrianii ȃicu astăȃi *tiatya* și *maia*, ănsă pruncii sugaci până cătră doi ani ai etăȃei ȃicu *ma-ma*, *tata*, și apoi părăsescu aceste vorbe. Alte singularități au in privinȃa lui *l*:

a) că, impreună cu Romanii din Rumelia, Macedonia, Tesalia, Albania și Grecia de astăȃi, pe *l* nu-lu moaiă in acele cuvinte, unde in rădăcina latină e *cl* și unde noi cu Italiăanii muiămu cu totul pe *l* (chiaru, chiămu=ital. chiaro, chiamare, etc.). Fraȃii istriani ca și Macedo-Romanii ilu moaiă foarte puȃinu, incăt mai nu se simte modifiçațiunea, și poȃi pronunȃiă *chiaru*, *clamu*, reȃinendu pe *l* intregu și adăugendu-i numai unu *i*, fără ca să vatăme urechia Istrianelui*);

b) asemenea tot pe *l* intre doue vocale ilu moaiă ceva mai puȃinu decăt Italiăanii, ănsă tot mai mult decăt in *cl*, de esemplu *găȃvină*, *puȃiu* (puȃulu nostru și *pasesre*), filu etc.

c) faȃă cu cele insemnate aci, e de mirare că *l* in articulu appusu la substant. masculine ce esu in *u*, dispare mai totdeauna, lucru ce nu ne surprinde când scimu, că in unele părȃi ale Ardealului și in alte părȃi ale romănimei se face asemenea. Scimu că și la noi se ȃice in poporu „omu

*) *pl* și *fl* rēmănu intregi ca la toȃi Romăanii; ănsă de mirare, că pe verbul placu, pe mare ănsă l'amu afflatu numai impersonalu, l'au italiănisatu, și ăncă rēu, precumu ilu pronunȃiă in o mare parte a Istriei. Romăanii istriani ȃicu adecă: *mi piaȃe* (пиаȃe) cu *e* finalu lungu și deschisu, ca in infinitivul celu scurtatu alu verbilor din a II-a conjugățiune latină. de es. ca in vedē (re) etc. Causa lungirei lui *e* finalu poate să fiă in analogia ce o vomu indică mai josu vorbindu despre formaȃiunea verbilor prin adaugirea lui *escu*. Asemenea ținu pe *l* intre doue vocale și-lu modifică in *r* tot acolo unde ilu ținemu ori modificămu noi: de es. *ola*, *mole*, *fole*, (amu semnatu că *o* se pronunȃiă sot-deauna puru); ori *peru*, *peri* (perii capului), *fecioru*, *picioru*.

bunu, lucrul reu“, etc. in locu de „omul bunu, lucrul reu“ etc. și altă diferență între statul absolutu și celu concretu nu e decât că in acestu din urmă se pronunță *u* (omu) in substantivul, ear in statul absolutu se pronunță *om*. Dar ne surprinde, că in inmulțitu Rom. istriani ilu moaiă de tot in contra analogiei limbei române din dreapta Dunărei, încât dispere cu totul, și sună ca la noi *omirii buri*. Ear in substantivele masculine ce esu in *e* se află *le* pretutindenea=*carle*, (care-le,) *câre-le*, *folele*;

d) altă singularitate e, că după ce acesti Români foarte raru pronunță fără de articulu numele substantive masculine ce esu in *e*, după ce dar articulu in nominativul statului determinatu se află totdeauna la urma substantivului in *e*, in Valdarsa *) declinațiunea cu articulu in urmă e perdută in genitivu și dativul: *omu, di omu, lu* (și *lui*) *omu, di lu omu*; in inmulțitu tot așa: *omirili (omiri), di omiri, lu omiri, di lu omiri*. Dar e mai de mirare declinațiunea celor masculine ce esu in *e*, prin urmare la cari articulu *le* e adpusu. Acestu articolu rămâne in toate cazurile lipitu de substantivul, însă neschimbatu, de es. *câre-el* (cânele), *de cârele, lu* (și *lui*) *cârele, di-lu* (dela) *câre-le*. etc.; așa *carle* (care-le), *di carle, lu carle, di lu carle*. Cu toată această formă de declinațiune, e invederatu că articulu și la acestia e la urmă, și numai s’au desvătătu a declină cu elu dinapoi. Prin urmare nici din acestu punctu de vedere diferență esențială nu e între noi și Români din Valdarsa.

*) Și in Schitazza tot așa; ear la *Cici* se declină cu articulu la urmă, cel bărbătescu ca alu nostru alu tuturor, celu femeninu cu *l* netopitu, si muiatu numai puțin, intocmai ca la Macedo-români: de exemplu: *a mulierlei, mulierlei*.

Din cele ce însemnăm despre *l* nu se poate încheia nimic asupra întrebării: dacă acești Români se țin de Români din dreapta ori de cei din stînga Dunării; pentru că de și vedem că *l* urmează mai mult datina Românilor din dreapta Dunării, însă cu toate aceste vedem în pierderea lui în singularul substantivelor masculine în *u* și în totala lui muiare în pluralul datina Românilor din Dacia lui Traianu. Mai încolo Români Istriani au vorbe ce se află numai la Macedo-români, precum *mușatu* pro frumosu*) etc., de și aspirează ca Grecii cuvintele ce încep cu *r* și produc prin aceasta schimositura acestor cuvinte; au pronunția macedonică a lui *au* în *av* cu toate că *v* nu sună chiar așa deplin ca la Maced., însă le lipsesc două modificări caracteristice, prin care limba Românilor din dreapta Dunării se distinge de a noastră în cea mai mare parte a Daciei Traiane, și anume:

1) Români istriani pe *b* înainte de *i* nu-lu facu nici odată *g*, nu țin gine, orgi s. c. l. în locu de bine, orbi, ca Macedo-români și o parte de Ardeleni și Moldoveni; asemenea nici pe *p* înainte de *i* nu-lu facu *k*, nu țin kivior, Kiev in locu de picioru, pierdu etc.**)

*) În locul nașterii mele, unu locu ce se ține de acea parte a Ardealului unde limba arată că s'au așezatu Romanii aduși de regele L. de peste Dunăre, se aude și *mușatu*; dar se ține numai pruncilor celor sugaci și până la 2—3 ani, de cătră mume ori alții cari îi desmeardă, și e de mirare că atunci se pronunță *u* finale și în adieptivă și în substantivă în tocmai ca la Macedo-români, de exemplu: *mușatu copilu*. asemenea în locul nașterii mele se află chindisescu, ce-lu au numai Macedo-români.

**) Cu toate aceste au altă datină singulară de a interpune pe *l* muiatu acolo, unde noi ceilalți, și Italianii în unele, punemu după *p* unu *i* sau bine semi-conșunanta *j* (cum se pronunță la Italiani și Germani) adecă „pierdu”—Români istriani țin *plierdu* (cu *l* muiatu). Unu singuru cuvântu—cât am pututu observa,—face excepțiune, adecă *pieptu*. În Valarsa ilu pronunță *clieptu*. În Schitazza nu țin *clieptu*, ci *plieptu*, va să țină nici excepțiunea aceasta nu e generală. În celelalte nu se țin de Macedo-Români.

2) Românii istriani nu pronunță pe *c* înainte de *e* și *i* ca *tz*, cum facu Macedo-Românii, ci pronunță în cele mai multe ca *τ* (*tsch*) în tocmai ca noi, eară în unele cu unu sunetu mijlociu între *τ* și *z*, ânsă mai aproape de *τ*. Aceasta se vede și de acolo, că celelalte seminții le-au datu sub Monte Maggiore numele de Ciribiri, Ciciriani, Ciciliani, ear celor de pe muntele Carsu nume de *Cici*, și pământului, ce în seculii mai dincoace se află împopulatu încă de ei, nume de pământul Cicilor (*Tschitschen Boden, terra dei Cici*), când de altă parte Macedo-Românilor se dede numele de *Zinzari*. Această pronunție a Românilor Istriani trebuie a se considera cu atât mai caracteristică și înrădăcinată, cu cât în dialeptul italicu din Istria, mai nu se aude *ce* (*tsch*), ci pretutindenea *tz*, ba încă chiar și *z*. De exemplu dicu: *ditze* și *dize* în locu de dice, *piatze* și *piaze* în locu de piace, când din contra României, cari fără indoială au luat pe *piajè* (*πιαζέ*) de la Italiani, de și nu l'au făcutu chiar *ce* dar cel puțin l'au muiatu din *z* în *j* sau *ж*.*)

3) În conjugățiunile verbilor nu e nici o diferență esențială între României cei din dreapta și cei din stânga Dunărei; cu toate aceste sunt oare cari singularități la fiecare, ânsă atunci Istriani se apropie mai mult de noi. De exemplu verbul ajutătoru *avère*, în presinte Istriani lu conjugă în doue forme, dintre cari una e cu totul singularu. Ei dicu:

*) Să nu uitu a argumentă din datina Italianilor despre m. d. de la Mare de a pronunție *tz* și *z* în locu de *ce*, *av* în locu *au*, apoi din faptul că Venețianii au adusu în Secul. XV și XVI colonie din Morlacea, și că României cei de astăzi din Istria numescu pe acei Morlachi italianisați tot Morlacchi și încă în batjocură, ear acestia pe aceia Țigani cari au făcutu cuiele pentru XC... și din ura aceasta: că poate numai Morlachi sunt puri Cutzovlachi.

<u>Singularu.</u>		<u>Pluralu.</u>
J'am	și J'am	Noi aremu și noi avemu
T'ari	T'ai	Voi areți și voi aveți
Ie (ie=elu) are		Eli aru și eli <i>au</i> și <i>av</i> .

Se vede aici că după ce noi avemu *are* în a treia persoană singularu, noi încă nu suntem străini de aremu, areți; însă după ce Istrianii au și ei avemu, aveți, diferență nu e. Când însă *am* vine ca verbu ajutătoru, noi scim că la Macedo-romăni rămâne, de exemplu în timpul trecutu, întregu ca în prezentu, d. e. Noi avemu făcutu, voi aveți făcutu, etc. când Istrianii ȳicu ca noi: amu, ați făcutu etc.

În fine Istrianii au o datină singulară în verbii formați prin *escu*, fie din rădăcină romană, fie din cuvântatu imprumutatu de la străini, adecă în a treia persoană singularu nu punu terminațiunea în sce, ci o lasă afară, și în locu ei lungescu pe *e* ce rămâne finalu. D. e. *capescu, capesci, capè, capimu, capiți, capescu, așa tendescu* (intendere ital.—entendre franc.=înțelegu, pricepu). Se vede dar ca și pe *piajè* adoptându-lu de la Italiani, l'au datu după forma celor ce se formă prin *escu*, de și la Istriani vine ca impersonalu.

Din aceste și altele se vede că acești Romăni nu se potu trage nici numai din Macedo-Romăni, nici numai din Daco-Romăni, și poate nu se tragu nici din amândouă aceste ramuri de Romăni, ci sunt Romăni aceia, cari au fostu totdeauna de la începutul Coloniilor romane, anume Romanii, cari au bătutu pe primii Slavi (după Nestor) de la Dunăre,—Romanii, cari au ținutu Panonia, adecă Schiavonia Sirmiul, Croația și Dalmața,—prin urmare cari căutându spre resăritu, tindeau brațul lor cel stângu fraților lor din Dacia lui Traianu încependu de la Banatu incolo, ear

brațul celu dreptu fraților lor din Dacia lui Aurelian, din Tesalia, Macedonia și Albania,— Români, ce s'au formatu aici începându de la 200 înainte de Chr. acei Romani, cari n timpurile cele grele, când începură barbarii a isbi in Dacia Traiană și Aureliană, voru fi receptu la sine pe mulți din acei frați, cari vor fi cercatu scăparea lor alergându sub aripele vechei mume.

Ănsé despre limbă dinadinsu mai pe urmă, precum și despre conclusiunile istorice. Eu anticipai aceste in jurnalul, ca să nu uitu impresiunile ce lăsă in mine studiul limbei istriane in cursu de 4—5 zile.— Acum la discursul cu tinerii amici.

Tinseremu discursul până la 10 ore, când tinerii se duseré la scoală, și eu mă intorsei la parochul meu. După ameață cătră sară continuai discursul și adunarea de vorbe și espresioni ca și înainte de ameață. Resultatul studiului din această zi fû, că mă famialiarisai cu cele mai multe singularități ale limbei române Istriane; dar și unerii mei amici, sciindu că nu-mi placu cuvintele slavice, unde sci-eau că și Croații dicu *stessi* (adecă tot așa) și ei mai aveau altu cuventu in limbă, se fereau pe cât puteau de cuvinte croatice. Intre altele mă convinseiu in ziua aceasta că verbul ajutătoriu se poate ca și la noi înainte și inapoi, după cum se pare vorbitorului că vine mai bine spre a da pondu vurbei sale. Asemenea eu am declinatu tot cu articolul la urmă fără ca să li se pară lucru străinu ori să nu mă înțeleagă, de unde se vede că și la ei au fostu usitatu, ceea ce nici poate fi altoum, după ce articlul sta și acum după nume.

Vineri 26 Iunie.

Preste noapte făcui planul de a călători din satu in satu și din casă in casă, de a mă informă despre viața aces-

tor oameni, despre datinele și usanțele lor și despre numirea diverselor obiecte de casă și de câmpu. Prin urmare la 8^{1/2} plecai din Susnievizza cu portofoliul în mână, în sus spre meadă-noapte, începându de la celu mai de aproape cătunu în direcțiunea aceasta, de la Lettay. Acestu cătunu costă din 8 case respite, în grupe de câte una, doue și trei, pe o vale ripoasă, printre bolovani de peatră. Bărbații în putere, junii și junele erau în câmpu la lucru, unde secerau orđu*), alții săpau la sergu sau tatarcă (meiu mare) și la turchine, alții cosiau, alții strângeau fenu. Peacasă erau mai numai babe bătrâne, femei cu copii sugaci, prunci și prunce. Pretutindenea imi respundeau la toate întrebările cu cea mai mare bunăvoință și chiar bucuriă. Oamenii nu-su nici de cum sfoși, din contra familiari. Toți mă întrebau *din ce paesu esci?* or *cum se chiamă paesu de'nde viriți* or *de'nde viri?* Am aflatu ănsă pretutindenea, și în diua aceasta și în cele următoare, sciință despre unu paesu, pe care-lu numescu Romănia, paesu românescu, paesu romanski, unde se cuvintă o limbă ca și a lor, ori unde se cuvintă ca și la ei. În toate satele ce se numescu din Valdarsa, și s'ar numi mai bine de sub Monte-Maggiore, am aflatu sciință aceasta, încât nu potu crede ceea ce dice D. de Francesci, că această sciință s'ar fi lățitu la ei nu mi în anii din urmă, trecându prin Istria soldați Romănie și soldați istriani mergendu spre țerele noastre. Se poată ănsă, ca întâlnirea cu Romăni în anii mai din urmă le va fi datu idea că și ei se vor fi trăgendu din Dacia lui Tra-

*) Nu cunosc nici secerea, nici verbul a secera, nici orđu, ci a secera dicu *a snyi*, orđuului dicu *recmike*; au ănsă grău, secară, meu, apoi sergu (saorgo), ce-i dicu la noi tatarcă, din care acestia facu și pâne. *Paiu*, *paiu* nu au.

ianu, lucru ce se poate cu atât mai ușor din partea lor, în cât ei au pierdut toată memoria patriei originare, memoria pământului de unde au venit. Totul ce știu despre originea lor e obscuru și confuzu. Știu numai în generalu că se tragu de la Roma, apoi că spre răsăritu mai e România, or paesu românescu. Ear dacă ei se tragu de-a dreptul de la Roma, adevărat din coloniile romane aduse aici încă înainte de Crestu și renoite neconținute, prin urmare el s'au aflatu totdeauna aici, or dacă au venit mai pe urmă din Dacia lui Traianu or din a lui Aurelianu, despre aceste nu știu nimicu. Totul că știu: că ei sunt veniți aici de departe. În privința aceasta am întrebatu pe o mulțime de bătrâni pe la câmpu și peacasă, în ziua aceeași și a cele următoare, și n'amu pututu scoate mai mult din ora lor.*) — Pretutindenea am aflatu plângeri de epidemia de care suferu viele lor acum de 4 ani. Productul viei eră și e pentru acești oameni celu mai bunu resortu pentru ce face bani, de a răspunde contribuțiunile și de a-și împlini lipsa casei. Se înțelege de sine, că epidemia viței, ce de atâți ani le-a secatu singura fântână de căscigu, le-a întristatu foarte, cu toate aceste nu i-am vădutu desperați, ba nici macar descurajați.

Intrându prin casele lor, veți miseria mai pe la toții precum și puținătatea și simplitatea lucrurilor de casă. Curăcia încă lipsesce; n'amu vădutu casă, ai căreia pereți să nu fiă afumați, nici caminu care să nu afume. De aici și cauza principală a necurăției. Esteriorul caselor, cari sunt toate de piatră, multe cu câte o rădicătură sau etagiu, unele și cu două, și acoperite or cu papură or cu o-

*) În Schitazza tradițiunea e ceva mai esplicată, și se vede că cei aduși mai întâiu. au fostu coloni militari.

lane, ar promite mai mult; dar iluziunea .piere îndată ce intri în tindă și dai cu ochiul de caminu, care e o vatră largă, deasupra căreia pe o columnă se ridică o boltă, destinată a recepe fumul și a-lu conduce în hornu. Împrejurul acestui caminu pe vatră, or acațate de părete vești vasele de cuină și de masă, așternuturi pe niște construi-ture din piatră în formă patrată,, ca nisce straturi, rădicate de la pământu de o palmă și jumătate, or și pe paturi de lemn. Pe acesfe straturi și paturi e aședatu mai ăntei unu sacu umplutu cu paie, or cu foi de turchine (porumbu), peste elu la unu căpătēiu perine sau cum le ȃicu *cussine*, implute unele tot cu paie, altele cu foi de turchine, unele cu pene de guscă (așa le ȃicu), altele cu pēru de calu, ȃupă averea omului. Peste aceste vinu diversele lanțone sau cerșafuri, țoale, etc. Sacul cu paie, sacii cu cusine sau perine și lanțonele precum și mai toate robele sau vest-mintele sunt de lână, lucrate în casă. Mai numai singură cămeșă (ei *chemesia*) și învilitura capului femeilor facu es-cepțiune; incolo totul e de lână. Printre oameni în tindă se învertescu și găinele, porcii, uneori și caprele. Se înțe-lege de la sine că curăția între membri de familie de unu genu atât de diversu nu poate fi mare. Afară de tinda aceasta, care e cu mult mai largă, decât tindele prin Ar-dealu, mai e neapărat în stânga încă o stanță sau cameră (așa ȃicu la odae) principale, care de și n'are nici unu ca-minu, nu e cu toate aceste mai puțin afumată, pentru că la unele case păretele ce o desparte de tindă, și pe care ar fi să fie aședatu plafundulu, are pe sine numai o jumătate plafundu, cealaltă parte e fără plafundu, prin urmare fumul intră din tindă în cameră peste păretele ce ar fi să le despartă cu totul. Dar și în casele,

ce au plafânduri cum se cade, ușa din tindă în cameră e mai totdeauna deschisă, mai ales iarna ca să vină căldură din tindă, de și ierlenele nu sunt grele în Istria, și neua nu ține nici o dată mai mult de 2—3 zile; cu toate aceste vântul despre miază noapte, numitu și aici tramontana, și alte ori bora, coboară gradul frigului de multe ori până la 8 grade. În această cameră se află apoi *scrinle* în care-și țin ce au mai bunu, stativele (=bance lungi de ședutu), unu scandu (= masă) mare, cantriele adecă scaunele, scandice sau scăunașe. Pe scândurele ce pe o parte a casei facu plafundul, stau aședate ori și acățate diverse lucruri de ale mănărei: cașu, lardu sau clissa (dicu și ei), picioare de porcu, care se afumă foarte bine ca și când ar stă în bolta caminului în tindă. Unde e familiă numeroasă, se află paturi și în camera aceasta. Pe păreți se află și câte o fegura sau figura*, precum chiamă ei icoanele cele sacre, care inse în privința artistică nu sunt mai întru nimica mai bune de cât icoanele ce le vându muscalii pe la sate prin principate, or pe cari le vindeau în copilăria mea prin Ardealu iconarii de la Inocu. Preste tot evlaviă multă n'am vădu, de și popii în școală îi invță numai rugăciuni și le predica în toată Duminica Cei mai cu stare, ori cu familie mai numeroasă, afară de aceste doue încăperi, mai au una de la tindă în dreapta, a treia încăpere. Se înțelege de sine, că unde casa are unu etagiu și doue, acolo și curăția, mobilatura și toată economia casei se infătoșază mai bine. Eu ănsă am descriu starea lucrurilor avendu în vedere partea cea mai numeroasă a locuitorilor.

Intrându cu femeele în vorbă, aflai la furca de torsu

*) *Figura, fegura* amëndoue în usu.

toate ca la noi: furcă*), caieru, ghemu, fusu, ața, torcu; dar firu (filum), nu au, pentru că după analogia dialectului de aici, care fuge adese ori de sunetul nasale mutându-l în *i*, și care permută pe *n* în *r*, „firu“ e ceea ce țicemu noi fěnu (*e* nasalu mutatu în *i*, — *n* în *r*) și prin urmare ar fi reținutu și firul (a filo), cu toate că au și cuvinte dubie. La *stativă* sau resboiu, cărui ii dau numire *crossneie* în inmulțitu, n'amu mai aflatu decât *a țese* și *pěnsă*, când la noi la *stativă* sau resboiu s'au conservatu cuvinte bune, precum spațiu, briglele etc. Ȑnsă aici nu țesu femeile, ci barbații, de regulă străinii. Ȑsetorul se chiamă *furlanu*, cărui țicu și *frulanu*, de unde se crede că cei ce au inceputu a umbla mai ăntěi din satu în satu deprințendu meseria de țesetori și introducěndu astfeliu datina de a țese barbații și nu femeile, au fostu Furlani din Friaul. La toată întěmplarea datina aceasta e străină, introdusă prin Slavi. La Slavii de aici țesetorii sunt tot cam Carnioli, de aceea ei ii și chiamă Carnioli. Se vede dar, că Furlanii au inceputu a țese mai ăntěi în Carniolia, și de aci s'a introdusu datina în Istria. Trecerea acestei ocupațiuni domestice la barbatu, și specialminte la străini, e cauza că vechile numiri s'au perdutu. În România am aflatu femeile țesetoare și invocarea păgăną a lui *Zeus*. Anume în Mehedinți, femeia când intră în *stativă*, de și se semnă cu semnul crucei, dar nu uită a pronunța formula păgăną: „ajute Zeu! și ajte Zeu!“ În Istria, cum țisei, afară de țesu și *pěnsa* nu mai e nimicu. Preste tot m'am convinsu, că aici limba s'a conservatu mai bine pe lângă acele ocu-

*) Furca o au în înțelesul nostru de unealtă de torsu și de cea de spăndu-rătoare; ear cea de staulu, ori cum țicu ei *stalu* și *stavl*, se chiamă *vila* ca la Slavi, deunde o au și Magyarii.

pațiuni domestice, cari au remasu proprietatea femeii. Așa la cussuta s'a conservatu *cosu*, *acu*, *ața*, până și *cărpescu*. Din contra la caru și plugu nu e nimicu românesc; carului îi dîcu *vozu*, de și au cuvîntul *căruță* în înțelesul italianu, — precum și *cocia*, și *cariotu* (truda, roaba); jugul ilu chiama *jarum*, de la Slavi, de unde ilu au luat și Ungurii. Restelul din jugu e *clin*, spetellele or spetețele din laturile carului sunt *clin*, parul din gardu ear *clin* (au *paru* tot în înțelesul nostru, numai nu la gardu) și o mulțime altele. Nici rota nu o conservare, ci îi dîcu *cola* (Slav.). La plugu numai *cornele* s'au conservatu; ear rotilei i-au datu terminațiune slavică: *roticila* (rotirla).

Din Lettay eră să trecu la St. Martino fiindu aproape; dar imi spuseră că abia în patru cinci case se mai vorbesce romănesce, în cari s'au întemplatu mai curîndu căsătorie reciproce între St. Martiniani de o parte și Lettayani și Gradignani de altă parte. Chiar și în casele acesteeunii mai vorbescu, alții nu. Satul dar s'a desnaționalisatu. Prin urmare mă scoborii la drumu, și apoi preste dealuri, ripe, bolovani deadredtul spre Gradigne, și anume pe la casa lui Andreiu Dobrovici, care de pe coastele unui munte se vede albă încă din Susnievizza, în o distanță de $1\frac{1}{2}$ —2 ore cu piciorul, mergîndu bine. Acesta e unul dintre locuitorii cei mai cu stare, și omu deșteptu. Speramu a învăța de la elu mai multe, dar nu-lu aflai acasă nici pe elu, nici pe muierea lui, nici pe fia sa cea mai mare; aflai numai pe unu frate a lui ce fusese soldatu, sciea italice și aveă cunoscînță și despre noi. Bunul omu, vîdîndu-mă scaldatu în sudori, m'a tratatatu cu *bevanda* (fr. cidre?) mestecatu cu apă. Aceasta e ceea ce numimu noi cidiru, cidiriu și ciiriu. Și elu mi-a spusu ca și Lettayanii, că ar fi în deșertu toată mergerea la St.

Martino. Acestu omu spuneà că ei se ținū ca remași aci de la Romanii cei vechi. Dar dacā această părere e fundatā pe vre-o tradițiune vechiā, or și-a format'o umblāndu prin Italia și conversāndu cu soldații Romāni, nu m'amu pututu dumeri din vorbele lui. In privința limbei n'amu nvēțatu nimicu nou de la dēnsul, decāt că in partea locului *vinialu* (vignalu) insamnā nu numai vinu, ci și vițe de vinu, cānd in toate celelalte locuri aflai pentru vițe numai *braidete*, *broaidete*, unu nume ānsē usitatuși unde șede Dobrovici.

Dupā ce mē recorii, luai calea deadreptul preste codru* din alu cārui crescetū mi se desfășurā inaintea ochilor unu terenu ca de 1 $\frac{1}{2}$ milā inchisu mai de toate părțile cu codri (munți) inālți, și spartu in toate direcțiunile de vāi, ripe, surpāturi profunde și măgure inalte petroase. Prin infundāturile acestui terenu sterminosu și bunu de a da numai culcușu rupicaprelor, nu și locuință oamenilor, se intvedeau risipite nisce case, foarte departe una de alta, incāt nimene n'ar crede că aceste case se ținū de o comunā. Cam la mijlocul terenului acestuia se vēdu vre-o 5—6 case in mai mare apropiere una de alta. Acolo se vedeā și o biserică. Aceasta mi s'a părutu a fi meșul puntu. Ca să ajungu până acolo aveamu a scobori pe unu petrișu foarte sterminosu și curmatu de ripe, intr'o vale profundā și a suī apoi altu dealu tot așa de inaltu și reu. In trei patrare de oară ajunsei acolo, unde mi s'a părutu a fi meșul puntului. Dar acum până la bisericā și osteriā, care e totdeauna in casa potestatului, mai aveamu a trece o vale afundā și ripoasā; perdui curagiul și trāsei lāngā ruinele

*) Codru la ei insamnā munte; ear vorba de „munte“ au perdat'o; nici dealu nu se aflā.

unui turnu vechiu la casa lui Moșu Ivanu Braiucha pe care-lu aflai ocupatu in staula cu boii. Intraï acolo și-lu salutai romănesce. Indată se inserinâ fața bătrănuului, și-mi adresâ întrebarea: *eli escu* (ei sunt) *carele virit-a din paesu de largu, din Romania, nica 'nvețe limba nostră?*

—Io sum, și ioesum, tyatya.

—*Bire, ma mulierile nostre escu croatzki, nu sciu cuvinta vlaski, și din fetiorii nostri nu scie vlaski cuvinta ver-urulu* (ver urul=nici unul) *candū-i micu.*

—Nu face nici (nimicu) tyatya, noi amendoï ne vomu capi urulu pe oatulu, du-me en casa ca mi-i sete și fome, respunsei moșului ca să-lu scotu din staulu.

Mergēndu prin curte in casă se adunarē mai mulți de ai familiei imprejurul nostru, ear bietul bătrānu intrase in griji cum să mă ospeteze, că dicea: *eli nu vor manca para* (pănea) *nostră că e grumba* (urită, proastă). Io l'amu mângăiatu scoțindu bani și dîcēndu-i: „Eca *penezi* (bani), trimete ur fetioru la osteria, nica porte viru și pāre, —ove va avē maia“ (mama). Așa se și făcū; unu feciorașu aduse vinu și pāne de la osteria și baba puse oue intr'o căldare. Eu cercaï a mă recomenda patroneï caseï și-i vorbii romănesce. Baba me înțelegeă bine, dar nu puteă or n'aveă curagiu de a vorbi, ci-mi respundeă tot in limba croatică, și după ce i-am repețitu de atâte ori „ne razumim Croatzki, zalek razumim Croatzki.“ Ea nu puteă crede, că unu omu imbracatu ca mine, și care vine așa de departe, să nu cunoască limba croatică. Intr'aceea se dusesse fama de venirea mea in Gradigne și se adunarē mai mulți ca să me vadă. Intrebai de amicii pe cari i-amu cunoscutu in Pisino, și-mi spuserē că sunt duși de acasă. Intre

căți se aflau în casă cel mai deșteptu mi s'a părutu Martinu Brancéla, care mi-a explicatu multe din datinele lor, mi-a confirmatu cele ce auđisemu în Lettay și la casa lui Dobrovici despre románismul din St. Martino, unde aveà chiar acestu Brancela unu frate insuratu. Precum pretutindenea, așa și aici, confrontamu vorbelele și frasele adunate și adunamu altele. Scopul era între altele de a aflà dacà nu-su între ei idiotismi singulari proprii unei comune. Și Brancela m'a incredințatu că pruncii, mici đicu tatà și mamă, ear dacà crescú începú cu tyatya și maja. Asemenea m'am convinsu și aici, precum în Lettay și în Susnievizza, că ei nu đicu *home*, ci *fome*; prin urmare nu știu de unde a eșitu Sajevice cu homea, de și această formă nu e străină nici de limba noastră, nici de limbele romane preste tot. BCU Cluj / Central University Library Cluj

Era 4 ore după meadă-đi, me recomandai amicilor Gradigneni, rugându-i să nu me uite, și plecai în josu spre Grobnicu, petrecutu de căutătorele lor până me perdurė din vedere. Trecėndu pe la catunul *Banovina*, compusu de 6 case, me abătui la doue ce erau una lângă alta și unde vėđusemu la amėndoue pe barbații acasă. Mai cercetai cu ei din nou din ale carului și plugului, ănsė fără nici unu succesu. M'am convinsu că aici toate sunt perdute.

La 5 ore și $\frac{1}{2}$ ajunsei la Grobnicu, de unde nu e departe parochia *Carbune* de care ține Grobniculu. Slavii nici numele *Carbune* nu voru să ni-lu lasă ca românescu; ănsė ce e dreptu, aici cel puțin ne batu cu argumentu cum se cade, din analogia limbei romăno-istriane în care *n* se schimbă în *r* și care are și astăđi *carbure* în locu de *carbune*, de și de altă parte se poate respunde că sunt și nume unde s'a ținutu *r*, și apoi *carbune* poate să fie

mai vechiu și poate să fi fostu vre-o coloniă romană care n'a cambiatu pe *n* in *r* etc. De la Grobnicu in vale drept in josu incetează satele romănesci. Confiniul Grobnicului se imbină cu alu Berdului, și alu acestuia cu alu comunei Cepici, situatu pe marginea lacului de același nume. In dreapta de la confiniile Berdului și Cepiciului, adecă spre miadă-đi, acolo unde inceată confiniul Grobnicului, se destinde o livadie largă, spre gura fostului riu Arsa. De acolo albia cea sacă a Arsei se intinde spre resăritu; apropiindu-se de mare, are apă și de aci inainte se đice Canalul de Arsa; ear de la Cepici până aci se chiamă Valea Arsei. Ea se impreună cu marea tocmai lângă Susnievizza. Spunu tođi că mai de mult Arsa nu numai au avutu apă până se da in lacul Cepici, ci eră și navigaveră. Astăđi mai mult de jumătate e sacă. Livadia ce de la confinieie numitelor sate se destinde spre gura Arsei, se chiamă *Rachita-luc*. Luk fără indoială e slavicu, deunde vine lunca noastră, dar *rachita* e romănescu. Se numesce așa, pentru că pe marginele ei cresc rachite. Eaca o numire romănească, și alta asemenea de ceealaltă parte opusă, intre confiniile Berdului, Susnievizzei și Villa-novei. Se vede de aici că locurile impoporate astăđi de Romăni, nu sunt in Valea Arsei. Printre satele aceste n'am aflatu nici unu riulețu care să se chieame Arsa. Nu pricepu dar, cum și D. de Franceschi, născutu nu departe de aci in Gologoritză, vorbesce de Vall'd'Arsa încă și de la satele romăne mai in sus spre meadă-noapte, de la Bogliune incoace. Comunele se potu numi de subt Monte-Maggiore, unde se află. Dar nu e indoială, că totu teritoriul prelinsu de secatul riu Arsa a fostu romănescu. Multe numiri de pe amëndoue ripele riului au și acum forme romănesci: Cavranu sau Caufanu, Car-

nița, Castel nou, Greli*) Borini, Pontera, Barbana, Porgana, Goltiana (poate Coltiana,) Bolescu, s. c. l.**).

La 6 ore și $\frac{1}{2}$ plecai din Grobnicu și trecui peste Livețele din Vale, ca să apucu drept peste munte la Berdo. In valea aceasta am vădutu mai ăntăi tineri și tinere imbracați curat, mai ales fetele, ce săpau unele la turchine și altele la fasole și alte legumi, aveau cămeși albe cusute cu altițe. Ele lucrau cântându. Am statu de vorbă cu doue grupe de aceste. Grupa cea de snb poalele muntelui despre Berdo se compunea dintr'unu frate și doue surori, cu cari amu conversatu ca $\frac{1}{4}$ de oară. Me convinsei pe deplinu, că aici niei inelu, nici cercelu, nici mărgelile nu-su cunoscute. Inelul și veriga le-amu aflatu pretutindenea numai *Votița****), cercelul=*ureclinu*, (in Grobnic *reclinu*, *raclinu*, prescurtatu din *ureclinu*), mărgelile *colare* (din corale), gulerul *colerinu*. Ear coșițele, ce in Grobnicu și Gradigne mi le numiră numai plete, le aflai aice tot *cosițe* ca in Susnievizza și apoi in Berdo. Le cerui pe urmă să-mi arăte calea mai dreaptă peste Montana la Berdo, la care una respunse mai familiaru in a doua persoană singulară****): *Când veri (vei) esi d'oancea foara*

*) *Greli*=gri. La Schitazza dîcu *grelu*=greu, *greli*=gri.

**) Pe carte sunt scrise ital. Cavranno, Carnizza, Castelno, Gregli, Borini, Pontera, Barbana, Porgana, Goltiana, Bolescu.

***) Schitazzanii au și verigă, ănsă in diminutive *verigelle* și *vericelle*. Italianii in dialectu, anume chiar aci in Istria, dîcu *verra*, *veriga* or *verica*.

****) Ei intre sine vorbescu tot cu *tu*. D-ta etc. nu-su cunoscute. Când voru să distingă o persoană dîcu *eli* (illi) or *voi*; ear a doua persoană singulară e familiaritate. Mai au și altă formă neutrăle, la părere pasivă cu care se ajută vorbindu cu o persoană, pe care voru să o onoreze. De exemplu întreabă: *encatrau* (in cotro) *se porta?* „in cotro se merge.“ Această formă pasivă e in adevăru forma neutrăle, totdeodată o manieră de a onora pe cineva, mai vîrtos când nu sciu ce titlatură săi-dee anume.

preste codru (arătă cu mâna) *subito veri vedè Berdo*. Le mulțumii, îi lasai cu Domnul, și însoțitu de *Domnu și cu voi, bur coale*, ce-mi adresară, o luai drept pe Montană în sus. În $\frac{3}{4}$ de oara fusei deasupra la casele fraților Lubici, cari sciau asemenea de venirea mea; mă recepură cu toată bucuria, eu escusându-me cu sara și depărtarea de Susnievizza, le promisei că Luni în 29 de S. Petru voi veni la Berdo la biserică și voi ședea mai mult cu ei. Celu mai mare Lubici avea cinci de a-i familiei, ce zăceau de *febra*. Insemnu această impregiurare, pentru că poate nici nu mi-ar fi dat prin gându a întrebă de friguri și a află că se cheamă *febra*. În adevăru, ei nici n'au cuvântul frig, ci numai *rece*, pe care-l pronunță ca Macedo-românii *race*; se aude și *fridu* câte odată, dar *frigu* nu. După o jumătate de oră, mersu tare, ajunsei la casa Parochului Ierula, de unde mă scoborii jos la Susnievizza, cam greu, pentru că tocmai inoptă și eram fatigatu peste măsură, umblasem în restimpu de 13 ore o distanță de 6 miluri, pe locurile cele mai grele de umblatu. Nu me miru dar, că Românii de sub Monte-Maggiore trecu de cei mai buni pedestri, cu cari nu s'ar mai putè asemènà nimine.

Duminecà 28 Iunie.

Doream a vedea pe acestu poporu adunatu la unu locu în mulțime mai mare, ca să-mi pot face o idee totală despre tipul lui, înfățișarea lui între seminii sei, despre portu și despre alte semne caracteristice, și fiindcă sciamu, că pe astăzi în 28 Iunie se va ține la 10 ore în Villanova misa și predica la care mergu nunumai Susnievizzani și Villa-novani, ci și Iessenovicani și alții de prin Berdo, Cosiliacu ș. c. l., mi s'a părutu a fi cea mai oport-

tună ocaziune de a continua studiul meu, și decisei încă de Sămbătă seara a merge la biserică la Villa-nova, ce de Susnievizza e departe numai $\frac{1}{2}$ de oară, in josu spre lacul Cepici. Din Susnievizza am plecatu cu capelanul, ănsă insoțitu de o mulțime de barbați maturi, de tineri și tinere. Merserămu dinadinsu incet, ca să lăsămu să treacă Capelanul inainte, care și așa erà calare, și noi să putemu conversà in toată libertatea, pentrucă erà o materie care se atingeà și de Capelanul, adecă intrebamu pe oameni: de ce nu ceru să li se ȃică rugăciunile, vanghelia și predica in limba lor, și de ce macar in casele lor nu se roagă in limba lor? Această materiă s'a fostu discutatù intre mine și Capelanul cu doue ȃile mai inainte, și când am ȃisu că ar fi bine să li se predice in limba lor, Capelanul cu cea mai mare mirare sări cât colo de pe scaunu, strigându c'unu felu de desprețu: „Cine a mai aȃditu unà ca asta? Cum să se poată predica in limba aceasta?“ Eu ficsai ochi lungi asupra lui, pecând elu se lasà ear pe scaunu cu o subridere de triumfu; pe urmă-i vorbii de misionari, cari au predicatu și predică cuvântul lui D-ȃeu selbaticilor, cari anevoie voru fi avutu mai multe idei și concepte și espre-siuni relative, decât acesti Romăni, cari decum esu din sinul mamelor lor se conducù de oameni invȃțați cum e și S. S unulu . . , și unu ministru alu lui Chrestu nu poate avè rușine a predicà in or ce limbă, fiă și a Țiganilor. Tȃnȃrul popă cunoscù erorea sa, se umilì și confirmă cele ce-i ȃisei eu. Cu toate aceste imi părù bine că a apucatu cu calul inainte și că am remasu singuru cu Susnievizzanii. Indelungatul usu al limbei slavice in rugăciuni a făcutu pe acesti Romăni să creadă, că nu potù ȃice rugăciunile in limba lor. Eu le-amu arătatu in faptu, că se inșală,

le-am isuu Tatăl nostru i Creul pe limba lor, curain-
du-o pecat am pututu de slavisme, anse aa ca să me in-
telega. Auinuu rugaciunuu in limba lor, nu-i putea es-
primă mirarea i bucuria.

In aceste discursuu ajunseramuu la biserica. Această
biserica poate să fie de ajunsu pentru Villa-novani, anse
pentru mulimea ce er adunată astai, er pre mică. Cea
mai mare parte de oameni sta afara in porticul bisericii i
pe de lături. De multă caldua, fui constrinsu a ei din
biserica ceva inainte de predica i a me da la umbra unui
pomu aproape de porticu. Indată se adună pe lângă mine
o mare mulime de ascultători, cerendu să le mai icu ru-
gaciunuu *Vlaski*. Incependu-se predica, care se spune in-
dată după Vangelia, incepure a ei i alții din biserica i
a se pune pe carba in jurul meu. Indeert le iceam
să se intoarne in biserica i să asculte cuventul Domnului
de la preotu. Ei icea că pe popă lu ascultu de multe
ori (*de ciuda de vuote*), i că le mai place să me asculte
cum le cuvintu eu *romanescu*. In deert le-am adaosu
că preutul se va mania cu mine*) creendu că eu i-am
scosuu din biserica; ei se adunară tot mai muli imprejuru de
mine. Intre alii aflai unul, care fusese in Craiova ca sol-
datu cu trupele austriace. Acesta vorbea mai binior, i
se putea exprimă i in dialectul nostru. Spunea că indată
să intelesu cu Craiovenii. In fine, ca să nu se supere
Capelanul i să nu fiu eu cauza scandalului, me departai
subt altu pretestu dintre oameni i me primblai printre

*) Verbul superare, intristare, mahnire, nu se afla in limba lor; prin ur-
mare nu te poi exprimă decat prin mania, care se aude mai mult *mi-
nia* i se constrae cu cu: *m'am maniat cu ie, esuu maniati cu cu
oapii.* etc.

grădinele și semănăturile Villa-novanilor, până în Iessenovicu, deunde me înturnai ear la biserică după ce trecuse nu numai predica, ci și missa eră pe finite. După misă ne înturnarăm la Susnievizza, și eu mersei la merinde (prânzul de la ameață-ți) la potestatul Jurman. Peste câteva minute veni și Andrei Dobrovici, de sus de lângă Gradigne, cu soția și cu fia sa cea mare ca să-mi întorcă visita ce-i făcusem în țioa trecută când nu-i aflasem acasă. Merindarăm cu toții împreună, menându discursul asupra obiectelor ce me interesă a studiă. Eu speram, că astăzi, ca în ții de Duminecă, voi vedea jocurile acestor oameni, dar imi spuseră că ei nu joacă, decât în *Poclade* (carnavalu) și când facu *nuntie* (nuntă), și că preutul nu-i lasă să joace altădată. Cu toate aceste așu fi doritu mult să vedu pe tineri jucându, și me întorsei la părintele Caucici, ca să-lu rogu să-i lese să joace. Ânsă bunul părinte aveă alte idei despre jocu. Elu țicea că jocul este periculosu virtuței, e unu mijlocu de corumperea moralității, mai vertyos că acestu poporu e mai săngiosu și mai dedatu la voluptăți decât Slavii. Aduse înainte pe S. Augustin, care — după cum țicea părintele Caucici — a condamnatu jocul, etc. Eu me studii a-lu face să înțelegă că eu nu voi decât o probă de jocu, o petrecere de unu pătraru de oră, la care să asiste și Sănția sa, ca să nuse poată face nici unu scandalu. Ânsă părintele stă intru ale sale și se țineă tare de Sântul Augustinu, încât nu me putuii conteni a nu-i respunde, că și eu am cetitu ca Teologu operele acestui părinte, anume opera lui cea mare *De Civitate Dei*, apoi confesiunile, unele predice, epistole și din comentarele la cartea facerii, și nu-mi aducu aminte de locul unde să fie condamnatu jocul; dar și de va fi așa, să nu uitămu

că acestu părinte al bisericei, mai înainte de a scrie despre moralul și dogmele crescinesci, fusese sătul de bacanale și de alte petreceri păgănesci, la cari luase binișor parte, precum însuși scrie în confesiunile sale. Toate fură în deșertu; totul ce făcù, fù, că începù a-mi descrie jocurile Vla-chilor din Istria.

*Berdo, Luni 29 Iunie, Marți 30 Iunie
și Mercuri 1 Iulie.*

Nu mai erà nici o comună impoporată de cei ce mai vorbescu limba romăno-istriiană. În Jessenovicu, de și nu-mai am intratu prin elu și nu voiu fi conversatu acolo mai mult de $\frac{1}{4}$ de oară, ănsă la Villa-nova, unde erau și Jessenovicani la biserică, avui ocașiune de a me convinge, că atât Villa-novanii, cât și Jessenovicanii vorbescu ca și în Susnievizza și Lettay, fără vre o diferență ce ar putè bate la urechie, lucru naturale, după ce se ținu tot de o parochiă și se întâlnescu cel puțin în toate serbătorile și Duminecele. Nu mai erà dar sub Monte Maggiore de visitatu nici o comună; dar mi s'a părutu în Berdo și tipul oamenilor și portul lor mai curatu, peste tot rasa oamenilor mai vënoasă. Cătră aceasta Berdo e međiu-puntul teritorului romanu de sub Monte-Maggiore, și pusețiunea lui cea înaltă, mai ales de la biserică și casa parochială, admite a ochiă cu o căutătură totu pământul locuitu astăzi de Romăni, și a-ți întipări în memoriă figura locului. Cătră aceasta în trecerea mea în 27 Iunie pe la parochul Jerala, vëdëndu casa parochului mai izolată, speramu a aflà acolo celu mai bunu locu de a însemnà câteva despre usanțele Romănilor. Apoi nu uitasem, că în trecerea mea prin Berdo promisesem oamenilor că voiu reveni și voiu ședè mai mult la ei. În

fine acesta erà locul nãscerei tããrului preotu Miceti, și atunci nu sciamu cã și Capelanul din Chersanu (Chersano) e nãscutu român. Toate aceste me determinarã a me mutã pentru câteva zile in Berdo. Prin urmare Luni in 29 Iunie la 4 ore de dimineață plecai din Susnievizza și la 5¹/₂ fui in casa parochialã. Pãrintele Jerala visã încă asupra predicei ce era sã o ȃicã in ȃiua aceasta, ca in ȃiua Apostolilor Petru și Pavelu. Dar ceilalți ai casei erau sculați cu toții. Intre acestia anume o fetiță ca de 16 ani, *mula*, adecã nãscutã din flori, pe care pãrintele Jerala, aflãndu-o pe strate, leșinatã de foame, fãrã pãrinți nutricei, a luat'o la sine in etate de 12—13 ani. Cu ocasiunea aceasta insemnu cã la Romãnii de sub Monte Maggiore se aflã astãdi in *educațiune* ca la 300 de aflãtari (*trovatelli*, *Findlinge*) sau cum le ȃicemu noi: prunci nãscuți din flori. Susnievizza sîngurã are 70, Berdo sã 150, și lașã cu totul voru fi la acești Romãni aproape de 300 de aflãtari, pe cari institutul de aflãtari din Trieste ii da in afarã spre creștere. Acestu institutu dã din fondurile sale la cei ce voescu a se insãrcinã cu creșterea acestor fãpture o sumã hotãritã pe anu pentru aflãtariu pãnã in etate de 10 ani, asemenea celui ce vine departe de afarã in Trieste ca sã iee pe aflãtariu și sã subscrie contractul cu institutul, apoi încă o sumã odatã pentru totdeauna pentru timpul pãnã cãnd aflãtariul e la țifã. De la 10 ani inainte, adecã decãnd aflãtariul cu lucrul seu poate a-și miruì pãnea, pãrinții nutricei nu mai au dreptu de a pretinde nimic de la institutu, remãnu ășnșe datori a ținè pe aflãtariu pãnã la etate de 18 ani. Celu ce creșce cel puțin doi aflãtari, dintre cari cel puțin unul bãrbatu, are dreptul de a i se scutì unu fecioru propriu de milițiã; insuși aflãta-

riul nu e scutitu. Cam aceste sunt pe scurtu regulele institutului de aflătari din Triestu. Singuru numărul aproape de 300 inși, câți se află astăzi la Români de sub Monte Maggiore, arată că in nici o parte a Istriei nu se imbiă oamenii a se însărcinã cu crescerea aflătarilor ca Români. In vre unu simțu mai singularu de umanitate ori de caritate creștină alu acestoru Români anevoie vomu căută causa acestei aplecări ce se vede la ei de a cresce și culege fruptul păcatelor plutocrațiilor triestini. Insuși numele de *muli* ce dau acestor ființe, nu e testimoniu de simțu de umanitate ori de vre o singulară caritate creștină, pentrucă și ei chiamă in limba lor mulu tot aceea ce chiamămu toți, — fétul asinului și alu iepei. Să fie numai aviditatea de câștigu nu e de cređutu, căci nu e vre o sumă ademenitoare; chiar și lipsa cea mare produsă de 4 ani incoace prin epidemia de vițe, și care — cum dicea părintele Caucici— ii constringe a alergã la acestu mijlocu de câștigu, nu esplică causa acestei aplecări, pentrucă ea e cu mult mai vechiã decât epidemia. Eu aşu crede, că pozițiunea locului departe de Triest și ca intr'o infundătură isolată, apoi constituțiunea fizică, vėnoasă și sănătoasă a acestor Români, tipul lor celu frumosu, spiritul lor cel viu și ageru, voru fi fostu motivele cari voru fi determinatu pe fundatorii institutului a indemnã chiar ei pe locuitorii de aici ca să se însărcine cu crescerea acestor prunci, ceea ce pe urmă s'a făcutu datinã, și la care apoi poate să fie concursu mai mult mai puțin și vre unul or altul din motivele indicate mai sus. Se intēplã, că după trecerea de câțiva ani, unii din acesti aflătari să fie reclamați de adevărații lor părinți; ănsē aceste casuri sunt rari. Cea mai

mare parte rămănu între Români fără a-și cunoaște vreodată originea.

Una dintre acești muli era și Maria, pe care o aflai la părintele Ierala, o fetiță curățică și desceaptă. Ea eră ocupată în cuină. Tot aci aflai și pe unu nepotu alu parochului, Carniolanu, venitu de doi ani din patria sa, care ănsă învățase limba Românilor, o a treia persoană eră sora părintelui ca economă casei, aceasta nu cuvântă romanesce, dar înțelegeă, pe urmă veni și al patrule, unu omu ca de 60 ani, omu ala casei din familia Piscalilor. Cu acestia începui a conversa până se sculă părintele parochul. Fiindcă eram în cuină, se înțelege de sine că discursul nostru eră despre *focu*, *vatră*, *fojuera* (țestul în care cocu *pânea*) *catina* (lanțul deasupra focului de care atărnă *cadêra* = caldărea), despre *paleta* (vatrariu), *zămă*, *lingură*, *piata* (blidu), *piu ela* (taleru), *piatina* (cratița), *ciripiu* (slavicu, de unde și Ungurii *cserob*) — o cratița mai mare, — *ola* s. c. l. Verbul ferbe l'au perdutu și dicu de la slavi *a cuhi*, — ear a *coce* au, — *pogace* asemenea, ănsă și cu *untu* și *cașiu*, adecă și plăcinta tot pogace e, ear cuvântul plăcintă l'au perdutu. *Alvatu* au, dar *u* de abia se aude or se face *v*, — *alvatu*, *alvātu*. *Fritta* (ital.) e papara de *ove* (oue), a *sorbi* au. Toate aceste nu mai erau lucruri nouă pentru mine. Între aceste discurse filologice, eată ese și părintele din camera sa, escusându-se că a ședutu mai mult în patu, medităndu asupra predicei. Bine șisei eu dar mai sus, că visă asupra predicei ce aveă să dîcă. Indată ordonă să mi să dee cafè cu lapte și oue. Când vëđui pe masă o cratița ca de 5 litre cu lapte, o cană de cafè și unu filigeanu ce cuprindeă mai două litre, fără voiă-mi mi se presentă comparațiunea între ospitalitatea părintelui Ierala din Berdo

și economia părintelui Caucici din Susnievizza. Se înțelege de sine că lingura corespunde cu aceste vase sănătoase; ea era de cele de masă, ear nu de cele de café; și ear se înțelege de sine că n'am acceptatu a doua invitare. Părintele care avea a face liturgia la 10 ore, nu m'a însoțitu la gustare.

După împlinirea acestei datorii fizice începui a rescolî cărțile părintelui, dedei peste unu registru afumatu, unde erau in ordine chronologică așezați toți parochii din Berdo din secolul XV, toate visitațiunile episcopilor și multe evenimente demne de semnatu. Dedei și peste 3 tomuri de folio legătură vechiă. Aceasta eră Descrierea istorico-topografică a Carnioliei și a țărilor vecine de Valvasor in limba germană. Ea e in 4 tomuri in folio, dar lipseă al III. Aruncând ochii in indice, insemnai locurile relative la datinele Istrienilor, la Uskoki, despre cari ȳice că sunt Romăni, cari au venitu din Turcia cu 146 ani mai inainte de epoca in care scrie autorul. Cartea e tipărită in 1689, va să ȳică venirea acestor Romăni din Turcia in Carniolia ca de pe la anul 1543. Astăȳi nici urmă de limba lor. Sunt interesante și altele despre Morlachi și Vlachi din Turcia și cei din Dacia lui Traian; asemenea despre datinele Istrienilor, despre cari mai jos.

Pe când terminam lectura locurilor relative la Romăni și la Istrieni peste tot, traseră la biserică, și eu însoții pe părintele. După biserică ear me incunjurare amiciei Berdeni și me invitară a le spune rugăciunile in limba lor, cea ce și făcui. Dar aici affai unu rivalu in persoana onoratului țăranu Franciscu Piscaleanu, locuitoru al unui cătunu ce se ține de Berdo. Acesta eși inainte: *și io sciu ruga pre Domnul vlaski, și ȳice tatăl nostru. Eu ei*

indreptai câteva, punându în locu de slavonismi cuvinte mai bune de ale lor, elu cu toate acestea nu se dà bătutu, ci ținea una *că-i stesso*. Dar majoritatea decise în favoarea mea, și-mi dede premiul în aceste cuvinte: *sciu cuvintă mai mușat decât noi*. Continuai apoi cu ei studiul meu, și pentru a doua ȳi chiămarămu doi din cei mai bătrâni, ca să mai auđu din gura lor cele despre usanțele Românilor de aici, — despre căsătorie, despre înmormântări ș. c. l.

Sara la 1 Iulie me întorsei la Susnievizza, unde me așteptau cu nerăbdare amicii. În 2 Iulie mai ordonai jurnalul *Sumariu*, mai culesei cuvinte și doriaș să me suiu pe Monte Maggiore ca să potu urmări bine căile de comunicațiune între Români din Misia, Macedonia și Tesalia de o parte, și cei din Dacia Traiană de altă parte, cu frații lor din Schiavonia, Croația, Dalmația și Istria. Dar din nenorocire au începutu ploii și Monte Maggiore era totu în negură. La 3 Iulie sara am mersu ear la Berdo, am masu acolo, și a doua ȳi la 4 Iulie de dimineață înturnendu-mă la Susnievizza, la 7 ore am purcesu spre Albona. Cu toate că m'am feritu și am făcutu toate ca să plecu în tăcere, ănsă nu s'a pututu. O mulțime de bătrâni și tineri, femei și bărbați, alergară la căruță, și între lacrimi imi strigau: *Bura coale, Domnu cu voi. Când veți mai viri la noi?* Alții: *Când va viri preotu, neca spura predica în limba noastră*. Și altele de aceste. Le-amu promisă că amu de gându a face o călătoria în Italia spre a studiă dialectele Italiei din gura poporului și atunci voiu trece pe la ei. La aceasta strigară toți: *bravo! bravo!* În fine mă smulsei din mijlocul lor cum putui.

Datinele și usanțele Românilor din Istria.

(Aci se termină manuscrisul pregătitu. Despre restul călătoriei se află într'unu micu portofoliu numai consemnări scurte de reminiscențe personale, care — după cum se vede — aveau a fi prelucrate pentru usul publicu in modul Itinerarului precedentu. Veți prefăta. Noi le imprimămu cum se găsescu in portofoliu. *Edit.*)

4 Iulie.

Cunoscința cu Potestatul Luciani. — Eră prevenitu din *Pisinu*. Receperea cea mai cordială. — Intâlnirea cu Dr. Scampicchio. — Planul de mersu la *Schitazza*.

5 Iulie, Duminică.

Cu D. Luciani prânșirămu împreună la părinții lui Dr. Schampichio, unde veni și D-nul Giovanni Lucas. Amândoi conscolari cu Papiu și Hodoșiu la Padova. Ședendu la masă, ne află o muiere de la Schitazza, dintr'aceste familie, in cari numai bërării mai cunoscu ceva romănesce. Am vorbitu cu dënșă, me înțelegea in toate câte vorbeam in limba celor din Valdarsa, dar nu putea țină discursu, dîcându că de copilă mică n'a mai cuvântatu. Ba și când o întrebamu de câte o vorbă, se gândia mult, frecându-se pe frunte. Din câte am întreat'o, anume: capu, ocli (nu moaie ca Valdarsenii), mîra, ureclie, ureclini (dîcea și ea, ca cei din Grobnic, *raclini*), picioru, cameșia, cosițe, bisaghele, apa, viru (vinu) etc. erau toate ca in Valdarsa; de *jana* (gênă) și de *clieptu* nu-și aducea aminte; ear nou pentru mine a fostu când i-am arătatu unu inelu întrebându cum se chiamă: a respunsu *verigelle* și *vericelle*, adecă diminutive de la verigă or *verica*, ceea ce nu scia ni-mine in Valdarsa.

Se află și lângă Albona in vechime o cetate ce se chiamă „Curte Albă,” Corte Alba; in proprietatea D-lui Scampicchio se află unu locu *Ladinu*, unde acum e numai o casă; intr'unu manuscriptu al lui Scampicchio, cuprinătoru de statutele Albonei, din secul. XIV, am aflatu numele: *Vlchos*, — apoi *Cavarda Cuterias* despre locuri inchise cu gardu (cavarda — carda, gardu) despre *curți* idem. Și aici mare bucuriă pe Italiani că dam de urme romane in Istria. Portul cum e in Valdarsa; dar coromaculu spunu că eră mai mare, adecă mai inaltu.

6 Iulie.

Luni dimineața la 4^{1/2} plecarămu călări eu și D. Luciani la Schitazza. După 1/4 de oară furămu pe ripa Adriaticei, adecă pe țermul Cuarnerului și merșerămu inainte spre m. đ., avendu vis-à-vis in stânga spre resăritu insula Cherso, intr'o infundătură mai spe resăritu cetatea Cherso, ear in dreapta munți petroși, ănsă revestiți cu vegetațiune spre poale. Casele sunt resipite ca mai in toată Istria, pământul de și mai numai piatră, bine lucratu. Grănele frumoase, olive, fice, pere, vii. Așa merșerămu 3 oare, apoi incepurămu a sui pe munte in susu când călări, când pe josu. Acestu munte formează ca unu capu și se numesce despre mare *Punta Negra*. Carnerul adecă se cotesce spre apusu in semicercu și se imbină cu canalul Arsei. In vărful acestui munte locul se așează puțintel, și are forma unui crateru mare. In acestu crateru e Schitazza, unu locu incunjuratu despre resăritu, m.-đ. și apusu de mare și imbinatu numai despre m.-n. cu uscatul. Poalele muntelui despre resăritu și m. đ. se numescu Valea *Curată*, vede or cine că acesta e nume românescu, precum și Punta Negra. Pe unele carte e scrisu Valle *Curatta*, pe altele Valle Curata. Din toți Români ce

voru fi fostu aici au remasu numai acestia, ănsă cu durere am aflatu că numai in 5—6 case mai sciu romănesce bătrăni; barbații de la 40 in josu nu mai vorbescu. La familiile ce vorbescu romănesce, am aflatu numele Giovannu Maria Tomalinu, Giovanu Maria Crozzu, Antonio Zamu, Giovannu Maria Urcu. O a cincea familiă se chiamă Carbuntini; ănsă Tomalin și Crozzu au și nume slavicu comunu *Fonovich*, Zamu și Urcu — *Dobrici*. Discursul cu bătrănul *Tomalinu* adnotatu in catalogul No. 2*).

Intrebându pe moșulu (Tomalinu era de 78 ani) de ce cei tineri nu cuvintă, respunse:

Cesti tireri nu cuvintă, că s'au (s'av) insuratu după afară, după cari nu sciu cuvintă (i et i promiscue); au svețiatu limba, și se sputescu cu noi ca noi cuvintăm in ceasta limba.

Io: ce vră dice *sputescu*?

Elu: *se ceartă cu noi și se ridu (dăcu și ridu) de noi.*

L'am intreatu: ați ținutu in limba voastră *pescele*, scii cela ce amna in apa si-i buru de mancatu?

Elu: *Pesciu?* (peștiu).

Io: Iea, pesciu. Cum loviți pescii in apa?

Elu: *Noi acățamu pesciu cu udița, și cu mrigia, și cu oscile cu 5 si cu 7 dinți.*

Io: ce escu oscile?

Elu: *Oscile-s facute de fieru și-su lungi de ur Clafter, și damu cu ele in pesciu candu-lu vedemu.*

Io: Dar liepuru?

Elu: *Liepuru lovimu cu pusia (sic, et non pucsia.)*

*) Aceste cataloage sunt consemnările de cuvinte adunate din locu in locu și aședate apoi după ordinea alfabetică in vocabularul istrianu. Intercălăm aci din catal. II. partea, la care se referă textul. Edit.

Io: La udița nu diceți și *undița*?

Elu: *Stessu, tot-ura.*

Am întrebatu *nepotu, nepota.* Nu le au, dar m'a înțelesu de pe italice și mi-a răspunsu: *nucu, nucă*, ceilalți dicu *unucu, unuca* (slav.)

L'am întrebatu: dar apoi n'aveți nuci, nuca, și nucu care face nucile?

Elu: *avemu* (și *aremu*) *nucu și nuci; cavtă colo!* Și-mi arătă unu nucu cu nuci.

Io: Capiți voi candu aveți nucu și nuci, ca cuvintați de nucile de mancatu, ver de nepoți?

Bătrânul rise și dede din umeri, răspunzindu: *capimu, ca noi nu mănncamu omiri.*—

La 5 oare plecarămu inapoi și la 7¹/₂ furămu in Albona, In osteria mea.

7 Iulie.

Mărți dimineața la 5 oare am plecatu însoțitu de D. Luciani spre Castua. Urcându-ne sus la Fianona, văđui unu pomu cu sarbedelle și întrebai pe D. Luciani, cum se chiamă acestu fruptu. *Sorbole*, respunse bravul italianu. Eu adăosei că noi le chiamamu *sarbedelle*. La acestu cuventu se intoarse veturinul nostru cu aceste vorbe: *anche il popolo qui in Istria le chiama Sarbezelle.* — Asemenea in dialectul istrianu italianii chiamă *polpa, polpe*, ceea ce in limba cultă se dice *pupole*. In Valdarsa *pupa*=pulpa. — Steterămu puțintel in Fianona (*Pluminu* ilu chiamă populu istrianu romanu și slavii; in *Ponestra* se vede schimbul lui f in p. Numele dar a fostu *Flumènu* or *Fluminu*, de la Romăni l'au luat u slavii, și pe urmă italianii l'au mai deurnatu in *Fianona*, in locu de Fiumone ori Fiumino).

De la Fianona sau Fluminu amu venitu la Mosche-

nizze aproape de 10 oare. Inainte de Moschenizze amu statu la Bersetz; era 9 ore; amu intratu la Sajevici. Nu scie nimic romănesce. Scena cu elu.

La 1 amu purcesu din Moschenizze inainte; la 3 furămu in Volosca; la 4^{1/2} in Castua. — Calea pe toată ripa Carnerului e foarte bună; aerul curatu și plinu de odori aromatice, ce aburescu din pădurile de olive, fici, castane și vii. Se află și alte sorte de pomi încărcăți de fructe. Viptul sau grănațele parte matore, parte aproape de maturitate. Epidemia nu apucase in partea locului a strică, abia incepea a se ivi p'aici p'acolè. Ficele erau mai toate matore și făceau locu celorlalte ce mai au a se coace până in toamnă. Aici (ne aflămu in Liburnia vechiă) ca și in Istria ficii dau fructu peste vară de doue ori. Migdale, cari in Istria inflorescu in Ianuarie, n'am pre vèdutu in dosul muntelui Maggiore. Vegetațiunea in dosul acestui munte peste totu, mai ales jos spre mare, cu totu locul, petrosu și riposu, e una din cele mai luserioase. Locul până in punta (cima) muntelui Maggiore e acoperitu de păduri. Unde se face câte o vale ori șesu in mijloculu ripelor și bolovanilor semănătorele, grăunțele sunt foarte frumoase. Oamenii sunt industrioși; cară pământu peste petre de-și facu locuri de semănatu, cari producu foarte bine. In totu mersul, Fiume stă inaintea noastră spre dreapta. In dată ce ajjunserămu in Castua, traserămu la o osteriă, lipită de casa in care ședeà Preotul Miceti, ori Micetici, cum se scrie.

Până să ne facă de cină, visitarămu pe Miceti, care remase uimitu auçindu că-lu salutu in limba lui. Ne respundendu-mi ilu intrebai: „Nu cuvînți in limba voastră, in limba de sub Monte-Maggiore?” Atunci imi respunse „cu-

vintu." Pe urmă me întrebă de unde-su etc. Apoi eșii cu D. Luciani împrejurul castelului Castuei, unde dederăm numai de o inscripțiune glagolitică, ce costa din 4 litere. Le amu copiatu amândoi, și venindu acasă, unde eu aveam în gramatica lui Berlici alfabetul glagoliticu, amu decifratu îndată anul 1537. Se vede ănsă de subt locul unde eră inscripțiunea, că a fostu o peatră mai mare, care ănsă eră luată. Aci va fi fostu fără indoială însăși inscripțiunea; căci datul eră pe celu deasupra din cele patru marginale, de care fû înconjurată piatra în muru.

Sara amu mai conversatu cu Miceti. Domnu Luciani șeșu cu mine până a doua și după prânđu.

8 Iulie.

Mercuri la 3 oare plecă D. Luciani înapoi la Albona. Spunându-mi Miceti că după 4 oare se întoarnă Jeiunesii de la Fiume, unde Mercuria și Sămbăta ducă cărbuni, eșirăm în cale înaintea lor, și în minutul acela vedurăm doi ce mênau caii lor înaintele. Incepui a cuvînta cu ei și ne înțeleserăm îndată. Ii petrecui ca $\frac{1}{2}$ de oară și însemnai vre o câteva cuvinte ce nu se află în Valdarsa și Schitazza, precum verbii *a înțelege, a vorbi, departe* în locu *de largu, ariete* și *berbece* în adevărata lor distingere, *capestru* și nu *castro* ca în Schitazza, *comperu* în locu *de cumetru*, apoi declinațiunea cu articulu în urmă, etc.

9, 10 și 11 Iulie.

Trecui în Itinerariu cele ce aflai și făcui sub Monte Maggiore. În 10 și în 11 sara mai ținu drumul Jeiunesilor și adunai cuvinte. Miceti, care aveă septemăna de ordine, nu puteă a-mi stă în ajutoriu; dar m'am convinsu, că elu puțin cunoasce limba fraților sei. Se va putè

cunoasce aceasta, dacă voi spune, că elu nu scieà că la ei *cărele* insamnă *căne*, ci credeà că însamnă *Spitzbube*, și numai *brecu* cănele. In adevăru elu însuși mărturisesce, că dusu de copilandru la scoală la Pisinu, pe urmă in seminare, a uitatu mult; cu toate aceste provocatu de D. Covaciu in anul 1845—1846, ca scolaru s'a ocupatu a reduce la tabele formele limbei, pe urmă earăși când a lucratu unu opu mai mare — cum dice de 16 coale — pentru D. Czörnig. Atunci fû constrinsu a-și reculege materialul limbei cât i-a remasu in capu din copilăriă. Din toate se vede că scie puțin afară de cele ce se vorbescu in Berdo, și apoi afară de sub Monte-Maggiore nu scie nimicu. Cu toate aceste apucându-se de studiul limbei sale, are capacitatea cerută de a face bună treabă. Elu s'a și descurajatu, vedându că din operatul datu D. Czörnig nu ș'a alesu nimicu. De la Jeiunesi am aflatu și mai bine, că Castua, căreia Slavii dice Castva și Castav, se dice rom: Căstău, care fără indoială e deturnatu din Castelu.

Nu e nici o indoială că aici a fostu unu din castelele, destinate de Romani de a apără pasurile Muntelui-Maggiore in contra barbarilor la inceputul colonisărei, pe urmă in contra incursiunilor barbare. Apoi a devenitu slavicu.

12 Iulie.

Duminecă la 4 oare dimineața am plecatu singuru pe josu spre Jeiune. La Bergud, unde am ajunsu la 7 ore, am luat unu mulu cu unu mulariu, și după ce bēui cafeua la părintele Vode, la 7¹/₂ plecai pe munte in sus, pe locuri foarte rele. Cine a trecutu pe la Oitusu in Moldova și-și aduce aminte de Gyilkos, poate a-și face o inchipuire de calea prin acesti munți, cu acea diferență, că aici ca 1¹/₂ oară sui pe munte repe-

de, și când te întorni scobori cu mai mai mare pericolu. Cu toate aceste, Jeiunesii, bătrâni și tineri, cu femeile cu feciorii și fetele lor, cutrieră ȝioa și noaptea aceste locuri ripoase și sterminoase, plecându de acasă noaptea după mieđul nopții cu cărbuni in spate, ori pe muli, ori pe cai, oaminii ănsă pe josu, până la Fiume, de unde după ce își vëndu cărbunii, singurul lor mijlocu de căștigu, pleacă inapoi intre 2 și 4 după ameađi și ajungu a casă intre 10 și 12 noaptea.

Cum eși din Bergud, incepti a sui pe munte. Ajjunđendu in cima lui și continuându calea inainte, veđi indata dosul Carsului (munte) intr'o estensiune bunicică, suru in urma pradei, ce securile Jijunesilor facură in coastele lui. Mai incolo spre apusu și m. n. in unele locuri, pe unde au tăiatu cresce altă pădure, in altele au remasu numai petrele goale, in altele a crescutu earbă și sunt locuri de pășune și de fěnu. Apropiindu-te de Jeiune, locul se așșadă, se face vale și deluțe, in stănga e dosul liniei celei mai inalte a munților numiți Carsu, in dreapta altă liniă, mai puțin inaltă. La poalele acestei din urmă e comună Jeiune. Ceva mai inainte locul se face și mai șesu, și ca la $\frac{3}{4}$ de oră cu piciorul, se vede Mune, unde e parochia de care se ține și Jeiune. Locuitorii mi-au spusu că acesta e numele celu adevěratu, ear nu Șeiane, nici Jeiane. Ei ilu chiamă Jeiun, și Jeiune sau Jelun și Jeliune (poate Geliun, Geliune=Gelio, Gelionis?). Imprejurul satului sunt semănăturele: grău, secară, orđu (numai ei au ținutu cuvěntul orđu), turchine, oresu, crumpiri și fasole. Dar din grănațele ce erau ăncă verđi, se vede indata asprimea cliimei, unde neua stă și câte trei luni. Casele se vėdu pe din afară și mai departe curate. Sunt de peatră și aco-

perite cu paie. Toate au imprejuru curte și grădine închise cu gardu parte de peatră, parte de nuele sau de *verge*, cum ȋicu ei. Eacă, din acea mare mulțime de comune impoporate de Romăni, până lângă Trieste și in dreapta imprejurul opidului Castellnova, ce încă pe timpul ui Ireneo della Croce vorbeau toți limba română și se chiămau Romăni, a remasu astădi numai Jeiune, cu 70—80 case grupate ceva mai des una lângă alta. E de mirare cum in Mune, locul principale alu parochiei și departe numai de $\frac{1}{2}$ de oară de Jeiune, nu mai cuvintă nimene romănesce, cu toate că totu acelu portu și datini se vėdu. Nu numai aceasta, ci încă nici nu dau unii pe la alții, se urescu. Numai in biserică la Mune se intălnescu. De alminre și unii și alții cărbunari, Jeiunesii nu ducu cărbuni nici o dată la Trieste, ci la Fiume, și Munesii nici odată la Fiume, ci numai la Trieste, de și calea de la Mune la Trieste e ca 1 oară și $\frac{1}{2}$ mai lungă, decât de la Mune la Fiume. Nu s'a vėđutu cărbunari de la Mune la Fiume, precum nici din Jeiune in Triest. Aceasta s'a observatu de toți. Eu am intrebatu pe Jeiunesi, deși nu vorbescu bucuroși de Munesi; sciu că pe acolo au fostu tot Romăni, dar ȋicu că aceia au retăcitu de la datinele și limba părinților. E de mirare, intre Vlachi ce s'au desnaționalisatu și intre cei ce au mai remasu, ce ură e. Schitațanii sunt numiți de cătră cei de la poală Țigani etc., acestia ănsė le aducu aminte de originea loru numindu-i Vlachi, care nume la cei desnaționalisați e de rușine.

Intrându in Jeiune am trasu la potestatul Grigorie Turcu sau Turcovici, care nu eră acasă, ci la Mune. Eu eșii prin satu, și indată dedei de cunoscuți, cu cari vorbisem in cele trei seri la Castau. Ne duserămu la Osteria,

după ce-mi spuseră că ei nu mergu la Mune la misă, pentrucă fusese Capelanul de dimineață aci in Jeiune și făcuse misa; la din contra eram să mergu cu ei la Mune. Eră pe la 10 oare. Indată se adunară imprejurul meu, mai ales junii; femei s'a vădutu câte una pe cât stete-rămu afară, dar după ce amu intratu in Osteria nu s'a mai vădutu nici una. Peste tot mi se părură aici femeile mai puțin familiare, ba încă cam selbatice, mai ales fetele. Când me întâlnei Mercuri in 8 Iulie sub Castua cu 6, din-tre cari 4 erau fete și 2 măritate, și când se aratau așa familiare, causa eră că erau toate cam plesnite de vinu. De aceea și cerură să le dau de rachiu. Acum numai 2, o fată și una măritată, din cele 6 veniră să me felicite de bună venire.

Intre oameni dedei de unu care numai de 7 or 8 luni se intorsese din România mică, anume de la Filiașiu proprietate a d-lui Filișianu, unde lucrase. Acesta mi-a fostu de folosu, că me înțelegea mai bine când întrebamu și-mi esplică. Conversând noi și adnotându eu, baba mi-a fiertu 4 oue și-mi aduse unu blidu de lapte *cicer* (lapte *ciceru* e celu nemestecatu cu apă, lapte curatu.) După acestu prânđu, intreruptu mereu prin necesitatea de a ad-notă câte unu cuventu ca să nu se uite, continuaremu ear discursul, pe care-lu conduceam eu. Intr'aceea se intorsese Potestatul, eră 1 după 12, și veni la mine, invitându-me să mergu la elu acasă ca să merindesu cu elu. De și mânca-semu, nu mi s'a părutu bine a-i recusă invitarea; prin urmare ne puserămu cu toții imprejurul unei *mise* (mai *mize*), pe care se află unu blidoiu mare, cu verde călite in unsoare, și unu altu blidu cu mamaligă, ănsă nu întreagă, ci in bu-căți de câte o lingură. In toată Istria și Liburnia, mă-

măliga se scoate cu lingura din căldare și se așază în porțiuni de mărimea unui ou de găscă. Fiecă de carne nu-i urmă, cuțitele ar fi fostu unu luesu deșertu și poate numai pedecă. Dar și ce eram să tăiemu cu ele? Mămăliga se luă în mână, și pentru verde ni s'a datu câte o lingură de lemnu cu care scoteam din blidu. Cu toate că măncașem 4 oue și o strachină bunicică de lapte cu pâne ducimată, dar nu me lăsai să fiu intrecutu de cătră Potestatul și doi unuci (nepoți) ai lui, tineri frumoși și bine făcuți, după cari se uitau și poate și oftau toate frumuselele din Jeiune, și la a căroru privire unchiul (strițul) ce le ținea locu de tată, se transportă cu gândul în epoca, când doue nurori — căci așa le putemu numi — se vor intrece care de care a-i eși înainte când se va intoarce la Fiume și a-i scutura pulbera de cărbuni de pe vestminte. Afară de acesti doi juni, cari din toată înfățișarea lor se vedeau a simți că sunt nepoții și concasenii celei mai înalte autorități politice și judecătorești din Jeiune, mai eră matrona casei; muma potestatului, care ordonă și comandă toate, apoi muierea lui care aveă unu fētu ca de 9 luni la pieptu, și alți doi de 3 și 5 ani, pe unul în dreapta, pe altul în stânga lângă sine. Vădendu că se deșartă străchinoaia, me dedei la o parte, escusându-me că eu am mai merindatu odată. Făcui pre bine, că abia terminai scusele și mulțemita, când strachina fù curată parcă ar fi luat'o acum din cuiu.

Intru aceasta se mărgini prânțul Dregătorului comunei. Cu toată această simplitate a vieței, Jeiunesii sunt oameni de o statură mai mult înaltă decât mijlocie, vii și ageri în toate mișcările și apucătorele lor, deștepți, astuți, căutătura lor profundă și ațîntată drept asupra obiectului, toată ținerea capului superbă. Locuitorii comunelor vecine au

frică de ei; se spun istorioare de când se purtau nise pălărie cu totul singulari, lungi dinapoi de atărnau până la brâu. Această dependență a lor o aruncau peste capu și-și ascundeau fața, când din infundăturile pădurilor lor se repeceau asupra trecătorilor, ce li se păreau a fi mai grei la pungă. În fine guvernul a demandat abandonarea acestor pălării, dar a fostu lipsă a le tăia cu puterea dependențele pălăriilor până ce se părăsiră de ele. La Valvasor se vede o pălărie care are ceva asemenare cu cea ce auzii eu în fața locului. Jeiunesii nu poartă șepce, ci pălărie și le chiamă tot comaracu. Ele au forma pălăriilor dintre Ternave și Mureșu în Ardealu, și nu numai ale junilor, ci și chiar ale bărbaților sunt până sus la fund pline de cordele, de colori diverși. De regulă cordela de josu e de velutu (catifea), cele deasupra de matasă. Diferința toată e că la bătrâni cordelele sunt de colori mai închise, ear la tineri de colori ce batu la ochi, și între cari se caută mai ales *roișul* cum dîcu ei la roșu. Colorile mai usitate la juni sunt roșu, galbenu și vînetu sau albastru. La bătrâni predominesce negru. Pălăriile tinerilor sunt ornate cu pene de păunu și cu pene (buchete) de flori de câmpu și de grădine. Aceste două soarte de pene, adică de păunu și de flori, sunt atributul neaparatu alu pălăriei unui june. Cămeșa în cioareci, cioarecii lungi până josu și strimți; opinci și scarpe or obiele; o șubă ca a dorobanților de țară, dar fără ornature. — Portul la femei. Nu e învîitoare, ci e caiță albă peste pîru, cu margini cristate și increțite. Pîrul subț această caiță e impletitu în cosițe. Cămeșa femeilor e scurtă, deabia trece de genunchi în josu; de aceea calțetele or scarpele lor, de lână impletită cu acele, sunt lungi până la închietura genunchiului. Peste scarpe

sau *calțete* sau *bicive* (tot numiri usitate) poartă opinci. Incinsătura, mai josu decât in Istria, dă taliei lor o formă foarte estetică. Peste tot femeile aici sunt mai agere și mai indemănatică in mișcarea și apucăturile lor. — Afară de grănațele de cari vorbirăm mai susu, economia lor mai custă din vite cornute și mai ales din oi. La toată casa veți pe grinzi șire întregi de cașu și urdă stoarsă și vârtoasă preparată a se conserva ca și cașulu. Cele ce se ținu de mulsul oilor, de strungă, pecuraritu, de tractarea laptelui, de prepararea cașului sunt ca și la noi in Ardealu și in Moldova.

După ce ne scularămu de la masă, se implu potestăria de oameni, cu cari amu tot conversatu, făcendu adnotările cuvenite. La 5^{1/4} plecăi inapoi. Cu toată periculoșitatea locului, mulul me aduse intregu și sănətosu la Bergud, unde ajunsei la 7^{1/2} sara. Părintele Vode me acceptă cu cina, și fui constrinsu de a mănə peste noapte acolo. A doua zi, 13 Iulie, Luni, la 5 oare plecai earăși apostolește și la 7^{1/4} fui in Castua. Luni in 13 și Marți in 14 Iunie mai ordinaî hărtiele, itinerariul și jurnalul. Mercuri in 15 am plecatu la Fiume. Calea ținu numai o oară.

Ajungəndu in Fiume, pe care Romăni inistriani invănd de la Slavi o chiamă Rica, me dusei indata la D. de Franceschi, care, cum amu mai semnatu, eră prevenitu de sosirea mea in partea locului. Conversarămu aməndoi vre o 2 oare, in cancelaria D. Thierry. D. de Franceschi nu află cuvinte spre a-și esprime bucuria de venirea mea aici, și peste tot despre aceea, că Romăni in fine au inceputu a se ingriji de frații lor din Istria. Pe scurtu ii splicai opiniunea mea despre originea acestoru Romăni, opiniune ce e rezultatul cercetărilor și descoperirilor de până acum in pământul Cirbirilor și alu Ciciloru. D. de Fran-

ceschi, a cărui fisioniă indată mi se părù cunoscută, fără indoială, pentrucă in Ianuarie 1849 l'amu fostu vëdutu in Kremsier ca membru alu dietei austriace, me visită de nou după prânđu, și continuarămu discursul asupra materiei noastre. Imi esplică cauza, pentru ce elu, ca unul ce ca liberalu stă in prepusu la guvern, a fostu constrinsu a intreprupe studiile sale incepute prin cercetări in fața locului asupra Romănilor Istriani etc.

16 Iulie, Joi.

In ñioa aceasta me dusei dinadinsu intr'o osteriă mai proastă, unde ostiarul aflându despre scopul călătoriei mele și că eu ținu tare că Vlachi cei din Croația sunt Romăni adevărați, me insciință, că aproape la mijlocul calei de la Fiume spre Carlstadt, in satul Moravitze, ar fi datu și elu de *Croați*, ce se chiamă Vlachi, cari ar fi mai vorbindu încă limba vlachă! Această descoperire din gura unui Croatu simplu me surprinse. Me intorsei acasă cu inima batandă de bucuriă și cu speranța că vomu află celu mai ne'nfrăngiveru argumentu spre a resturnă toate ipotezele și ilusiunile Schiavilor meridiani despre acesti Vlachi. Intr'aceea vine D. de Franceschi la mine și-mi dă o scrisoare ce cu câteva ñile mai nainte recepuse de la D. Luciani din Albona pentru mine, și in care me insciința că l'a ascuratu unu Veglianu născutu in Sta. Fosca, că s'ar mai cuvëntă încă romănesce in insula Veglia, anume in Poglizza, chiar in cetatea Veglia și alte locuri, și că mai multe despre aceasta vomu află in Veglia de la D. Dr. Cubich, care a și lucratu asupra acestui punctu, și de la canonicul scolasticu Volarici, tot in cetatea Veglia.

Imi comunică și o scrisoare a amicului Covaciu din Pisino, cătră sine, in care se scusă că aflându-me eu in

Pisino a uitatu a-mi vorbi de Moravița la mijlocul calei dintre Fiume și Carlstadt, unde elu a aflatu Vlachi vorbindu altă limbă decât cea croatică, limba vlahă.

Combinându această scire cu cea ce luasemu cu căteva ore m'ai înainte de la ostiarul Croatu, nu me mai indoiu despre existența limbii române între Vlachi croatici. Dar de Veglia me indoiamu, pentrucă cooperatorul de la Susnievizza e născutu în cetatea Veglia și nu scieă nimic despre aceasta. Cu toate aceste am făcutu planul de a călători a doua și la Veglia, dându prin villagiul Poglizza, apoi de a merge la Moravitzé.

N. B. Venirea mea la Fiume Mercuri (15 Iulie) de dimineață aveă și scopul de a me întâlni cu cărbunarii din Ieiune, pentrucă uitasem a cercetă dacă au timpii trecutu și de mult trecutu, nedeterminați. Întâlnindu trei din ei, i-am luat cu mine și i-amu dusu la D. de Franceschi, ca să audă cum ne înțelegemu noi Români din Dacia-Traiană cu Istrianii. M'amu convinsu, că acesti Români ca și cei de sub Monte Maggiore n'au acestu timpu. De 4 ori le-amu repetitu acesti timpii întrebându-i dacă dîcu și ei așa, și totdeauna mi-au respunsu: noi dîcemu numai am aflatu, am fostu aflatu, ear aflai, aflasemu, nu dîcemu.

17 Iulie, Vineri

la 8 $\frac{1}{2}$ m'am despărțitu de D. Franceschi, care a doua și, Sămbătă în 18, eră să plece la băi la Montona, ear eu la 9 ore me pusei în carul celeru și plecai la Buccari, ca de acolo să trecu în insula Veglia. D. avocatul Giacich, cătră care eram recomendatu, mi-a procuratu o barcă cu doi lopatari buni, cari cu vînoasele lor mîni spintecându golful de Buccari me conduseră repede înainte, me trecură

prin strimtoarea Porto-Re (unde tradițiunea țice, că Bela reg. Ung. alungatu de Tatars s'ar fi fortificatu și apăratu in contra lor și i-ar fi bătutu cu ajutorul lui Fränge-Panile (Fränge-pani) de unde locului și forteretei (acum ruine) le-ar fi remasu numele de Porto-Re, pe când istoria crede că bătălia cu Tatarii ar fi avutu locu din sus de Fiume la Grobnicu) și intrarēmu deodată in Carneru, lăsādu in stānga St. Marco, și in dreapta spre fundu Fiume. In 2 oare și $\frac{1}{4}$ intrarēmu in cotitura pe alu cārei țermu in cima unui scoliu stă *Castel-Muschio*, unde ne puserē pe uscatu. Necapētādu curēnd calu in Castelmuschio, luai cu mine unu cicerone din locu, unu fostu soldatu, care vėduse Ungaria și Galiția, și plecarāmu apostolesce, cu scopu de a mănē in Poglizza. La Mihaița, sau cum se pronunțiā in locu Mihoița, fisionomia femeilor imi bātū tare la ochi. Ea erā toată romānā, portul ca peste tot in Veglia cu invēlituri și cārpā deasupra — fetițe și muieri fārā distingere, cu totul ca pe Ternave și Mureșu. Tintul albu, foarte albu, ochi mari negri și cāprii inchiși, dar toate mi se părurē cam mari la gurā, se vėdu a pune mult te-meiu pe albeața feței, cā afarā de invēliturā și de cārpā deasupra mai punu și o pālāriā neagrā bārbāteascā pe capu in contra soarelui. Mergēndu. precum și pāscēndu oile or vitele cornute, torcu necontentit avēndu furca de brāu. Dar urmā de limbā romāneascā nu se aflā. De la altu satu inainte, eșirāmu din calea ce duce la Veglia și apucarāmu in dreapta pe nisce cārāri scolioase și ripoase, din bolovanu in bolovanu. Turnul bisericeii se vėduse departe. Cānd apucarāmu din stratā erā $7\frac{1}{3}$, credeamu cā la $8\frac{1}{3}$ mult la 9 ore vom ajunge; dar inserā și perdusemu din vedere turnul. Cārāriile se incrucieau una cu alta; trecu-

rămu pe la unu cătunu, unde căile se incurcau și mai tare, rătăcirămu de mai multe ori, dar oamenii ce întâlneșemu ne indreptau. Ciceronele meu, care se lăudase că scie calea și că a fostu mai de multe ori in Poglizza, nu scieà mai mult decât mine. Eșindu căne-cănesce din catunu, apuca-răm printre bolovani cum puturăm inainte. Acu nu mai erà nimene să ne indrepte. Ciceronele o țineà tot in stânga, eu așu fi trasu in dreapta incotro insemnasem biserica. Indeșertu; elu țineà una „subito si verrà la chiesa.“ Tre-cură 9 ore, de turnu nici urmă, dar nici lătratu de căni or mugetu de vite. Sudorile trecuserē prin toate hainele, și trântelele picioarelor din bolovanu in bolovanu erau pe toată secunda. Să fi aflatu ceva apă, me lăsamu in câmpu pe earbă și măneamu noaptea sub ceru; dar setea me impinse inainte. Lăsați pe Cicerone inapoi și incepui singuru inainte prin bolovani și păduri. Că am trecutu de biserică eram siguru, de și ignorantele de Cicerone afirmà contrarul. In fine după o oară dederămu de cărări mai dese și mai calcate, de garduri de peatră, de semănătore, infine auđirămu căni, intrevēdurămu lumini, și peste puținu intrarămu intr'o casă, unde ca la 13 femei și barbați juni, june și prunci erau împărțiți imprejurul a doue blide mari cu fasole cu ustoroiu. Eu salutai romănesce ca in Istria. Oamenii făcură ochi lungi infipți asupra mea. „Nye rasumim“ fù respunsul. Pe urmă, fiindcă unul înțelegeà italiana, intrai in vorbă spunēndu-le de ce am venit. Imi spuseră, că de 70 ani incoace nu se mai vorbesce vlachica; ear că părinții lor in adevēru au fostu Vlachi. Intrebai, nu se află vre unu bătrānu optu-đecenariu, și-mi arētară unu bătrānu intr'unu colțu, pe care nici nu-lu vēđusemu in puțină lumină de care erà iluminată casa. Dar bătrānul, care stà ca unu patriarcu

veneraveru in mijlocul fiilor, nepoților și strănepoților, de și fără ismene ori altă învățură a picioarelor, numai cu o cămeșă toată spărture și cărpiture, eră surdu. Abia scosei din gura lui, că in adevăru elu a auđitu pe ai lor vorbindu romănesce, și ca copilu rupeà și câte o vorbă, dar cei de etatea lui (ca in Schitazza) nu vorbeau Vlachica, ci numai bētrānii. Pe cānd eră elu barbatu in putere se stinserē cei ce mai vorbià, dar ȓise că sub Poglizza s'ar mai aflà bētrāni cari mai cuvēntă câte ceva; ānsē ceilalți din casă negau, afirmāndu că nu mai sunt, și că bētrānul care de 12 ani nu mai eși din casă, nu scie. Mai veni și altu vecinu care, cel puțin in dialectul italianu de aici, vorbeà mai bine. Și elu me asecurâ, că de 60—70 ani nu se mai vorbesce, s'a perdutu limba vechiă. Parochul cu biserica eră ca 2—3 mile italice de parte; prin urmare, precum simțisemu eu, noi rătăciserāmu dar tot dederāmu peste unu catunu de acele, din care se compune comuna Poglizza. In fine acestu vecinu ne invită la sine, eră 11 trecute, și-mi oferì să dormu ori in casă pe așternutu, or pe paiele ce tocmai se aședau in clăi. Preferii paiele, ce erau rădicate de la pământu ca de unu stānjenu, și după ce mai deșertai unu canceu de apă, me aruncai in mijlocul paielor, și nu me deșteptai până la 4 ore. Indată deșteptai pe Ciceronele, care āncă dormeà profundu, și sculāndu-ne, după ce ne scuturarāmu de paie și după ce băui laptele ce ospētarul nostru imi oferì, apoi la 4¹/₂ plecarāmu spre Veglia, unde ajjunserāmu la 6¹/₂.

In Veglia, 18 Iulie.

Cea d'intāiu visită in Veglia făcui lui Dr. Cubich, care se miră mult auđindu că unu profesoru din Romānia vine

a căută urme de Români în Veglia. Acestu erudit imi confirmă, că elu cunoasce bine insula Veglia și că poate asecură, că astăzi nu mai esiste unul în această insulă care să vorbească romănesce, adause ănsă, că dănsul, care se află de 23 ani (dacă ținu bine minte anul) în Veglia, a aflu înăncă oameni ce scieau Tatăl nostru în limba vlačă, anume în Poglizza, și că are scrisu acestu tatăl nostru. Cu toată rugăciunea mea nu-mi dedă copiă după acestu Tatăl nostru, ținându, că dacă s'ar publică înaintea operei lui, aceasta ar perde interesul; cătră aceasta, elu provocatu de renumitul limbistu milanesu Biondelli a trimesu acestui o relațiune despre dialectele romanice din Veglia, pe care D. Biondelli o ceti în o ședință a societăței sciințifice din Turinu, ănsă ca unu operatu *al seu*, și nu ca unu operatu al altaia, al lui Dr. Cubich, și de atunci a decisu a nu mai comunică în scrisu nimicu din opera sa, până ce nu se va tipări. Imi arată scrisoarea lui Biondelli, prin care ăi mulțumesc pentru numitul operatu. Această scrisoare de mulțămire o trecu Cubich în opera sa, fără indoială spre a confundă cu ea pe Biondelli.

Cu toate aceste, Dr. Cubich imi ceti din manuscrisul seu Tatăl nostru cum l'a aflu elu în Poglizza. Cum începă a ceti, ăi spusă că din cuvântu în cuvântu e tot celu ce l'amu aflu la Romăni din Istria, și că tot acestu Tatăl nostru, de și cu oare care omisiuni și erori, fū publicatu de Sajejici în Novice din Laibach. Dar bunul Dr., tratatu astfelu de Biondelli, perdū increderea în oameni, și mi se părū că țineă vorbele mele numai drept o tehnă spre a apucă o copiă după acelu Tatăl nostru. Spre a-lu convinge i-amu promisū că din Fiume, unde din nenorocire lăsaș portofoliul cu scriptele relative la limba rom.

istriiană, ăi voiu trimete o copią de pe Tatăl nostru cum mi l'a datu Miceti și apoi cum l'amu đisu eu oamenilor. In Tatăl nostru alu Romănilor Vegliani in articolul de: *părea nostra de saca đi*, vine: *dă ne astăđi*, și nu *da nam*, cum đice Sajevicei și điceă și Miceti, nice *da a noi*, cum a pusu Miceti ca variațiune. Asemenea in *născătoare*, in cea de la D. Cubich se incede *sora Maria*, și apoi se đice *plină de milost*, nu *pliră*; in celelalte n'amu afflatu variațiune esențiale. Ear căt pentru limba romanică ce s'a vorbitu și se mai vorbesce in unele familie in cetatea Veglia, mi-a afirmatu Dr. Cubich, că acestu dialectu romanicu e cu totul altul, differitu de celu românescu, sau mai bine e altă limbă română. Dr. Cubich mi-a lesu din opera sa câteva frase din limba Veglianilor, din care, căt putui pricepe, se vede că această limbă e in adevăru alta, și anume foarte aproape de limba provințiale din Gallia. Din câte mi-au remasu in memoriă, insemnu *vetraun* = bėtrănu, unde se vede nasala noastră reproducă prin *aun*, apoi *baselca* = biserică, *cal* (cum đice Dr. Cubich) pro cale, *iarba* chiar ca noi, ș. c. l. Dar ceea ce mi-a trasu mai mult luarea aminte e participiul pasatu in *eit*, *aitu*, pe care l'au romăni in istriani in verbii ce-i formează cu *escu*, precum: *misceit* de la *miscescu* (misceo), *moveitu* de la *movescu*, *stampaitu* pro *stampatu* etc. Aceste se affă și in limba populului romănu ce acum e ca și stinsu in *Veglia*. Nici de probele de această limbă Dr. Cubich n'a voitu a-mi dă copią.

Intre unul și doue după merinde amu festu la Canonicul scolasticu Volarich. Acesta me recepă cu cea mai mare politeță și bucuriă. Mi-a confirmatu și elu cele ce scieamu despre Romăni din Veglia. Eu i-amu comunicatu rezultatul

istoricu ce ese din ceea ce amu afflatu până acum la Dr. Cubich, și elu crede că aici sunt remășițe de colonie romane, deși coloniă in înțelesul strinsu nu admitea Dr. Cubich chiar in Veglia, ci că acesti Romăni vor fi trecutu-din Istria or alte părți colonisate cu Romani. Dar in urma întrebării ce i-am adresatu, dacă sunt urme de municipie romane, de Decurioni, Duumviri, Decemviri etc. mi-a spusu Dr. Cubich, că se afflă, că Veglia a fostu municipiu, apoi se afflă că au fostu Decemviri etc. De Duumviri nu mi-a pututu spune nimicu. — Părintele Volarich se miră când ăi spussei că limba rom. istriană e tot ca a noastră, că de și au mare mulțime de vorbe slavice, dar forma e tot aceea. D. Canonicu me mai întrebă: ce poporu să fiă fostu *Illirii*? I-amu ăisu, că e greu de determinatu, după ce n'avemu probe de limba lor. Elu adause: că unii ăicu că au fostu *Traci*, la care i-amu respunsu tot aceea, că nici de Traci n'avemu probe de limbă; asemenea nici din limba Grecilor, care or și cum in fundul seu a fostu tracică, nu putemu incheiă nimicu, dăpă ce nu scimu cât a remasu in ea tracicu, cât s'a imprumutatu din Egyptu și Asia, și chiar din Italia. D. Canonicu s'a feritu a ăice că Illirii poate să fiă fostu slavi; dar mi s'a părutu a culege din semne că i-ar fi părutu bine a auđi de la mine că vor fi fostu Slavi. Cu toate aceste și elu și Cubich sunt aplicați a crede că aici au fostu Galli; și anume Dr. Cubich inchee din limba populului romănu ce a fostu in Veglia. Eu le-am desvilitu apoi la amëndoi probele de limbă in diverse numiri de locuri in Dacia, care ne constringu a face pe Daci Galli, *Celtae*.

Amu vorbitu cu alți bătrăni in Veglia, cari mi-au ăisu, că tot ar mai fi oameni in comunele dinprejuru, cari

ar cuvântă *Vlaski*, dar D. Cubich și Canonicul Volarich și ceă că in adevăru se mai affă oameni cari vorbescu in dialecte române, ănsă anevoie chiar Vlachi. Mai spuneă, că la Besca ăncă vor fi fostu Romăni, apui că cei de la Dobrin eară ar fi fostu vorbitu o limbă asemenea. *Campeglia* care nu e decât Cămpia, și alte numiri, arată in adevăru, că aici au fostu Romăni, mai alesu că ei sunt vecini cu Morlachi de astăzi, precum arată numirea de Cam. della Morlaca, apoi comunicațiunea cu Vlachi Croați e acum desă, mai alesu cu Dobrinenii. Or cum, ar fi de lipsă de a cercetă toată Dalmația și confiniul militare croaticu precum și toată Veglia.

La 5 oare după m. ȕ. amu plecatu inapoi pe josu, și la 10 ore am fostu in Castel Muschio, unde amu dormitu ca și in noaptea trecută in paie.

A doua ȕi, Duminică in 19 Iulie, amu plecatu la 6 $\frac{1}{2}$ cu luntrea mēnată de 5 lopatari, cari in 3 ore, trecēdu Carnerul, me puseră in Fiume, la 9 $\frac{1}{2}$.

20 Iulie, 1857.

După ce in 19 Iulie repausai de strapațiile din Veglia, Luni in 20 mai ăntăiu de toate adunai informațiuni asupra stărei lucrului in Moravitze, ca să nu facu o călătorie in deșertu. Vorbii cu oamenii ce au fostu de multe ori in Moravitze, și nici unul nu-și aduce aminte să fi aȕitu la Vlachi de acolo altă limbă decât Croatica. Afflărămu și unu omu din Moravitze ce venise cu carul la Fiume. Acesta spuneă că ei nu cunoscū alta decât Crovatzki. Adaogă ănsă, că sunt vre-o trei, patru, cari vorbescu *Cara-Vlaski*, intre alȕii unu ostiaru or osterianu, venitu de vre-o trei ani din *Trieste*! Nu puturāmu pricepe din gura lui, ce va

să țină *Cara-Vlatzki*. Nu cumva *Cara-Vlatzki* e italică? Ear despre sine înșii, despre *Vlachi* sau Ortodocși, țină că nu știu altă limbă, decât *Croatzki*. D. Colarovich care încă a fost mai de multe ori în *Moravitze*, mi-a mai adus înainte pe unu tînăru născutu în *Moravitze*, și de câți-va ani paracisieru la biserica gr. din *Fiume*. Nici acesta nu știe de altă limbă, decât de cea *croatică*. În fine me dusei din nou la osteriarul *croatu* din *Fiume*, despre care cu 4 zile mai înainte imi vorbise acei oameni că ar vorbi în *limba Vlasă*. Astăzi o întoarse și țină, că acei *Vlachi* n'au altă limbă, decât pe cea *croatică*! se vede dar că elu a voitn a vorbi numai de ei ca *Vlachi*? Or că e o *mistificațiune*?

În dubiul acesta lăsai planul de a merge acum la *Moravitze*, fără așse a me mută în convingerea mea despre necesitatea de o călătoria prin *Dalmatia* și printre *Vlachii Croatiei* . . .

La întoarcerea din *Veglia* aflai o scrisoare de la *Miceti*, prin care se escusă, că nu poate veni la *Fiume* cum mi-a promis, allegându că e încă tot în patu, cum ilu lasasemu. Prin urmare me decisei a me duce la elu. La 5 ore amu plecatu cu o trăsură la *Castua*; dar *Miceti*, împreună cu *economu* sa, eră dnsu aproape de *Bergud* pentru 3 zile! Peste tot n'am aflatu în *Miceti* cea ce așteptamu. Elu nu eră securu de nimicu ce-mi comunică din *limba lor*, mărturisindu că de 7 ani nu s'a mai ocupatu cu ea și că a și uitatu unele!

21 și 22 *Iulie*,

Marți sara la 6 $\frac{1}{2}$ ore plecai la *Triestu*, unde ajjunsei astăzi în 22 la 5 $\frac{1}{2}$ ore dimineața. La 11 ore mersei la *Dr. Candler*, care eră prevenitu despre *venirea mea*.

VOCABULAR

BCU Cluj / Central University Library Cluj

ISTRIANO-ROMAN.

a. 1) artic. femin. în singul. Când aplică Români Istrieni acest articol la substantivele fem. terminate în *e*, de multe ori pe *e* nu-l diftongesc într'un sunet. D. es. *muhere*—*muhera*, și nu *muhera*; alte-dăți diftongesc aceste sunete. D. es. *cale*, *calea*, ca noi. 2) *a* se zice în loc de *la*: de es. în Jeiu: *a munte* în loc de: *la munte*, întocmai ca la Moți în Ardeal. 3) Ca nota a infinitivului, însă mai rar. [1) *Weibl. Artikel: die*, 2) *Präposit, das franz. à*, 3) *Infinitiv-Partikel: zu*.]

abandon și *abandun*, *a abandona*, *abanduna*, *abandonat*, *abandunat*, *a părăsi*. (L-au primit și Slavii.) (*verlasse*.)

abat, *a abate* (și *abatè*), *abătut*, *abat* din loc, din linie.—*A s'abate pe ceva*, a-și scrinti ceva. D. es. în Schitazza: *Căzut-a și s'a abătut pre mână*, a căzut și și-a scrintit mână. (*verrenke, lenke ab*.)

ab, *abă*, *abi*, *abe*, alb, albă ș. c. l. Se zice mai des *a* diftongit în *oa*, după datina Românilor Istrieni, adecă: *oab*, *oabă*, ș. c. l. (*weiss Adj*.)

acaș, *a acăță*, *acățat*, prind, inhaț. E însă foarte rar usitat; zic mai numai simplu *caș*. V. acolo. (*greife*.)

acea, plur. *acele*, pron. dem. fem., ca și la noi. (*jene, weibl*.)

aceasta, *aceste*, pronume demonstrativ fem. de la *acest*. V. *acest*. Se zice și simplu *ceasta*. (*diese*.)

acel, plur. *acești*; femin. *acea*, *acele*, ca și la noi. (*jener*.)

acest, plur. *acești*, pron. demonstr. mascul. acest, acești. Se zice și simplu *cest* și *ist*. NB. În toate aceste, prin o excepțiune singulară, *c* se pronunță cu un sunet ce e un mijloc între *ce* și *ț*. (*dieser*.)

aciă, aci. aici, însă ceva mai la o parte. *Acia* se aude și în Ardeal și în alte părți. În Berdo în Istria se zice și *cia* tot în această însemnare. (*nebenbei*.)

acmoce și *acmocea*, acum, amu, V. *acmu* (*jetzt*)

acmu, acum, amu. *Acmu* se află și în cărțile noastre cele vechi. Se zice și *acmocea* (*jetzt*.)

ac, plur. *ace*, de cusut, ca la noi. (*Näh-nadel*.)

adăp, *a adăpă*, *adăpat*, *adăp*. (*tränke, Ztv*.)

azi, *astăzi*, azi, astăzi. (*heute*.)

aduc, *a aduce adus*, aduc. *Sorele nu aduce ploaie*, mi zise o fată în Susnevizza. (*bringe*.)

- adur, a adură, adurat, a adună.* Nu e usitat pretutindinea. (*sammle.*)
- aer, aer, zic și aria* după italieni. (*Luft.*)
- aflu, a află, aflat, aflu. (finde)*
- afund, ca și la noi. (tief)*
- aida, (Schitazza), arisca, irișca. (Hirse.)*
- aida, aidem.* Ca lombardo—venețianul *andemm', andemmo!* să mergem, să plecăm! Se zice tot așa de des *haida, haidem*, ca și în Dacia lui Traian. (*auf! gehen wir!*)
- ailți și alți, se află adeseori în loc de comunul ați, oați. (andere)*
- aista, fem. și masc., plur. aisti masc. și aiste fem. V. aist. (dieser)*
- aist, aista, plur. aisti, aiste, aiesta și aiasta în Moldova, acesta, aceasta. V. acest (dieser.)*
- ai și scalognu (ital. scalogno), ai, înseamnă nu ca aiul în Moldova, Ardeal ș. c. l. adecă usturoi, ci un fel de ceapă cu căței ca usturoiul, ceea ce ardelenii numesc hajmă de la maghiarul hagyma. (Eine Art Zwiebel.)*
- aiure, aiurea, adv. aiurea, ca la noi. (anderswo.)*
- ajut, a ajută, ajutat.* Mai des usitat în scurtarea *jut*. În Schitazza usitat numai întreg. Tamolin la plecare imi zise: *rog Domnul să vă ajută* (nu ajute, prin urmare ca la Tracoromăni.) (*hilfe*)
- albira, plur. albire, albina.* Numai în Jeiune s'a conservat acest cuvânt. Stup, stupină nu se află. (*Biene.*)
- alerg, a alergă, alergat, alerg. (renne.)*
- aluat, plur. aluate, aluat.* Mai zic *alvat și avlat. (Teig)*
- amănat, la Jeiune, ceea ce zic ceilalți mnat și mănat, adv. târziu.* Întrebând pe un cărbunar, ce vrea să zică *amănat*, mi-a răspuns: *când vire cineva seara pre scur, când vine sineva seara pe întunec. (spüt.)*
- âmblu, a âmbla. âmblat, a umbla.* În această formă numai în Jeiune. Ceilalți: *a âmnă, și a 'mnă. V. acolo. (gehe.)*
- a meu, a mea, a mei, a mele, V. Io.*
- am, a amna și amna, amnat și âmn, âmnat, a umbla. (gehe.)*
- am, a avè, avut. a avè.* Se conjugă: *am, ai, are, și ca auxiliar a; arem, aveți, ar, și ca auxiliar am, ați, a și mai rar au și av. Arem, aveți în loc de avem, aveți, e pretutindine sub Monte Maggiore; în Schitazza amëndoue, în Jeiune numai avem, aveți ca la noi. (habe, Hülfstzu.)*
- ancă, încă. Se zice și encă și inche (noch.)*
- ancea, aici. D'ancea și de'ncea, de aici, pre-ancea, pe-aici. Zic și oancea, pre-oancea după datina lor de a diftongi pe a în oa. (hier, von hier, hier durch.)*
- anci, aici, dar mai des ancea. Pre-anci, pe-aci. (hier.)*
- angioliță, cheotoare, copcia, cu care se prinde sau se acață un lucru de altul or o parte a unui întreg de celelalte părți. Usitat în Schitazza. (Häkchen, Agraffe.)*
- ângust, ângustă, îngust.* Se zice foarte rar, commun e prescurtat *gust (eng.)*
- apăr, a apăra, apărat, are doue însemnări, a) a apăra pe cineva de ceva or*

incontra cuiva, b) a opri pe cineva de la ceva, și mai des cu dativul: a opri cuiva ceva. D. e. *Macar de are intra figarii in casă, noi nu-li vom apăra*, măcar de vor intra Țiganii în casă, noi nu-i vom opri sau nu le-o vom opri. Așa mi-a zis Brancell în Gradigne. (*schützen, wehren.*)

apă-viută, în Jeiune: apă curgătoare (*fließendes Wasser.*)

apoi, apoi. Se zice și *poi*. (*dann, nachher.*)

apostol, *apostoli*, se zice ca și la noi de persoane și de carte. (*Apostel.*)

apriind, apriind. Se aude foarte rar, usitat mai numai *prind* în această însemnare. (*zünde an.*)

aprope, aproape, ca la noi. *Aprope de mire, de tire, de noi*, aproape de mine, de tine, de noi. *Aprope urul de oatul*. Se zice și *prope* (*nahe.*)

arăt, a arătă, arătat, a arătă. *Arăta-vor omirii calea*, mi-a zis Brancell în Gradigne. (*zeige.*)

arbore și *arbor*, plur. *arbori*, în Jeiune: ca la noi. (*Baum.*)

ard, a arde, ars, ca la noi. (*brenne.*)

arel, plur. *arele* (de la lat. *anulus* sau *anellus*) inel. Acest cuvânt, mai aproape de cel latin, s'a conservat numai în Jeiune, unde *vitița* e numai veriga, când la ceilalți *votița* e și inel și verigă. (*Ring.*)

arete și *ariete*, plur. *areți*, berbecelul necobit, berbecelul taur (lat. *aries*.) Această distingere între *ariete* și *berbecel* este usitată la oierii din Munții dintre Ardeal și România munteană,

și în această din urmă de la Olt până la Argeș. (*Widder.*)

argint, argint. S'a conservat numai în Jeiune. (*Silber.*)

aria (ital.) zic câte-odată în loc de *aer*. (*Luft.*)

arma, plur. *arme*, armă. (*Waffe.*)

armez, a armă, armat, a armă (*bewaffne.*)

artijan, plur. *artijani*, meseriaș. (*Handwerker.*)

ar, a ară, arat, ca la noi. (*pflüge.*)

așă, așă. (so.)

ascund, a ascunde, ascuns, ascund. În Schitazza e usitat numai *ascund*; la ceilalți vine rar întreg, ci mai tot de-a una prescurtat în *scund*. (*verberge.*)

ascut, a ascută, ascutat, ascult. Se aude și *ascult* în Schitazza. (*höre, gehörche, franz. écouter.*)

asigur, a asigura, asigurat, asigur. *V'asigur* mi-a zis Brancell în Gradigne. De altminte, când vorbesc către persoane de distingere, se servesc de a 3 persoană în plur. (*versichere.*)

asir și *asiră*, asin, asină, măgar. Asemenea *oasir*, *oasiră*. Măgar nu le e cunoscut, dar ei știu, că la Dalmatini și Muntenegrini se zice *magariț*. (*Esel.*)

asta, pron. demonstr. în loc de *ceasta*, asta. (*diese, dieses.*)

astăzi, astăzi V. *Azi*. (*heute.*)

astară, adv. prescurtat din *astă seară* și cu aceeași însemnare. Se zice și în o parte a Ardealului tot *astară*. (*heut'abend.*)

astă-seară, adv. de seară, astă-seară, a-decă în seara de astăzi. Se zice și pre-

scurtat *astara*. ea in Ardeal, (*heu'abend.*)

aștern, *a așterne*, *așternut*, *aștern*. (*breite aus, mache Bett.*)

at, *ata*, plur. *ați*, *ate*, alt, altă, alți, alte. Se zice mai des *oat*, *oata*. NB. Românii de la Adriatică au singularia datine de a elide pe *l*, când e urmat nemijlocit de consonanată; d. e. *ab* in loc de alb, *cuc* in loc de culc, etc. (*anderer.*)

ață, *ață* de cusut, ca la noi (*Zwirn.*)

ata-ieri, *alaltă-ieri*, și *altă-ieri*. V. *at*, *ata*. (*vorgestern.*)

ată-votă, *oată-votă*, *altă-dată*. V. *vota*. (*ein andermal.*)

atutrat și *oatutrat*, *altă-dată*. V. *Trat*. (*ein andermal, sonst.*)

aud și *avd*, *aud* (*höre.*)

aur, s'a păstrat numai în Jeiune. (*Gold.*)

avd, v. *aud*.

avlat, v. *aluat*.

Baieră, plur. *baiere*, *baieră*. Se zice numai de câțiva peri împlețiți spre a ține cosițele. D. e. *pletè* (in loc de: *pleteste*) *perili* (perii) in *baieră*, mi s'a zis in Villa-Nova. Afară de pletitura perilor n'am auzit. (*Flechtband.*)

bălânțon, cântar. Zic și *bulanțon*. In Jeiune *studiră*. V. acolo. (*Hängewage.*)

balcon și *ocna*, fereastră, amëndoue numirile usitate in Villa-Nova. Vezi *po-nestra* la Schitazzani. (*Fenster.*)

bandieră, plur. *bandiere*, *bandieră*, vesil, flamură. (*Flagge.*)

banecă și *banică*, plur. *banece*, bancă, bancele din biserică. (*Sitzbank.*)

barbă, plur. *barbè*, *barbă*. (*Bart.*)

bărbat, plur. *bărbați*, *bărbat*. Astăzi e usitat numai in Schitazza. Pe timpul lui Ireneo della Croce era usitat și in celelalte părți, și ar fi să se afe in Jeiune, pentru că Ireneo vorbește a nume de Românii de acolo; cu toate aceste astăzi n'au acest cuvânt. (*Mann.*)

baretă și *baret*, e un fel de căiță albă cu margini late și increșite, pe care in Jeiune și muierele și fetele cele mic, o pun pe cap peste cosițe in loc de învêlitoare ce nu o au. (*Eine Art Haube.*)

bașeloc, busuioc. (*Basilienkraut, Ocimum basilicum, L.*)

băserică, plur. *băserice*, biserică. (*Kirche.*)

basta (ital.) adv, se zice rar in loc de *dostă*, destul. (*genug.*)

bată, plur. *băți*, *baltă*. (*Teich. Pfütze.*)

batez, *a bateza*, *batezat* și *bătez*, *bătezat*, *a boteza*. Se zice și *botez*. In Schitazza a nume sunt usitate amëndoue. (*taufe.*)

băticiu, plur. *bătici*, ciocan de coasă. V. *mlăticiu*. (*Dreschflegel, Hammer.*)

bat, *a bate*, *bătut*, *a bate*. (*schlage.*)

băt, plur. *bete*, băț, baston, *bătă*. (*Stock.*)

bătun, plur. *bătuni*, in Jeiune: ac cu gămălie, bold. (*Stecknadel.*)

baulă, plur. *baule* (ital.), giamantan, cufer. (*Koffer, Feisen.*)

be-at sau *beat*, *be-ată* sau *beată*, plur. *beți*, *bete*, *beat*. (*betrunken.*)

beciug, plur. *beciugi*. bumb, nasture. (*Knopf.*)

bedra, plur. *bedre*, pulpa de sus a piciorului; cea de jos o numesc *pupă*.

- V. acolo. (*Muskelfleisch am Oberschenkel.*)
- Beneți** și **Beneția**, Veneția. (*Venedig.*)
- berbece**, plur. *berbeci*, arietele scobit, care nu mai e taur. Despre distingerea între arete sau ariete și berbece în Dacia lui Traian v. *arete*. (*Hammel.*)
- bererică**, mai usitat *băserică*.
- betăr**, *betără*, *betări*, *betăre*, *betrân*. (*alt.*)
- beu**, a *bee*, *beut* și *bevut*, se conjugă *beu*, *bei*, *bee*, *beem*, *beeți*, *bev*. Impf. *beeam*, *beeci*, *beea*, etc. Futur: *beevoi* și *beavoi*, etc. De aici *beătură* ca noi. *Betrâna* Strozzi mi-a zis în Schitazza: *de doi oani nu-i vir, beem numai oapă*. *Bună* (și *bură*) *beătură*, când nu-i oată. (*trinken.*)
- beătură**, plur. *beături*, *beătură*. V. *beu*. (*Getränk.*)
- bevandă**, un fel de cidiriu (cum zic în Ardeal), *beătură* răcoritoare, din vin și apă ori din apă turnată pe storsurile strugurilor. Ceea ce italienii numesc vin-piccolo. Se mai zice și *juntă* și *scaveț* (slav.) (*Eine Art kühlenden Getränks, Wein mit Wasser, oder auch Tresteraufguss; ital. vin-piccolo.*)
- biciu**, plur. *bice*, *biciu*. (*Peitsche.*)
- biciva**, plur. *bicive*, cioci sau colțuni și ciorapi lungi până la genunchi, imdobiți de regulă cu cusături. Se zice și *calțete*. V. acolo (*Kniestriumpf.*)
- bîc**, taur, însă în însemnare generală, nu numai de bou taur, ci de ori ce animal taur. Cuvântul taur e necunoscut. (*Stier, aber in allgemeiner Bedeutung von jedem uncastrirten Thier.*)
- biră**, bere. (*Bier.*)
- bire**, adv. a) bine, ca la noi, b) pentru superlativ în loc de foarte, prea; d. e. *bire dulce*, foarte dulce. Au însă pentru superlativ *crudo*, *crud* și *prea* V. acolo. (*gut, wohl, als Adv. Zugleich als eine Art Superlativ—Bezeichnung. ZB. bire dulce—sehr süß, wie das französische bien doux.*)
- bisaje**, *bisajele*, dāsagi. E usitat mai mult în Schitazza, unde zic și *bisaghe*. (*Doppelsack.*)
- biscop**, episcop. (*Bischof.*)
- blătesc**, a *blăti*, *blătit*, a imblăti. Zic și *mlătesc* și *mlătesc*. (*dreschen.*)
- bobiciu**, plur. *bobici*, bucățică, un pic. V. *Cus* și *cuț*. (*Stückchen, Bisschen.*)
- bob**, plur. *bobi*. bob, lat. faba. (*Bohne.*)
- bocun**, plur. *bocune*, bucătură. ur *bocun de păre*, o bucătură de pâine. (*Bissen.*)
- bojutele** (slav.), crăciun. Numirea crăciun nu le e cunoscută. (*Weihnachten.*)
- bosca**, plur. *bosche* (ital.), pădure. (*Wald.*)
- boșe**, *boșele*, în Jeiune, coaie, ca și la noi. (*Hoden.*)
- boșă**, plur. *boșe*, în Jeiune carafă, butelie. (*Flasche.*)
- botez**, v. *batez*.
- boticală**, plur. *botile*, popic. (*Kegel.*)
- botră**, plur. *botre* (slav.), cumetră, în Valea Arsei, unde nu au femininul de la cumetru, pe când *cumetru* au. (*Taufpathin, in ihrer verwandtschaftlichen Beziehung zu den Eltern des Täuflings, sogen. Verwandtschaft vom heil. Geist.*)
- bou**, plur. *boi*, bou. (*Ochse.*)
- bovan**, plur. *bovane*, (scurtat din bolo-

- van) bolovan. (*Steinklumpen, Holperstein* [nicht gut übersetzbar.]
braghieșele de jos, ismenele.
 „ „ sus. pantalonii. (*Unter- und Oberbeinkleider.*)
braidă, plur. *braide*, viță de vie. Se pronunță și *broaidă*, *broaide*, după dătina locului. *Vinial* (*vignal*), care in-seamnă vie, se zice uneori și de viță. (*Weinrebe.*)
braț, plur. *brațe*, braț. *Porta in brațe*, poartă pe brațe, ține in brațe. (*der Arm.*)
brec, plur. *breci*. cățel. *Acnu știu, cum să lui brec zic*, imi respuse un scolar, după ce-i spusei numele cățel. (*Hündchen.*)
brentă, plur. *brente*, puțină de cărat apă. (*Wasserfässchen.*)
brig, munte. *Munte e usitat numai in Jeiune.* (*Gebirge.*)
britvă, plur. *britve*, briceag și briciu. (*Feder-und Rasirmesser.*)
brėu, plur. *brėne*, a) in Schitazza ca la noi pentru ori ce cingătoare la femei și bărbați, b) in Valea Arsei se zice in loc de chingă la cai. (*Gurt.*)
broaidă, v. *braidă*.
brușesc, a *bruși*, *brușit* (slav.) a ascuți. A ascuți nu le e cunoscut. (*schürfen, zuspitzen.*)
budilă, plur. *budile*, mațe. V. *mațe.* (*Eingeweide.*)
buchin, plur. *buchine*, a) partea țevei de pipă ce intră in gură, in Ardeal: ciutură, b) țigaretă. [a) *Mundstück ei-ner Pfeife*, b) *Cigarrenspitze.*]
bucvă (slav.), fag. (*Buche.*)
- buică și buie*, masc., găde, călău. (ital. bujo.) (*Henker.*)
bulanțon, v. *bălănton*.
bumbac, *bumbac.* (*Baumwolle.*)
buric, plur. *burici*, buric. Se zice in multe locuri, in Susnievizza, Letay, etc. Inșe tot așa de usitat este *popăc* de la croați popec. (*Nabel.*)
buscă, plur. *busche* și *busce*, pădure. V. și *bosca.* (*Wald.*)
bușnesc, a *bușni*, *bușnit*, a sărută, a pupă, (amendoune aceste necunoscute). (*küssen.*)
butic, plur. *butici* și *butice*, vas mic de vin, butoiăș; se zice in Valea Arsei; ear in Jeiune *butoi.* (*kleines Fass.*)
butigă, plur. *butige*, prăvălie, dughiană. (*Kaufladen.*)
butoi, plur. *butoie*, butoi mic, polobocel, vas mic pentru vin, in Jeiune. V. *Butic.* (*kleines Fass.*)
- Că*, că, pentru că, fiind că, (*dass, weil.*)
căcaș, plur. *căcași*, căcat. (*Menschenkoth.*)
cac, a *căcă*, *căcat* nu se construște in formă reciprocă. (*scheissen.*)
cacică, plur. *caciche*, (slav.), șerpe veninos. V. *șarpe.* (*giftige Schlange.*)
cad, a *căde*, *căzut*, a) cad ca la noi. b) apun. *Cade soarele*, apune soarele. (*fallen, untergehen.*)
cad, *cadă*, plur. *cazi*, *cade*, cald. Inșe in această formă e rar. De regulă zic *coad*. V. acolo. (*warm.*)
cadeară, căldare. (*Kessel.*)
cădină, lanțul de asupra focului, de care se acată căldarea. (*Kette zum Anhängen des Kessels über dem Feuerheerd.*)

caier, plur. *caiere*, ca la noi. (*Rocken.*)
călămar și *călămăr*, plur. *călămăre*,
 ca la noi. Mai zic alături cu acesta
 și *șcatiță*; in Jeiune însă mai usitat
călămar. (*Tintenfass.*)
calaper, caloper, calaper. (?)
calesin, plur. *calesine*, calească. (*Ka-
 lesche.*)
caligăr, plur. *caligări*, (in Schitazza)
 maistru ce face *scioglele*, adică călțu-
 nii sau cioboatele ce se cheamă *sciogle*
 sau *ciogle*. (*Verfertiger von „sciogle“,
 einer Art Schuhe.*)
căliț și *caliț*, mēns. Zic și *mīsg*, însă
mīsg înseamnă și catăr. *A face căliț*,
 a fătă. Verbul a fătă le lipsește. (*Fül-
 len*, Subst.)
calțetă, plur. *calțete*, cioci, călțuni sau
 ciorapi lungi până in genunchi. Tot una
 cu *bicivele*. Amēndoue in us. (*Knie-
 strumpf.*)
cal, plur *cali* (l muiat) și *cai*, ca la noi.
 (*Pferd.*)
cămbesc și *cambiu*, a *cămbiă* și *căm-
 biè*, *cămbiat* și *cămbiet*, a schimba.
 (*wechseln.*)
cameră, plur. *camere*, odaie. (*Stube.*)
cămeșă și *chemeșă*, cămașe. (*Hemd.*)
camijolă, plur. *camijole* (ital.), blusă,
 mintean, haină pe deasupra lungă nu-
 mai până in coapsă. (*Blouse.*)
cămîn, plur. *cămine*, horn, coșul pe care
 iese fumul. (*Schornstein.*)
campagnă (gn muiat, ca in ital.), căm-
 pie, in Jeiune; zic și in loc de câmp.
 (*Feld, Ebene.*)
campagnol, *campagnolă*, plur. *campag-*

noli, *campagnole* (gn muiat, ca in ital.),
 țeran. cămpean. (*Bauer, Landmann.*)
când, adv. a) ca la noi, b) după ce. *Când
 soarele căzurē*, după ce apuse soarele.
 Zic și *după ce*, însă rar. [a) *wann*,
 b) *nachdem.*]
candelir, plur. *candelire*, sfeșnic. (*Leuch-
 ter.*)
candel, lumină, lampă. (*Lampe, Kerze.*)
cându-i, când e. (*wann (es) ist.*)
caniță plur. *canițe* (sonul pe a), brēul
 femeilor. Se zice și *conniță*. (*Frauen-
 gürtel.*)
canobă și *canovă*, pimniță, cămară de
 conservat. (*Keller, Kammer zum auf-
 bewahren.*)
canovă, v. *canobă*.
cantridă și *cantrigă*, scaun. In Schi-
 tazza. (*Stuhl.*)
cantrigă, plur. *cantrige*. V. *cantridă*.
cânt, a *cântă*, *cântat*, a cânta. (*singen.*)
cântune, plur. *cântuni*, a) părete. Pă-
 rete n'au. b) unghiu, unghet. [a) *Wand*,
 b) *Ecke.*]
cântună, v. *cântun*.
cap și *coap*, plur. *capete*, ca la noi
 (*Kopf.*)
căpară, plur. *căpare*, arvuna. In Banat
 căpară. (*Angeld.*)
căpesc, a *căpi*, *căpit*, înțeleg, (ital. ca-
 piscio.) E usitat la toți, întogmai ca și
intendesc și scurtat *tendesc*. V. acolo.
 (*verstehen.*)
căpestru, plur. *căpestre*. Usitat numai
 in Jeiune in forma aceasta. V. *căve-
 stru*. (*Zaum.*)
căpetan și *căpitan*, căpitan, duce, antiste,
 dregător superior. (*Capitan, Vorstand.*)

- căpetănie** și **căpitănie**, a) căpitanie. capetenie, demnitate de duce, superioritate, b) un ținut în diviziunea administrativă, politică ori județiară, al cărui cap se numește căpitan, [a] *Vorstand*, b) *Capitanie als Verwaltungsbezirk*.]
- căpitan** v. **căpetan**,
- căpitănie**, v. **căpetanie**,
- capră** și **coapră**, plur. **capre** și **coapre**, capră. (*Ziege*.)
- căput**, căpeneag (în Ardeal), manta. (*Mantel*.)
- capuți** (ital. *capozzi*), curechi, varză. *U-rii au, urii n'au capuți, că n'au sădit* (unii au, unii n'au varză, pentru că n'au sădit), mi s'a zis în Gradigne, în casa lui Brancell. (*Kraut, Kohl*.)
- cărburar**, cărbunar. (*Köhler*.)
- cărbure**, plur. **cărburi**, cărbune. (*Kohle*.)
- cărbure fosil** și **foșel**, plur. **cărburi foșigi** (gl. muiat ca în ital.), cărbune de pământ, cărbune fosil. (*Braunkohle*.)
- carc**, a **cărcă**, **cărcat**, încarc. Au și **carg** și **incarc**. V. acolo. (*laden, auf-laden*.)
- carcă** subst., plur. **carce** și **carche** (ital. *carica*), încărcătură. (*Last, Ladung*.)
- care**, cu art. **car-le**, plur. **cari**, **carii**; a **cărui** (rar) și **de care**, **de cari**, **cărui** și **lu care** sau **lui care**. (*welcher*.)
- căre**, **cărele**, plur. **cări**, căne. Cățel n'au, ci zic **brec**. V. acolo. (*Hund*.)
- carg** și **cărgesc**, a **cărğa** și **cărgi**, **cărgat** și **cărgheit**; compus **incarg**. V. **carc**.
- cariolă**, plur. **cariole**, truda sau roaba, cu care se cară pământ. etc. (*Schubkarre*.)
- carismă**, paresmă. quadragesima, postul cel mare. (*Quadragesima-Fasten*.)
- carofă**, plur. **carofe**, floarea garoafă. Se zice și **carof** după încredințarea lui Micetti. (*Nelke*.)
- cărpesc**. a **cărpi**, **cărpit**. ca la noi. (*flicken*.)
- cartă**, hârtie. (*Papier*.)
- căruță**, ca la noi. V. și **vos**. (*Wagen*.)
- caș**, plur. **cași**, ca la noi. (*weisser Käse*.)
- casă**, plur. **case**, ca la noi. (*Haus*.)
- căstău** și **căsteu**, a) castel peste tot, însă rar usitat; b) numele propriu al castelului de lângă Fiume spre Nord-Vest. Pe charte e scris Castua și Castva, modificat din numele românesc Căstău. [a] *Schloss überhaupt*, b) *Schloss Castua unweit Fiume*.]
- castelin**, plur. **casteline**, castel ruinat, ruine de castel. (*Schlossruine*.)
- căstig**, a **căstiga**, **căstigat** (lat. *castigo*), a pedepsi. V. **pedepesc**. (*strafen*.)
- căt**, **cătă**, plur. **căți**, **căte**, a) ca la noi, b) adv. comparativ decât, d. e. **mai mult căt vale**, mai mult decât face, decât valorează. [a] *wie viel?* b) *Vergleichungspartikel als, das lat. quam*.]
- caț**, a **căță**, **cățat**, a prinde, a inhăța, a acăță v. **prind**, zic și **acăț**, însă rar. Din **caț** se compune **racaț**, v. acolo. (*einfangen, ein- und aufhängen*.)
- căt-ce**, **indată-ce**. În valea dintre Grobnic și Bredo, întrebând de drum, o fată ce se afla săpând cu frate-sau, îmi răspunse: **căt-ce ești dicia foara, șubito vedeți Berdo**, **indată-ce ești de-aici afară, vedeți deodată Berdo**. (*sobald*.)
- cătră** și **cotră**, **cătră** (*gegen*.)

- caut* și *cavt*, a căuta și a căvta, căutat și căvțat, a căuta și a cătă, adecă a privi, a vedè. In latinitatea evului mediu vine verbul catare in acest ințeles: catat, id est videt. (*suchen und spühen, blicken.*)
- cavaciu*, plur. *cavaci*, zic Ieiunenii alătura cu *fabru*. V. acolo. (*Schmied*.)
- căvestru*, plur. *căvestre*, căpăstru. In Jeiune zic *căpestru*. (*Zaum*.)
- cavt*, (v se pronunță abia, cu toate aceste mai mult de căt u), v. *caut*.
- ce*, interog. ce? dece? (*was? warum?.*)
- cea*, plur. *cele*, pron. dem. fem. ca și la noi. v. *cel*. (*welche, weibl. Demonstr. pron.*)
- ceafă*, plur. *cefe*, ca la noi. (*Genick*.)
- cea-ista*, aceeași, tot aceea. (*ebendieselbe*.)
- cea-isto*, forma neutră de la *cel-ist* și *cea-ista*. Aceasta e singura formă a genului neutru, ce am aflat in pronume. La substantive in plural se găesc mai multe, d. e. *lucru*, plur. *lucra, câmp*, plur. *câmpură*, etc. (*ebendasselbe, Neutrum des Pronomens cel-ist, cea-ista.*)
- ceală*, ca Moșii in Ardeal, in loc de *cela*. (*jener*.)
- cea-mă'nțe-zi*, (in Schitazza) alaltăieri. (*vorgestern*.)
- cea-oată-ieri*, peste alaltăieri (*vorvorgestern*.)
- cea-oată-măre*, peste poimăne. (*überübermorgen*.)
- ceastă*, plur. *ceste* și *aceasta*, *aceste*, *aceasta*. (*diese*.)
- cebulă* (in Jeiune), ceapă (ital. *cepol*); ceilalți zic *jbulă*, V. acolo. (*Zwiebel*.)
- cel*, plur. *cei*, *cea*, plur. *cele*, ca la noi. (*dieser, derjenige*.)
- cela-ist*, fem. *cea-ista*, neutr. *cea-isto* (singura formă neutră in pronume), a-celași, tot acela. (*ebendieselbe*.)
- cep*, plur. *ceपुरi*, ori ce dop, astupuși. (*Stüpsel*.)
- cer*, ceriu. (*Himmel*.)
- cer*, plur. *ceri*, cer, lemn tare diferit de stejar, lat. *cerris*. (*Cerreiche*.)
- cer*, a *cere*, *cerșit*. Se conjugă: *cer, ceri, cere, cerem, cereți, cer*; Imperf. *cerșiam*; etc.; Perf. *am cerșit*; Futur: *cere-voi, cere-veri, cere-va*. Inseamnă: a) *cer*, ca la noi; b) *caut*. [a) *verlange*], b) *suche*.]
- cerbice*, plur. *cerbici*, *cerbice* și *grumaz*. (*Nacken*.)
- cerisne*, *cerășe*. (*Kirsche*.)
- cern*, a *cerne*, *cernut*, ca la noi. (*durchsieben*.)
- cerșesc*, a *cerși*, *cerșit* (in Jeiune), ca la noi. Zic și *cer*. (*betteln*.)
- cert*, a *certa*, *certat*, a se certa cu cineva, a se disputa. Vezi frasa citată la Verb. *spusesc*. (*streiten, disputiren*.)
- cerușe*, *cenușe*. (*Asche*.)
- cesin* (slav.), usturoi, ai. La Istrieni ai are altă insemnare. Vezi acolo. (*Knoblauch*.)
- cest*, plur. *cesti*, v. *acest*.
- cetate*, articulat *cetata*, plur. *cetăți*, *cetate*. (*Stadt, Festung*.)
- ceva*, *ceva*, ca la noi și nu ca la Tracorumăni. (*etwas*.)
- chemeșe*, in loc de *cămeșe* vezi acolo.
- chia*, v. *jia*.
- chiar*, *chiară*, plur. *chiar*, *chiare*, limpede, *chiar*, inse nici odată ca adverb in loc de *togmai*. (*klar*.)

chid, a chide, chis, inchid. (lat. claudo.)

V. *inchid.* (*schliessen.*)

chiem, a chiemă, chiemat, ca la noi. (rufen.)

chiept, plur. chieptur, chieptură, chiepturi, piept. Se aude și *piept.* dar rar. (*Brust.*)

chismesc, a chismă, chismit, a miji, inchide ochii, a ține ochii inchiși (*Augen schliessen.*)

chitesc, a chiti, chitit, arunc, dau cu ceva după cineva, dau cu arma, cu pușca. (*nach jemd. werfen od. zielen.*)

chlad (slav.), umbră. (*Schatten.*)

cia, se zice în Berdo în loc de *acea*. V. acolo.

ciace, ciacia, tată. Se zice mai peste tot. În satul Gradigne se zice *țiată*. *Tată* și *mamă* se întrebuințează numai în limba pruncilor, ca la vechii Romani. (*Vater.*)

ciapter, plur. ciaptere și ciapteri, pieptene (*Haarkamm.*)

cice, cici, mazăre mănuntă, ceea ce Bănățenii numesc cicerică. (*kleine Erbsen.*)

cicer, ciceră, plur. ciceri, cicere, curat, pur, nefalsificat. Se zice mai ales de lapte, de vin, etc. d. e. *lapte cicer,* lapte nefalsificat. Usitat în Jeiune. (*rein, unverfälscht.*)

cimiter, plur. cimitere, cimitir, loc de îngropat morții. (*Friedhof.*)

cinci, ca la noi. (*fünf.*)

cinturin, plur. cinturine, brău de piele. (*Ledergurt.*)

ciocă, v. sciocă.

ciocă, plur. cioice, coșofană, țarcă, în Valea Arsei; ear în Jeiune *șiocică.* (*Elster.*)

cioară, plur. cioare, cioară, (pasăre) (*Kröhe.*)

ciră, cină. (*Abendmahl.*)

cire, cine. *A cui* zic rar, dar înțeleg. (*wer.*)

cireva, cineva, ca la noi, și nu în loc de nimine ca la Traco-Romăni. (*jemand.*)

cirib, plur. ciribe, (slav) însemnează în Jeiune țest, pe când ceilalți în loc de țest zic *foghera,* și *cirib* în loc de cratiță. (*Pfanne.*)

cir, a cira, cirat, a cina. (*zu Abend essen.*)

cismă, plur. cisme, cisme mai înalte. (*Stulptiefel.*)

citer, plur. citere (*c* se pronunță în acest cuvânt între *ce* și *ț*), fluer, în Jeiune, unde-i mai zic *pisc* și *șurli.* Vezi *supéală.* (*Hirtenflöte.*)

ciudă ține loc de adjectivul mult. D. e. *ciudă omiri,* mulți oameni, *se face vir ciudă,* se face vin mult. (*viel.*)

ciudesc, a ciudi, ciudit, (se construiește în formă reciprocă), a se miră. (*sich wundern.*)

ciur, ca la noi. (*grosslöcheriges Sieb.*)

civil, civilă, plur. civili, civile, cult, cultivat, elegant. *Limba voastră e mai civilă,* imi ziceau Românii din Istria. Asemene imi ziseră mai de multe ori: *ei* (Dumneavoastră) *cuviniță în limba noastră mai civil ca noi.* (*gebildet.*)

clafter, plur. clafteri, germ., stânjîn. (*Klafter.*)

clește, cleștele, ca la noi; au numai în Jeiune; ceilalți *cliște.* (*Feuerzange.*)

cliște, clește. (*Feuerzange.*)

clopot, plur. clopote, ca la noi. În Schi-tazza *svon și suon* (*Glocke.*)

- clostru, plur. *clostre*, monăstire, claustru. (*Kloster*).
- cnigă* (slav.), carte. (*Buch*).
- coad*, *coadă*, plur. *coazi*, *coade*, cald. *Cruto coad*, foarte cald. Zic mai rar și *cad*. (*warm*).
- coadă*, plur. *coade* și *cozi*, ca la noi. (*Schweif*).
- coaniță*, v. *caniță*
- cobet*, plur. *cobeți*, uliu, erete, herete, herău. (*Habicht*).
- coc*, a *coace*, *copt*, ca la noi. (*braten*).
- cociă*, plur. *cocii*, calească, trăsură mai ușoară (*leichte Kalesche*).
- cocoș*, plur. *cocoși*, ca la noi, mai usitat e *cocot*, ca la Traco-Români. In Schitazza insă numai *cocoș*. (*Hahn*).
- cocot*, v. *cocoș*.
- codru*, plur. *codri*, munte. La Jeiuneni *munte păduros*. (*Gebirge*).
- coi*, plur. *coie*, *coi*, ca la noi. v. și *boșe*. (*Hode*).
- cojă*, *coje*, plur. *coji*, nu numai piețița de plante și fructe, ci și pielea de animale și de om. (*Rinde, Schale, Haut*).
- colă*, roată. Rotă n'au deși *roticilă*, *rodilă*, și *radulă*, fără indoială din dial. ital. de acolo: *rotola* și *rodola*. (*Rad*).
- colac*, plur. *colaci*, ca la noi. (*grosse Kringeln, in Oestr. Kolatschen*).
- colare*, articulat *colara*, plur. *colări*, articulat *colarle*, *colarile*, mărgele atât șirul întreg, cât și una câte una. (*Perle und Perlenreihe*).
- colărin* și *colerin*, plur. *colăriini*, guler. In Jeiune *colir*. (*Kragen*).
- colăriță*, *colarice* și *colărite*, mărgelă mică, mărgeluță. (*kleine Perle*).
- coleă*, *decoleă*, *precoleă*, cu tonul pe a final, *coleă* ș. c. l. Se zice mai ales in Berdo. (*da, daher, hierdurch*).
- colir*, plur. *colire*, in Jeiune guler. v. *colărin*. (*Kragen*).
- colò*, *decolò*, *precolò*, o final accentat, *colo*, *deacolo*, *peacolo*. (*dort, von dort-her, dortdurch*).
- colur*, plur. *colure*, *coloare*. Au și *farbă*. (*Farbe*).
- comarac*, plur. *comarace*, in Schitazza și Jeiune, pe când ceilalți zic *corămac*, *pălărie*, *comanac*. Vezi acolo. (*Hut*).
- comper*, plur. *comperi*, in loc de *cumătru*, la Jeiune. (*Gewatter*).
- confinesc*, a se *confini*, *confinit*, verb reciproc. *Ne confinim*, suntem vecini, locurile noastre se mărginesc unul intr'altul, se hotărăsc. (*an einander grenzen, Nachbar sein*).
- confin*, plur. *confine*, teritoriu determinat al unei comune, hotar. (*Grenze*).
- conghie*, cănepă. (*Hanf*).
- conop*, funie. (*Stricke*).
- contra*, *contro*, v. *cătră*.
- copăcel*, plur. *copăcei*, in Jeiune, ca la noi (*Bäumchen*).
- copaciu*, plur. *copaci* (in Jeiune), arbore, mai ales arbore tiner. (*Baum*).
- coper*, a *coperi*, *coperit*, *coper*. (*zudecken*)
- copită*, plur. *copite*, *copită*. *Ferec copita*, potcovesc. (*Hufe*).
- corb*, plur. *corbi*, ca la noi (*Geier*).
- cordea* și *cordelă*, plur. *cordele*, *cordea*, *pantlică*. (*Band*).
- corn*, plur. *corne*, *corn de bou* etc. Altă însemnare n'are. Pentru arborele *corn* au *dren*. (*Horn*).

- coromac*, plur. *coromace*, căciulă și pălărie, comănac. In Valea Arsei poartă numai căciule. Forma e ca a țeranilor din România Munt., numai că e de pêsă, nu de piele. *Coromac* e corupt prin transpunere de silabe din *comărac*, cum zic cei din Jeiune și Schitazza. (*Hut, Kappe*).
- cos*, a *cose*, *cusut*, ca la noi. (*nähen*).
- coș*, coș, paner. (*Korb*).
- cosă*, plur. *cose*, coasă. (*Sense*).
- coșel*, in loc de cocoșel. (*Hähnchen*).
- cosiță*, plur. *cosițe*, ca la noi. *Për ple-tit in cosițe*. (*Zöpfchen*).
- costă*, plur. *coste*, *costele*, ca la noi. (*Rippe*).
- coșulea*, in Jeiune, cămașe (*Hemd*).
- cotră*, *contra*, v. *cătră*.
- cotrô*, *contro*, v. *cătră*.
- cot*, plur. *cote* (de mâni), și *cofi* (măsură), ca la noi. Usitat numai in Schitazza. Ceilalți au *cuvet* (lat. cubitus).
Vezi acolo. (*Elle und Ellbogen*).
- creastă*, plur. *creste*, ca la noi. (*Gebirgskamm, Hahnenkamm*).
- crelută*, plur. *crelute* (slav.), aripă. (*Flügel*).
- crep*, a *crepa*, *crepat*, se zice de moartea animalelor; de albine însă zic că mor. (*krepiren*).
- cresc*, *crești*, *crește*; a *crește*, *crescut*, ca la noi. (*wachsen*).
- crije*, plur. *criji*, cruce. Tamolin in Schitazza imi zise: *Omul e mai mare drac decât dracul, că dacă faci crije, de dracu scapi, de om nu scapi*. Cuvântul in forma aceasta s'a ținut și la noi in cărjea, pe care se razimă oamenii in biserică și care are forma crucii. In latinitatea evului mediu vine această variațiune a cuvântului *crux* in amândouă însemnările, adevă și de cruce și de cărje de răzimat. V. *Dufresne* ad vocem *crux*. (*Kreuz*).
- croșne*, *croșnele*, subst. plur., resboiul de țesut. (*Webestuhl*).
- crudo*, adv. foarte, prea, tare. *Ie-s sau ie sum crudo hlămund* sau *hlămînd*, eu sunt foarte flămînd. *Vezi și bire și crut*. (*sehr*).
- crună*, plur. *crune*, cunună și coroană. (*Kranz, Krone*).
- crut* și *cruto*, foarte, ca notă a superlativului. Așa in Istria proprie; in Jeiune nu e cunoscut. v. *prea*.
- cu*, prepos. ca la noi. (*mit*).
- cuadrilă*, plur. *cuadrile*, lespezi de piatră, și teracote pentru așternut și învălit casele. V. *lastra* și *tera*. (*Steinfliese*).
- D*, vezi *Z*.
- Dacă*, condițional, ca la noi. (*wenn*).
- ďancea*, de aici. V. *ancea* (*von hier*).
- dăp*, a *dăpa*, *dăpat*, adăp. Au și *adăp*, dar e mai usitat *dăp*. (*tränken*).
- dar*, dar, dară. Se află mai ales in Jeiune. (*aber*).
- dau* și *dav*, a *da*, *dat*, ca la noi. (*geben*).
- de*, a) de, ca la noi, b) din și dintre, d. e. *trei patru de ei*, trei patru dintre ei. (*von, aus*).
- decăt*, ca la noi; e mai usitat însă ca in această însemnare (*als, bei Vergleichungen: mehr als*).
- decoleă* v. *coleă*.
- decolò* v. *colò*.
- de fară și de foară*. De afară. (*von aus-sen her*).

- de jos, de jos, de desupt (*von unten her, unter*).
- de la, prepos. ca la noi. Se zice și *dila* (*von*).
- de larg, departe. Așa zic toți în Istria proprie; numai în Jeiune zic *departe* ca noi. (*weit entfernt*).
- demăreață, dimineață (*morgen, früh*).
- demboc, demboacă, plur. *demboci, demboace*, adunc, afund. *Apă demboacă*, apă aduncă. (*tief*).
- de'ncea, de aici, v. *ancea* (*von hier*).
- de'nde, de unde. Unde, singur, nu-l au. (*woher*).
- departe, departe. S'a conservat numai în Jeiune; ceilalți *de larg*. (*weit entfernt*).
- de seară, ca la noi (*heut Abend*).
- desupra, deasupra (*darüber*).
- d'iciă, de aici (*von hier aus*). / Central University of Cluj
- diferență, mai rar *diferință*, *diferință*. (*Unterschied*).
- dila v. *dela*.
- din, în Jeiune, ca la noi (*aus*).
- dincap, de rost, pe dinafară, din memorie (*aus dem Gedächtnis, auswendig*).
- dinte, plur. *dinți*, ca la noi. (*Zahn*).
- dirapoi, dinapoi (*hinten, rückwärts*).
- dirente, dinainte (*vorne, vorwärts*).
- divertesc, a *diverti, divertit*, (ital. *divertir-si*) a petrece. (*sich unterhalten*).
- dobândesc, a *dobândi, dobândit*, ca la noi (*erlangen*).
- doe, *due* și *doue*, doue. (*zwei, weibl.*).
- doi, doi: (*zwei, männl.*).
- doizeci, (nu doue-zeci), 20 în Jeiune: *doizeci, treizeci, patruzeci*, etc. (*zwanzig*).
- dore, a *durè, durut*, și *dorut*, a durè; se construște ca la noi în mod reciproc și neutru. (*schmerzen*).
- dorm, a *durmi, durmit*, a dormi. (*schlafen*).
- dosta (slav.), destul. Zic și *basta*, ital. (*genug*).
- drac, plur. *draci*, drac. D. e. *dracul l-a lua*, dracul îl va lua (*Teufel*).
- drag, dragă, plur. *dragi, drage* ca la noi. *Mi-i drag*, îmi place, îmi pare bine, d. e. *mi-i drag te vedè sâr*, îmi pare bine că te ved sănətos. (*lieb*).
- dren, *dreniu*, lemnul corn. (*Ahorn*).
- drită, dreaptă, mai ales mână dreaptă. (*rechte Hand*).
- drit, drept, mai ales ca substantiv (*Recht*).
- drum, plur. *drumuri*, ca la noi. De la Romăni au adoptat-o și Slavii de mează-zii. (*Weg*). Cluj
- duc, a *duce, dus*, ca la noi, însă nu e usitat în forma reciprocă de mă duc, te duci, etc. (*führen*).
- dulce, ca la noi. (*süss*).
- dumirecă, duminică. (*Sonntag*).
- duncă, deci, prin urmare, (ital. *dunque*; l-au primit și Slavii). (*also, folglich*).
- după, prep., după (*nach*).
- după ce, după ce se întrebuițează după spusa lui Micetti și în Istria, însă mai rar; de regulă zic *când* și în acest înțeles. (*nachdem*).
- E se zice mai rar în loc de și, pe care îl au și ei toți (*und*).
- e, a 3 pers. sing. indicat. a verbului *sum*, se pronunță *ie*, contopindu-se pronum. pers. *el* cu verbul, așa încât în loc de *el e* zic *lie* și mai constrins *ie*. „Este“

nu zic nici odată; in adevăr „este,” după analogie, nu poate fi decât imitațiune slavă. Vezi *sum. (ist)*.

ea, v. *ia*.

eli, plur. mascul.; genit: *a lor*, dat: *lor*, *li* și *le*; acus: *eli* și *li*, adese-ori muiat in *i*. (*sie, männl. vielf. Zahl*).

encă, Ț. *ăncă*.

ensa, *ensași*, singură (*sie selbst*).

ens, *ens*, *insuși*, singur (*er selbst*).

capă, plur. *epe*, iapă v. *iapă*. Armăsar nu au; zic *bēc*, taur, și pentru armăsar. (*Stute*).

epiță, mensesă. (*weibl. Füllen*).

es, *a eși*, *eșit*, ca la noi și in conjugare, are însă și insemnarea de a resări; *ese soarele*, resare soarele. (*ausgehen, angehen*).

Fabrică, plur. *fabrice*, fabrică. (*Fabrik*).

fabru, plur. *fabri*, faur, adecă fabricant peste tot, dar înțeleg mai des de faurul fierar. Tot așa de usitat e *favru*, plur. *favri*. Pentru faurul fierar mai au și *cavaci*, mai ales in Jeiune. (*Schmied*).

fac, *a face*, *făcut*, *a face*. (*machen, thun*).

fajole, v. *fasole*.

fălesc, *a făli*, *fălit*, smintesc, greșesc, nu nimeresc. (*verfehlen*).

famelă, plur. *famelie*, *famelii* (*l* muiat, tonul pe *e*), familie sau cum zic țeranii *fămelie*. N. B. cuvântul femeie nu-l au. (*Familie*).

fantină, masc., și *fantin* (insă rar), june de insurat, fecior de insurat. (*Jüngling im Alter zum Heirathen*).

fară și *foară*, afară. *Pre-fară*, *pre-foară*,

pe afară. *De fară*, *defoară*, de afară. (*ausßen, draussen herum, von ausßen*).

fără, prepos., fără. Construit ca la noi: *fără mire* și *fără de mire*, fără mine, fără de mine. (*ohne*).

farbă, v. *color*.

fariră, plur. *fărire*, făină. (*Mehl*).

fasole, *fașole* și *fajole*, câte trele usitate, fasole. (*Bohne*).

față, față, lat. *facies*. (*Gesicht*).

fațol, plur. *fațoli* și *fațole*, basma, naframă, Ardelenii au *fatyol*. (*Taschentuch*).

favru, v. *fabru*.

febră, numai in sing., friguri. (*Fieber*).

figură, v. *figură*.

ferec, *a ferecă*, *ferecat*, *a revesti* ceva cu fier. D. e. *ferec calul* sau *ferec copită calului*, potcovesc (pentru potcovesc au *podvesc*, însă numai de cisme).

Ferec vozul, ferec carul sau incalț roatele. (*mit Eisen beschlagen*).

ferment, *a fermentă*, *fermentat*, și *ferment*, *a frementa*, *a frementa*; se zice și *a kremența*. (*kneten*).

fermesc, *a fermi* și *a fermè*, *fermit* și *fermeit*; *a fierbe*. d. e. *pulastru fermeit* sau *fermit*, pui fiert. (*kochen*).

fetă (ca Bănățenii), plur. *fete*, *fetele*, *fată* (*Mädchen*).

fețior, plur. *fețiori*, fecior. (*Jüngling*).

fețioră, plur. *fețiore*, fată. (*Mädchen*).

fețioriciu și *fețiorityu*, fecioraș, fecioruț. (*Diminutiv von fețior, angehender Jüngling*).

fetiță, (tonul pe *e*), plur. *fetițe*, *fetiță*. (*Diminutiv von feta, Mädchen, kleines Mädchen*).

fet sau *fêt*, plur. *feți*, a) *fêt*, or ce năs-

- cut, b) in Susnievizza și alte locuri: fiul, feciorul. (*das und der Junge*).
- ficat*, articulat *ficatlu*, plur. *ficați*, *ficat*. (*Leber*).
- figură*, plur. *figure*, icoană, chip. In Schitazza se zice și *fegură*. (*Bild*).
- filiă*, plur. *filie* (l muiat de tot, încât sună mai numai i întărit), fie, fiică. (*Tochter*).
- fiu*, articulat *fiulu*, plur. *fili* (l muiat, mai ca la noi), fiu. (*Sohn*).
- finesc*, a *fini*, *finit*, a termină, a fini. *Finitu-s'a predica*, imi zise unul in Villanova. (*enden*).
- fir*, fên. (*Heu*).
- flamund* și (mai ales in Berdo și Villanova:) *hlamund*, flămând. In Jeiune se pronunță *flămând* cu sunetul nasal i. (*hungrig*).
- fier*, plur. *fieră* (l muiat), fier. (*Eisen*).
- foară*, v. *fara*.
- foc*, plur. *focur*, *focuri*, *focură*, foc. (*Feuer*).
- foghera*, v. *cirib*.
- foliă* și *folie* se zice și masc. *foliu*, plur. *foli* (l muiat), foaie. (*Blatt*).
- folietă*, plur. *foliete* (l muiat), gazetă; v. și gazetă. (*Zeitungsblatt*).
- fole*, cu artic. *folele*, foale. (*Bauch, Unterleib*).
- fome* și (mai ales in Berdo) *home*, foame: *mi-i fome* și *mi fome*, mi-e foame. (*Hunger*).
- fontară*, in Berdo, cu a penultim pur, nu i, ear in alte locuri *fontână*, fontână. (*Brunnen*).
- forță*, plur. *forțe*, tărie, putere. (*Kraft*).
- frasir*, plur. *frasiri*, in Jeiune, frasin. Cei lalți zic *iesic*. v. acolo. (*Esche*).
- frate*, cu accent *fratele* și *fratul*, *fratol* plur. *frați*, frate. (*Bruder*).
- fratol*, *fratul*, v. *frate*.
- frec*, a *frecă*, *frecat*, a *frecă*. Zic și *freg*. (*reiben*).
- freg*. v. *frec*.
- frement*, v. ferment.
- frică*, frică. (*Furcht*).
- frigesc*, foarte rar, de regulă *prăjesc*. v. acolo (*braten*).
- frisc*, *friscă*, plur. *friști*, *friște*, proaspăt. *Iarbă friscă*, iarbă verde de curend crescută or necălcată. (*frisch*).
- frită* (ital.) și *fritaliă* (l muiat), păpară de oue, jumări de oue. (*Eierspeise*).
- frunigă*, uneori *frunică*, plur. *frunige*, furnică. (*Ameise*).
- frunte*, articulat *frunta*, plur. *frunți* și *frunți*, *frunțile*, frunte. (*Stirne*).
- frunză*, plur. *frunze*, ca la noi. (*Baumblatt*).
- frupt*, plur. *frupte*, mai rar *frut*, *frute*, fructul, roada pomilor. (*Obst, Frucht*).
- frut*, v. *frupt*.
- fug*, a *fugi*, *fugit*, ca, la noi. Numai la imperativ mai mult *fui* decât *fugi*. (*fliehen*).
- fugheră*, *foghera*, v. *cirib*.
- fugi* subst. plur., un fel de macaroni groși cu unt și caș. (*Eine Macaronispeise*).
- fulminante*, ital., chibrituri, aprinjoare. (*Zündhölzchen*).
- funduril*, subst., in Jeiune, lapte sărbezit, acrit de sine. (*Sauer gewordene Milch*).
- fur*, a *fură*, *furat*, a *fură*. (*stehlen*).
- furcă*, plur. *furce* și *furci*, a) furcă de tors, b) furcele de acățat, de spenzu-

- rat. Furcă de fân o numesc *vilă* v. acolo. (*Spinnrocken*).
- furlan* și *fûrlan*, a) locuitor din Friaul, Foro-inlian, b) țesător de pânză în genere (profesiune obicinuită a Furlanilor) (a) *Friaulaner*, b) *Leinwandweber*).
- furmă*, plur. *furme*, formă. Se aude și în Ardeal *furmă*. (*Form*).
- fus*, plur. *fusă* și *fuse*, ca și la noi, pentru tors. (*Spindel*).
- fut*, a *fute*, *futut*, ca la noi. (*beschlafen*).
- Gabir*, *gabiră*, plur. *gabiri*, *gabire*, galbin. (*gelb*).
- gaira* v. *galiră*.
- galidă* și *golidă*, galeată de lemn. (*Holz-eimer*).
- galiră* și *gaira*, plur. *galire* și *gaire*, găină. Se zice rar și *găină*, în Schitazza *gălină*. (*Henne*).
- gândesc*, a *gândi*, *gândit*, a plânge tare, a se boci. (*welklagen*).
- gănesc*, a *găni*, *gănit*, a vorbi cu cineva, a conversa. (*plaudern*).
- gard*, plur. *gardur*, *garduri* și uneori *gardură*, *gard*. Zic și *goard*. (*Zaun*).
- gazetă*, plur. *gazete*, *gazetă*, zic însă mai des *folietă*, v. acolo. (*Zeitung*).
- geană*, pronunță *jană*, plur. *gene*, *genele*, *geană* (*Augenwimper*).
- gerunchiu*, plur. *gerunchi*, genunchiu. (*Knie*).
- ghiață*, ca la noi. (*Eis*).
- ghiem*, plur. *ghieme*, ghiem. (*Knäuel*).
- ghierm*, *ghierme*, v. *ierme*.
- ghiesa* și *chiesa* ital. se aude în Schitazza alături de *băserica*. (*Kirche*).
- ghindă*, ca la noi. (*Eichel*).
- ghindar*, plur. *ghindari*, stejar. v. *hrast*. (*Eiche*).
- glădiș* (slav.), scăiete. (*Distel*).
- glaj*, plur. *glaji* și *glaje*, în Jeiune, pahar. (*Trinkglas*).
- giaget*, pronunță *jajet* ca la Bănățeni, plur. *giagete*, deget. (*Finger*).
- ginere*, plur. *gineri*, ca la noi, l-am găsit însă numai în Schitazza. Noră nu se află la Istrieni. (*Schwiegersohn*).
- goard*, v. *gard*.
- golidă*, v. *galidă*.
- gol*, *golă*, plur. *goli* (cu l muiat), *gole*, *gol*. (*leer*).
- gondoletă*, plur. *gondolete*, cercei, numai în Schitazza, usitat și *răchinele*. Unii cercei au forma gondolelor italiene. (*Ohring*).
- grable*, l muiat, greblă. (*Rechen*).
- grască*, v. *grășiță*.
- grășiță*, în Valea Arsă, grindină. În Jeiune *grască* (*Hagel*).
- gras*, *grasă*, plur. *grăși*, *grase*, gras. *Bire gras*, prea gras. (*fett*).
- gras*, subst. grăsimi. *Gras de porc*, grăsimi sau untură de porc. (*Fett*).
- grău*, în multe locuri și *gräv*, grău. Pluralul grâne e mai rar. (*Getreide*).
- greasă*, plur. *grese*, cute de ascuțit. (*Schleifstein*).
- greu* și *grev*, *grea*, plur. *grei*, *grele*, greu. (*schwer*).
- grije*, plur. *griji*, ca la noi. (*Sorge*).
- grosdă*, plur. *grosde*, struguri, în Moldova poamnă. (*Weintraube*).
- gros*, *grosă*, plur. *groși*, *grose*, ca la noi. (*dick*).

grumb, *grumbă*, urit, opus lui *mușat*, frumos. (*hüsslich*).

gulub, v. *hulub*.

gumnă, arie de trierat. (*Tenne*).

gură, plur. *gure* și *guri*, gură. (*Mund*).

guscă, plur. *gusce*, găscă. (*Gans*).

gușă, plur. *gușe*, ca la noi. (*Kropf*).

gust, foarte rar *ăngust*, *ăngust*. (*eng*).

gust, a *gustă*, *gustat*, in Jeiune, ca la noi. (*kosten*).

gut, cu *u* și nu cu *i*, plur. *guturi* și uneori *gutură*, *güt*. (*Hals*).

Haibut, plânta spenz. (*Hagebutte*).

haida! *haidem!*, ca la noi. (*wohlan! gehen wir!*).

haina, haina deasupra. (*Ueberzieher*).

hartă și *cartă*, hărtie. (*Papier*).

hia, v. *ia*.

hiliacă, *hiliac*, plur. *hiliace* (*l* muiat), alac. In Susnievizza se zice *hilui* (*l* muiat). (*Flieder*).

hlamend și *hlamund*, plur. *hlamenzi* și *hlamunzi*, flămënd. Se zice anume in Villa nova. (*hungrig*).

hodină, ploaie, in Jeiune, unde cunosc și ploaie și a ploă, dar nu sunt usitate in comun. (*Regen*).

holach, plur. *holachi*, Valachi. Se mai zice și *Ulachi* și *Olachi*, de regulă se numesc pe sine însă *Vlachi*. Numele de *Rumări*, ce era in us la finalul sec. 17., astăzi a dispărut. (*Walache*).

home, v. *fome*.

hrast, plur. *hrasti* și *hraste* (slav.), stejar. Înțeleg și *ghindar*. (*Eiche*).

hrănesc, a *hrănci*, *hrăncit*, grocnesc ca porcul. (*grunzen*).

hrement, v. ferment.

hripă, plur. *hripe*, piatră. Așa in Schi-tazza, unde pentru piatră se zice și *bovan*. Cei-lalți zic *'rpă* or *'ripă* (*Stein*).

hulub, plur. *hulubi* și *gulub*, columb, porumb, in Moldova hulub. (*Taube*).

Ja, plur. *iale*, ea, ele. Genitiv și posesiv *a lor*, dativ *ia* și pentru masc., *lor*, acusativ *iale* și *le*. (*sie*, *Pron. pers. femin.*)

ia, v. *iè*

iapă, plur. *iepe*, *iapă*. (*Stute*).

iarbă, se zice și cu *a* diftongit *ioarbă*, *iarbă*. (*Gras*).

iarăm, plur. *iarămi* (slav.), jug. N'au uitat însă nici jugul, pentru că in cătunul Banovina in calea de la Gradigne la Grobnic, zicând eu *jug*, imi respunse un Român *iè*, *stesso*, adică: da, așa e. (*Joch*).

iarnă, plur. *ierne* și *ièrni*, iarna. *La voi* *jocă vara* și *iarna*, imi zise un cărbunar, cu care vorbeam despre joc. (*Winter*).

ichesc, v. *ichnesc*.

ichnesc, a *ichni*, *ichnit* și *ichesc*, a *ichi*, *ichit*, a mirosi și a puți. *Ichnește mușat* (frumos), miroasă, *ichnește grumb* (urit), miroasă rău, pute. In această insemnare neplăcută e usitat mai des. (*riechen*, *stinken*).

iè, *ieă* și *ia*, da, așa e; și in unele părți a le Ardealului zic *iè* (*ja*).

iecîmic (slav.), orz. Orz se află numai in Jeiune. (*Gerste*).

iediță, iadă. (Iadă n'au) (*Weibl. Zicklein*).

ied, plur. *iezi*, ca la noi (*Zicklein*).

bului mestesc in versiunea manuscris-
tului lui Huru, făcut de Chlănău in
1495 (?). (*hekleiden*).

invêț, a invêță, invêțat, ca la noi, dar
mai usitat verbul simplu *vêț*. v. acolo
(*lernen*).

io, eu. Se zice și *ie, ieu*. O final se elide
totdeauna inainte de o vocală; *ie-sun*,
eu sunt, *i'am fost*, eu am fost. Dativ
mic, ca prefipt sau sufipt *mi*. Acusa-
tiv *mire*; d. e. *bate mire*, mă bate pe
mine. *Pe mire* insemnează spre mine
Și cu prepozițiuni *mire*: *de mire, cu*
mire. Plur. *noi*; dat. *noue* și *a noi*, ca
sufipte și prefipte *ni* și *ne*; acus. *noi*
și *ne*. (*ich*).

iourbă, v. iarbă.

irimă, plur. irime, inimă. (*Herz*).

ist, ista, plur. isti, iste, v. acest.

isto, v. cea-isto.

iusto și iușto, tocmai, intocmai. (*eben,*
genau).

iuve, unde. v. uve. (wo).

Jac, a jăcê, jăcut, a zăcê. (*liegen*).

jbulă, ceapă. Slavii de acolo zic *jbul*,
amândoi de la ital. *cepolă*. (*Zwiebel*).

jehid, a jehide, jehis, a inchide. v.
chid (schliessen).

jerni, subst. răjniță. (*Handmühle*).

jiră, plur. jire, art. jirele, vână. Se mai
zice inșe in Schitazza și *iină* și foarte
rar *viră* și *vină*. (*Ader*).

jiu, variat. din viu. (ich komme).

jivesc, v. vivesc.

jocă, plur. joce, glumă, in Mold. șagă.

Spure joce, spune glume. (*Scherz*).

joc, a juca, jucat, in forma reciprocă,

a) a dăntui, a sălta, in acest înțeles
se intrebuintează une-ori și fără pro-
nume reciproc, in formă neutră; b) cu
preposit. *cu*; a glumi. d. e. *se jocă cu*
mire, glumește cu mine, c) cu preposit.
de, a'și bate joc. d. e. *se jocă de mire*,
iși bate joc de mine, d) cu prep. *in*,
a jucă, d. e. *se jocă in carte* sau *in*
foli (l muiat), joacă cărți. (*tanzen, spie-*
len, spotten).

joc, plur. jocuri, jucărie, joc in cărți,
danț. (*Spiel, Tanz*).

jos, jos. Jos mire, subt mine, jos de mire,
din jos de mine. (*unten, unter*).

jug, v. iarăm.

jut, a jută, jutat, a ajuta; se zice rar și
ajut. Ajutor n'am auzit. (*helfen*).

junc, plur. junci, junc, bou tănăr. (*jun-*
ger Ochse).

jun, infrănare de bucate, post. (Fasten).

jure, articulat jurele, plur. juri, jurii,
june, june de insurat, ceea ce zic in
Transilvania june, junișan. Ilro-Ro-
măanii mai zic și *fantin* și *fantină*, tot
masculin. V. acolo. (*Jüngling*).

jurită, plur. jurițe, junincă, vacă tănără.
(*junge Kuh*).

jur, a jură, jurat, ca la noi. (*schwören*).

La, preposit., ca la noi. (*bei, zu*).

lac, plur. lacuri, lac mai mic, baltă
mică; mai mare o numesc iezec. (*klei-*
ner See, Teich).

ladru, plur. ladri, hoț, lotru. Se zice
inșe mai numai ca injurătură; de alt-
mintrelea *tatu* v. acolo. (*Dieb*).

lalocă, plur. laloc, falcă. (*Kinnladen*).

lămpesc, a lămpê și a lămpê, lămpit și

bului mestesc in versiunea manuscrisului lui Huru, făcut de Chlănău in 1495 (?). (*bekleiden*).

invăț, a invățà, invățat, ca la noi, dar mai usitat verbul simplu *văț*. v. acolo (*lernen*).

io, eu. Se zice și *ie*, *ieu*. O final se elide totdeauna înainte de o vocală; *ie-sun*, eu sunt, *i'am fost*, eu am fost. Dativ mic, ca prefript sau sufript *mi*. Acusativ *mire*; d. e. *bate mire*, *mă bate pe mine*. *Pe mire* insemnează spre mine și cu prepozițiunii *mire*: *de mire*, *cu mire*. Plur. noi; dat. *noue* și *a noi*, ca sufipite și prefipite *ni* și *ne*; acus. *noi* și *ne*. (*ich*).

ioarbă, v. *iarbă*.

irimă, plur. *irime*, inimă. (*Herz*).

ist, ista, plur. *isti, iste*. v. *acest*. (*Central University Library Cluj*)

isto, v. *cea-isto*.

iusto și *iușto*, tocmai, intocmai. (*eben, genau*).

iuve, unde. v. *uve*. (*wo*).

Jac, a *jăcè, jăcut*, a *zăcè*. (*liegen*).

jbulă, ceapă. Slavii de acolo zic *jbul*, amândoi de la ital. *cepolà*. (*Zwiebel*).

jehid, a jehide, jechis, a inchide. v. *chid* (*schliessen*).

jerni, subst. răjniță. (*Handmühle*).

jiră, plur. *jire*, art. *jirele*, vână. Se mai zice insè in Schitazza și *iină* și foarte rar *viră* și *vină*. (*Ader*).

jiu, variat. din *viu*. (*ich komme*).

jivesc, v. *vivesc*.

jocă, plur. *joce*, glumă, in Mold. șagă.

Spure joce, spune glume. (*Scherz*).

joc, a juca, jucat, in forma reciprocă,

a) a *dănțui*, a *sălta*, in acest înțeles se intrebuintează une-ori și fără pronume reciproc, in formă neutră; b) cu preposit. *cu*; a glumi. d. e. *se jocă cu mire*, glumește cu mine, c) cu preposit. *de*, a'și bate joc. d. e. *se jocă de mire*, își bate joc de mine, d) cu prep. *in*, a *jucă*, d. e. *se jocă in carte sau in foli* (*l muiat*), *jocă cărți*. (*tanzen, spielen, spotten*).

joc, plur. *jocuri*, jucărie, joc in cărți, danț. (*Spiel, Tanz*).

jos, jos. *Jos mire*, subt mine, *jos de mire*, din jos de mine. (*unten, unter*).

jug, v. *iarăm*.

jut, a jutà, jutat, a *ajutà*; se zice rar și *ajut*. *Ajutor n'am auzit*. (*helfen*).

junc, plur. *junci*, junc, bou ténér. (*jun-*

ger Ochse).

jun, înfrénare de bucate, post. (*Fasten*).

jure, articulat *jurele*, plur. *juri, jurii*,

june, june de insurat, ceea ce zic in Transilvania *june, junișan*. Ilirio-Românii mai zic și *fantin* și *fantină*, tot masculin. V. acolo. (*Jüngling*).

jurită, plur. *juritè, junincă, vacă ténéră*. (*junge Kuh*).

jur, a jurà, jurat, ca la noi. (*schwören*).

La, preposit., ca la noi. (*bei, zu*).

lac, plur. *lacuri*, lac mai mic, baltă mică; mai mare o numesc *iezer*. (*kleiner See, Teich*).

ladru, plur. *ladri*, hoț, lotru. Se zice insè mai numai ca injurătură; de altmintrelea *tatu* v. acolo. (*Dieb*).

lalocă, plur. *laloce*, falcă. (*Kinnladen*).

lămpesc, a lămpè și a lămpè, lămpit și

- lămpeit*, a fulgera, a lumină. (*blitzen, aufleuchten*).
- lanțun*, plur. *lanțune*, cerșaf, lințoi, in Mold. prostir. (*Bettuch*).
- lapis*, plur. *lapise*, condei de plumb, creion. (*Bleistift*).
- lapte*, plur. *lapți* și *lăpturi*, ca la noi. (*Milch*).
- lără*, lână. (*Wolle*).
- lard*, in Jeiune și alte locuri, slănină. Au și *slănină*. (*Speck*).
- lărgesc*, a lărgi, lărgit, a) a lărgi, ca la noi, b) a depărta [*a*] *verbreitern*, [*b*] *entfernen*].
- larg*, *largă*, a) larg, ca la noi, b) depărțat. De aici adverbul *delarg*, de parte. [*a*] *breit*, [*b*] *entfernt*].
- lastru*, plur. *lastre*, lespezi, tabletă de piatră, de pământ ars, etc. *Lastre de teracoptă*, cărămide. V. *Tera* și *cuadrile*. (*Fliese*).
- lat*, v. *liau*.
- latru*, a lătră, lătrat, a lătră. (*bellen*).
- le*, *l* foarte muiat, mai *i*, pron. pers. el. Plur. *ei*, ei (*l* muiat, dar aici se aude bine). Genit. *a lui*, dat. *lui* și *lu* d. e. *lu Petru* se zice mai des decât *lui Petru*, ca și in Ardeal. Ca sufipt și prefipt *li* (cu *l* muiat), d. e. *se-li va da*, de'i va dă. Acusat. *lu* și *l'*, in formă reciprocă și pasivă *sine*, d. e. *le* (*l* muiat) *bate sine*, el se bate pe sine. Femin. *lea*, ea (*l* foarte muiat. mai numai *ia*) genit. *a lei*, dat *lei* și *lui*, *lu* ca la masculin, sufipt și prefipt *lu* și *l'*, plur. *liele* și *liale*, ele (*l* foarte muiat). (*er*).
- lea*, v. *le*.
- leg*, a *lega*, *legat*, ca la noi (*binden*).
- legătură*, plur. *legături*, ca la noi. (*Binde*).
- lemnă* (nu *lemn*), plur. *lemne*, artic. *lemnele*, *lemn*. (*Holz*).
- leva*, stinga, mână stingă (*linke*).
- liau* (*l* muiat), a *lua* (*u* abia se aude) și a *là*, *luat* și *lat*, a lua. Se conjugă: *liau*, *liai*, *lia*, *lăam* și *lăm*, *luați* și *lați*, *liau*. Imperf. *luam* și *lam*, etc. In Jeiune infinitivul *a vlà* și *a vlà*, part. *vlat*, *vlat* și *luat*. (*nehmen*).
- liale*, *liele*, v. *le*.
- liepur* (*l* muiat), articulat *liepurlu*, plur. *liepuri*, iepure. Zic și *liepure*, dar foarte rar. (*Hase*).
- limbă*, plur. *limbe* și *limbi*, ca la noi. *Eli* (*l* muiat) *virit-au de larg din România uve totu-i romănesc*, numai *pintru limba noastră*, ei, adecă Dumnealui. a venit de parte din România, unde etc. cu aceste cuvinte m'a prezentat Brancel la ceilalți oaspeți, ce veniseră să mă vadă. (*Zunge, Sprache*).
- lin* (*l* muiat), in. (*Linnen*).
- ling*, a *linge*, *lins*, ca la noi. (*lecken*).
- lingură*, plur. *linguri* și *lingure*, ca la noi. (*Löffel*).
- lișiță* (slav.), vulpe. Numai in Schitazza se găsește și *vulpe*. (*Fuchs*).
- livadă*, plur. *livade*, livadă. (*Wiese*).
- lopariță* (diminutiv de la *lopată*?) in Jeiune, vătrar. Ceilalți ii zic paletă. (*Ofenschaufel*).
- loc*, plur. *locur* și *locuri*, ca la noi. (*Ort*).
- lopată*, in Jeiune, ca la noi. (*Schaufel*).
- lor*, vezi *ia*.
- lovesc*, a *lovi*, *lovit*, a vână, a prinde vânănd, *lovesc lășiță*, fac vânătoare de

- vulpi. A lovi in înțelesul nostru nu au. (*iagen*).
- lubesc, a lubi, lubit (*l* muiat), iubesc. (*lieben*).
- lucru, a lucră, lucrat, a lucră. Lucrez nu au. (*arbeiten*).
- lucru, plur. lucră, lucru (*Sache, Ding*).
- lug, (slav.), luncă cu livade. Cosim iarba in lug, cosim iarba in luncă. (*Wiesenabhang*).
- lui, v. le.
- lumă, lume. (*Welt*).
- lumbreală și lumbrie, in Susnievizza, umbrelă. (*Regen-und Sonnenschirm*).
- lume, artic. lumele, sing. și plur., nume (*Name*).
- lung, lungă, ca la noi. (*lang*).
- lup, plur. lupi, ca la noi. (*Wolf*).
- lupă, plur. lupe, lupoaică. (*Wölfin*).
- lură, lună. Jese lura, resare luna, cade lura, apune luna. (*Mond*).
- luri, zioa luni, numai in Jeiune. (*Montag*).
- lut, lut, tină. (*Lehm, Koth*).
- lvă v. liau.
- lvat, v. liau.
- Ma, ci, dar, insă. (*aber*).
- măcar, ca la noi. (*wenigstens, doch*).
- măcarcă, cu toate că. (*obgleich*).
- machină, plur. machine, mașină. (*Maschine*).
- macică, alături cu miță și miță, pisică, miță. (*Katze*).
- macin, v. macir.
- macir, a macira, macirat, a măcina; zic și macin. (*mahlen*).
- maduncă (ital.), cu toate aceste. (*dennoch*).
- măh, (slav.) avânt, in o parte a Ardealului inieptătură. (*Schwung*).
- mai, ca la noi. Mai bur, mai bun (*Comparativpartikel, wie das franz. plus*).
- maia (slav.), mamă. Mamă se zice numai in limba pruncilor, ca la Latini; numai in Jeiune se ia ca la noi. (*Mutter*).
- mai-apoi, ca la noi. Mai usitat e insă mai pocle. (*nachher*).
- ma'nte și mainte (dar i deabia se aude), mai inainte. Cea-ma'nte-zi, altăieri, in Schitazza. (*vorher*).
- mai-pocle, v. mai-apoi
- mai-puțin, ca la noi. (*weniger*).
- măiestru, maestru, mestru și maistru, meșter, maistru. (*Meister*).
- maioran, măghieran. (*Majoran*).
- mal, plur. maluri, (deal mic. (*Hügel*)).
- mamă, v. maia.
- mănat, v. mnat.
- manchesc (ital.), lipsesc. (*fehle*).
- măniat, v. mâniau.
- mâniau și măriu, a mânia și măria, mâniau și măriat, ca la noi. S'a mâniau cu mire, s'a măniat pe mine. (*Zürnen, auf jemd. böse werden*).
- mănjesec, a mănji, mănjit, a unge cu ceva gras. (*schmieren*).
- măre, măine. (*morgen*).
- mare, plur. mari, ca la noi ad. mare și subst. marea (*gross, Meer*).
- mără, plur. măre și mări, mână. (*Hand*).
- mărînc, v. mînc.
- mărit, a mărită, măritat, ca la noi activ și reciproc, (*verheirathen*).
- măriu, v. mâniau.
- mășg și măsg, v. căliț.

- maș* plur. *mașe*, in Jeiune, ca la noi.
Ceilalți zic *budile*. (*Eingeweide*.)
- mașolă*, ciocan de lemn, mai. (*Holzhammer*.)
- mânc* și *mărin*, a mânca și a munca, *mâncat*, a mânca. Se conjugă *mânc* sau *mărin*, *mărin*, *mărină*, *mâncăm*, etc. (*essen*).
- măr*, v. *mer*.
- 'mblatesc*, v. *blatesc*.
- medved*, v. *urs*.
- meg*, a mere. *mers*, a merge. Se conjugă: *meg*, *meri* și *mei*, *mere* și *meie*, *merem*, *mereti*, *meg*; *am mers*; *voi merge*. In Schitazza *merg*, a merge. Se construiește cu sau fără *a*, d. e. *merge durmi* și *merge a lucra*. (*gehen*).
- meliu* (l muiat), *mei* (*Hirse*).
- mejloc*, plur. *mejloce* și *mejlocuri*, mijloc. (*Mitte, Mittel*).
- mej*, plur. *meje* și *mejuri*, in Vald'arsa, miez. *Mejul de pâre*, miezul pânei. (*Brodkrune*).
- mendulă*, migdală. (*Mandel*),
- mărecă*, plur. *mărece*, măneacă. (*Aermel*).
- merg*, v. *meg*.
- merinde*, artic. *merinda*. a) mează-zi. (lat. *meridies*), b) mănecarea de mează-zi. (*Mittag, als Zeit und Essen*).
- merind*, a merindă, merindat, a prânzi. (*zu Mittag essen*).
- meritez*, a merită, meritat, a merită. (*verdienen*).
- merliciu*, plur. *merlici*, horbotă, broditură pe marginea vestmintelor. (*Spietzen, Frangen*).
- merlin*, plur. *merlini*, morcov. (*gelbe Rübe*).
- mer*, rar *măr*, plur. *mere*, măr fructul. (*Apfel*).
- mer*, rar *măr*, plur. *meri*, măr pomul. (*Apfelbaum*).
- mestesc*, v. *investesc*.
- mestru*, v. *măiestru*.
- 'meș*, prescurtat din *imveș*. v. *veș*.
- metură*, plur. *meture*, mătură. (*Bürste*).
- meu*, *mea*, *mei*, *mele*, ca la noi. (*mein*).
- miez* (l muiat) in Jeiune, miez. v. și *mej*. (*Brodkrume*).
- mliare*, v. *miară*.
- miară*, miere. Se zice și *mliare*, *mliară* (l muiat), *mniere*. (*Honig*).
- michiciu*, *michice*, mic, micuț. (*klein, niedlich*).
- mic*, *mică*, plur. *mici*, *mice*, in Schitazza, ca la noi (*klein*).
- miel*, v. *niel*.
- mielovăț*, (slav.), in Berdo și in Jeiune, stejar. (*Eiche*).
- mile*, plur. *mili*, (l muiat), mie. (*tausend*).
- mijesc*, a mijî și mijî, mijit și mijeit, a scânteiă, a lumina, a fulgeră (*blitzen, blinken*).
- mil*, plur. *mile*, mil, miliar. (*Meile*).
- mint*, a minți, mințit, ca la noi. (*lügen*).
- mir*, v. *io*.
- mir*, a mira, mirat, a mēnă (lat. *mino*). D. e. *miră boii la pășure* sau *pășură*. (*treiben*).
- misă*, plur. *mise* (s mai ca *z*), masă, numai in Jeiune; ceilalți zic *scand*. (*Tisch*).
- misat*, a misă, v. *visat*.
- miscesc*, a miscē și mișē, *miscelit* și *mișeit*, a mestecă. (*miscen*).

miserie (tonul când pe e când pe al doilea i), *miserie*, ticăloșie. (*Elend*).

mîță și *mîță*, miță, pisică. v. și *măciă*. (*Katze*)

mîțeac, motoc, cotoi. (*Kater*).

'*mlatesc*, v. *blătesc*.

'*mlăticiu*, plur. '*mlătici* (scurtat din *imblăticiu*, de la *imblătesc*, '*imblătesc*, *mlătesc*), ciocan de cuie. v. și *băticiu*. (*Hammer*).

mnat, mai rar *mênat*, scurtare din *amênat*, târziu. (*spät*).

mniară, v. *miară*.

mniere, v. *miară*.

miel, v. *niel*.

mole, plur. *moli* (l muiat), moale. (*weich*).

molinaru, plur. *molinari*, morar. (*Müller*).

mor, a *murî*, *murî*, ca la noi (*sterben*).

moră, plur. *mori*, moară. (*Mühle*).

moresc, a *morè*, *morit* și *moreit*, a trebui. Se conjugă: *moresc avè*, *morești avè*, *morè avè*, *morem*, *morefi*, *moresc avè*, trebuie să am, trebuie să ai etc. (*müssen*).

mort, *moartă*, plur. *morți*, *moarte*, ca la noi. (*tot*).

morte, plur. *morți*, *moarte*. (*Tod*).

movesc și *movez*, a *movè*, *moveit* și *movit*, a mișca. (*bewegen*).

mrișe, art. *mrișea*, plur. *mriși*, mreje. (*Netz*).

muchetă, plur. *muchete*, mucări. (*Lichtscheere*).

mucic, v. *mușc*.

muliere (l muiat), art. *muliera*, plur. *mulieri*, art. *mulierile* și mai des *mulierle*, *muliere*. (*Weib*).

mul, *mulă*, plur. *muli*, *mule*, a) catăr, b) oameni bastarzi, aflătari, prunci aflați (ital. trovatelli). (a) *Maulesel*, b) *uneheliche Kinder und Findlinge*.

mulg, a *mulge*, *muls*, ca la noi (*melken*). *munte*, plur. *munți*, ca la noi, numai in Jeune. La ceilalți *brig*. (*Gebirge*).

mult, mult, însă numai ca adverb. Pentru mult ca a jectiv zic *ciudă*. (*viel*) *mușc*, a *mușcă*, *mușcat*, ca la noi. Zic și *mușc*. (*beissen*).

muscă, plur. *musche*, in Schitazza, *muscă*. (*Fliege*).

mustachie, mai des *mustafă*, *mustață*. (*Schnurbart*).

mustafă, v. *mustachie*.

murgă plur. *murgve* (slav.), dud, mur și fruptele lui. (*Maulbeere und Maulbeerbaum*).

mușat, frumos, ca și Traco-Românii. Se aude și in Ardeal in acea parte, unde nu e indoială, că s'au așezat Românii veniți in sec. XIII din Tesalia și Macedonia, dar se zice numai de cătră mame la prunci mici. Trebuie să fi fost usitat și in Moldova, fiind că avem aici pe Petru Mușat. (*schön*).

mut, a *mută*, *mutat*, ca la noi. (*von der Stelle bewegen, wechseln*).

mut, *mută*, plur. *muți*, *mute*, ca la noi. (*stumm*).

'*investesc*, v. *investesc*.

'*mvêș*, v. *vêș*.

Nap, plur. *napi*, ca la noi. (*Steckribe, franz. navet*).

nasc, a *naște*, *născut*, ca la noi, dar numai de oameni. (*gebären*).

nas, ca la noi. (*Nase*).

ne, nu, ba. D. e. *Fost-ai in băserică?*

Respuns: *ne, nu*. Propusă și împreunată cu nume și verbi, le dă însemnare negativă, ca la noi. D. e. *putënd, neputënd*. V. și *nu*. (*nein, in der Verbindung: un*).

neaua, neavo, neavă, omăt, zăpadă, neă. (*Schnee*).

neavă, v. *neaua*.

neavo, v. *neaua*.

negru, neagră, plur. *negri, negre*, ca la noi. (*schwarz*).

nerist, plur. *neristi* (stav.), mascul. v. porc. (*Schwein*).

nevestă și nevestă, mireasă și nevestă în primele zile după căsătorie. (*Braut, Frau in den Flitterwochen*).

nevestă, v. *nevestă*.

ni, nici. *Ni tu, ni el*, nici tu, nici el. (*auch nicht, weder—noch—*).

nici, nimic. *Nu ști nici*, nu știe nimic. *Nici de rev*, nimic de rău. *Nimic s'a păstrat* numai în Jeiune, dar și aici zic mai totdeauna *nu-i-mic*. (*nichts*).

nici-unul, nimine. Mai zic și *vre-unul* cu negativ, d. e. *nu ști vlašchi cuvintă ver-unul, cându-i mic*, nimine nu știe vorbi românește, când e mic. (*niemand*).

niel, miel și mniel, miel. (*Lamm*).

nimic, v. *nici*.

noi, v. *io*.

nopte, plur. *nopti*, ca la noi. *Pode-nopte* (pode slav.), miază noapte. (*Nacht*).

nostru, noastră, plur. *nostri nostre*, și *a nostru* etc. ca la noi. (*unser*).

nou și nov, nouă și novă, plur. *noi și novi, noue și nove*, nou. (*neu*).

nov, v. *nou*.

nu. numai însoțit de verbi, adverbi, etc.

D. e. *nu-i, nu ieri*. Pentru negațiunea singură au *ne*. v. acolo. (*nicht*).

nuc, nuci, pomul nuc. (*Nussbaum*).

nuc, nucă, prescurtat din *unuc, unucă*, v. *unuc*.

nucă, plur. *nuci și nuce*, ca la noi. (*Nuss*).

nu-î, nu's, nu e, nu suut, se contrage ca în Ardeal și în alte părți. *Nu-î bine, nu's acasă*, nu e bine, nu sunt acasă. (*ist nicht, sind nicht*).

nuîmic, vezi *nici*.

numai, adv. *numai*. (*nur*).

nunțe, plur. *nunți, nuntă*. (*Hochzeit*).

nu's v. *nu-î*.

'nvestesc, v. *investesc*.

O ca la noi. *O muliere* (l muiat), o muliere; *nici odată ura muliere*. *Am bătut-o*, am bătut-o. NB. Istrienii nu diftongesc *nici* odată pe *o* în *oa*. (*eine, sie*).

oab, v. *ab*.

oancea, v. *ancea*.

oat, și toate compunerile, v. *at*.

obială, plur. *obielle*, în Jeiune, obială necusută de pînă sau de lână pentru opinci și ciubote. Cele cusute se numesc *sca-pine*. (*Fusslappen, anstatt der Strümpfe*).

ocna, plur. *ocne*, fereastră, în Susnievizza.

La alții *ponestra* și *balcon*. (*Fenster*).

ochiu, plur. *ochi*, ca la noi. (*Ange*).

odată, odinioară, oare când mai de mult. (*einst*).

odprostiū, a odprosti, odprostit (slav),
a iertă. Cuvântul iertare, usitat și la
Traco-Romăni, nu e cunoscut în Istria.
(*verzeihen*).

oie, plur. *oi*, oaie. (*Schaf*).

olach, v. *holach*.

om, articulat *omul*, și mai des *omlu*,
plur. *omiri*, art. *omirii*, om, și în in-
țeles de consorte. (*Mensch, Mann*).

opincă, plur. *opince*, ca la noi. (*Sandale*).

opt, numărul, numai în Jeiune. La cei-
lalți se numără românește numai pă-
nă la 7, pentru 8 și 9 au nume sla-
vice. (*acht*).

orb, *orbă*, plur. *orbi*, *orbe*, orb. (*blind*).

orechie, plur. *orechi*, *orechile*, zic și *ure-
chie*, ca noi. (*Ohr*).

orn, a *ornă*, *ornat*, a împodobi. Ta-
molin, vorbindu-mi despre datinele lor
la nuntă, zicea: *Neveasta* (mireasa)
*ornată cu țandaline și cordele, ju-
nili* (l muiat) *cu bandieră și colac*,
când merg la băserică, chitesc (dau)
din pușe și din pistole. (*zieren*).

orz, v. *iecimic*.

os, plur. *osă*, os. (*Knochen*).

ose, plur. *osi* și *oși*, osia de la car. (*Wa-
gendeichsel*).

ostariu, v. *osteria*. (*Wirth*).

oște, plur. *oști*, instrument pentru a vâ-
na pește. Întrebând pe Tamolin, cum
loviți (vânați) peștele, mi-a răspuns:
Noi acățăm (prindem) *peștiu cu u-
dița și cu oștile cu 5 și 7 dinți*. În-
trebându'l, ce 's oștile, mi-a zis: *Oș-
tile 's făcute de fier* (l muiat) *și 's*
lunghe de ur clafter, și dăm cu ele în
peștiu, cându 'l vedem. (*Klafterlanger*

Fünf-oder Siebenzack zum Fischfang).

ostereasă, v. *osteria*. (*Wirthin*).

osteria, plur. *osterie* și *osterii*, cărciumă,
ospătărie. *Ostariu, ostereasă și osterița*,
cărciumar, cărciumăriță. (*Wirthshaus*).

osterița, v. *osteria*. (*Wirthin*).

otavă, în Jeiune, fânul de a doua și a
treia cositură. (*Heu vom zweiten und*
dritten Mähen).

oter și *oteri*, prescurtat din *otă-ieri*,
alaltăieri. (*vorgestern*).

ou și *ov*, plur. *ove*, ou. (*Ei*).

ou și *ov*, a *ouă* și *ova*, *ouat*, a *ouă*.
(*Eier legen*).

ov; v. *ou*.

Padelă și *padilă*, cratiță sau răsfar cu
picioare. (*Tiegel*).

padilă, v. *padelă*. Cluj

paies (ital), țară. (*Land*).

pălesc, a *păli*, *pălit*, numai în insem-
narea de *pălit de sore*, *pălit de foc*.
(*bräunen*).

paletă, vătrar. În Jeiune *lopăriță*. (*Feuer-
schaufel*).

pălude, loc apos și plin de plănte mari.
Nu vine de aici și cuvântul nostru
pădure? (*Sumpf mit hohen Pflanzen*).

pamă, plur. *pamé*, palma mânei. Lo-
vitura cu palma se numește *trișcă*.
(*Handteller*).

pămînt, une-ori *pămînt*, pământ. (*Erde*).

pan, plur. *pani*, postav. (*Tuch*).

părechez, a *părechiă*, *părechiat*, a pre-
pară, a pregăti. *Părechez de mâncare*,
pregătesc de mâncare. (*bereiten*).

parte, plur. *părți* și *părți*, în Jeiune,
parte. (*Theil*).

- par*, plur. *pări* și *pare*, *păreche*. *Păreche* n'am aflat. *Ur par de omiri*, o *păreche* de oameni. (*Paar*).
- pasc*, a *pasce*, *păscut*, a *paște*. Are înseși și înțelesul de a goni de taur, d. e. *se pasce vaca*, se gonește, se incalcă vaca de taur. (*weiden*).
- pasci*, *pascile*, *paști*. (*Ostern*).
- păsciure*, *pășure* și *păsciură*, plur. *păsciuri*, *pășune*. *Miră boii la păsciure*, mână boii la pășune. *Zic și past*. (*Weide*).
- past*, v. *păsciure*.
- păstor*, in Jeiune, dar puțin usitat, *păstor* de oi. V. *pecurar*. (*Schafhirt*).
- pășure*, v. *păsciure*.
- pat*, art. *patul*, plur. *paturi*, *patur* și *patură*, art. *paturle*, *pat*. (*Bett*).
- pățesc*, a *păti*, *pătit*, (t nu se schimbă în ț), a *păți*, a *pătîmi*. Se conjugă: *pățesc*, *pățesci*, *pătê*, *pătîm*, *pătîți*, *pățesc*. Imperf. *patiam*, etc. (*leiden*).
- pațiință* și *pațiență*, *răbdare*. (*Geduld*).
- pățîntesc*, a *pățînti*, *pățîntit*, a *compătîmi*. *Lu pățîntesc*, *compătînesc* cu el. (*bedauern, mit Jemd. Mitleid fühlen*).
- patru*, ca la noi. (*vier*).
- păun*, plur. *păuni*, *zic și păvun*, *păun*. (*Pfau*).
- păuniță*, plur. *păunițe*, *păuniță*. (*Pfauin*).
- pavun*, v. *păun*.
- peană*, plur. *pene*, ca la noi. *Zic și peră*. (*Feder*).
- pec* (slav.), *făinișuri*, *aluaturi*. (*Mehlspeisen*).
- pecat*, plur. *păcate*, ca la noi. Se zice înseși și *pecoat*, *pecoate*. (*Sünde*).
- peclar*, *cerșitor* (*Bettler*).
- peclesc* (slav.), *cerșesc*. (*betteln*).
- pecoat*, v. *pecat*.
- pecurar*, plur. *pecurari*, *pecurar*, cum numesc Ardelenii și Traco-Românii *păstorul* de oi, in loc de turcescul *cioban*. *Jeiuunii zic și păstor*. (*Schafhirt*).
- pedeapsă*, *pedeapsă*, înseși numai ca din partea lui Dumnezeu. (*Strafe, aber nur von Gott*).
- pedepsesc*, a *pedepsi*, *pedepsit*, a *pedepsi*, înseși numai ca din partea lui Dumnezeu. d. e. *Domnul a pedepsit cu bole*, etc. Pentru *pedepsire* omenească *zic căștig*. (*strafen, aber nur von Seiten Gottes. Sonst sagen sie căștig*).
- pêduchiu*, plur. *pêduchi*, *pêduche*. (*Laws*).
- peglesc*, a *pegli*, *peglit*, a *călca* cu fierul. (*bügeln*).
- peglă*, plur. *pegle* (slav. și germ.), *fierul* de călcat. (*Bügeleisen*).
- pelir*, *pelin*. (*Wermuth*).
- pênsă*, ca la noi. (*Leinwand*).
- pentru* și *pintru*, *pentru* și *prin*. *Pentru apă*, *prin apă* și *pentru apă*. (*für, durch*).
- peră*, v. *peană*.
- pera-coptă*, *țigla*. v. *tera*. (*Ziegel*).
- perdon* și *perdun*, a *perdonă* și *perdună*, *perdunat*. a *iertă* (*verzeihen*).
- perdun*, v. *perdon*.
- perichu*, v. *pericul*.
- pericul* și *perichu*, plur. *pericle* și *pericule*, *pericul*. (*Gefahr*).
- perșur*, plur. *perșure*, in Jeiune, *cratiță*, *rășfar* (*Tiegel*),
- per* (e curat), plur. *peri*, *pêrul* capului (*Haar*).
- per* și *pêr*, plur. *pere*, *pară*, *fructul pêrului*. (*Birne*).

- per*, plur. *peri*, pomul p \acute{e} r. (*Birnbaum*).
peschesc, v. *pesculesc*,
peschia (slav. și ital.), sfeclă. (*rothe Rube*).
pesculesc, a pescui, pescuit și *peschesc*,
 a pesci, *peschit*, a pescui (*fischen*).
peștiu, plur. *pești*, in Schitazza, pește.
 v. *ribă* (*Fisch*).
piajesc, a *piajè* (supin n'am aflat), a
 plăcè. Italienii istrieni zic „mi piaje“
 și „mi piazè.“ Se construiește activ și
 neutru d. e. lu *piajesc*, il plac, și
piajè-mi, imi place. (*gefallen*).
piată, *pioată*, *platină* și *piatină*, blid,
 farfurie. (*Teller*).
piatină, v. *piată*.
picior, art. *piciorlu*, plur. *picioare*, *pi-*
cior'le, picior. (*Fuss*).
pilă, ferestr \acute{e} u. (*Säge*).
pinez (slav.), bani (*Geld*).
pintor, v. *pintur*.
pintru, v. *pentru*.
pintur și *pintor*, plur. *pinturi*, pictor,
 zugrav. (*Maler*).
pinturesc, a *pinturi*, *pinturit*, a de-
 pinge, a zugrăvi. (*malen*).
piotă, v. *piată*.
pipă, plur. *pipe*, ca la noi. (*Pfeife*).
pîpăr, v. *popor*.
piră, pănă, la moldoveni pără. (*bis*).
pireviță, un fel de alac mai mare. (*span*.
Flieder).
pirôn, plur. *pirone*, furculiță. (*Gabel*).
piș, a *pișă*, *pișat*, ca la noi, însă nu in
 formă reciprocă. (*pissen*).
pisc, v. *supeală*.
pisesc, a *pisè* și a *pisè*, *pisecat*, *pisecit* și
pisit, a scrie. Scriu a dispărut, au însă
scrit, *scritură* și *scriptură*. (*schreiben*).
pistol, plur. *pistole*, ca la noi. (*Pistole*).
piză, plur. *pize*, mazăre. (*Erbse*).
pidă, v. *puță*.
plâng, a *plânge*, *plâns*, ca la noi. a se
plânge, a se tângui după mort. (*wei-*
nen).
platină, in Jeiune, v. *piatină*.
pletesc, a *pletè*, *pletit* și *pleteit*, imple-
 tesc; se zice și *impletesc*. (*flechten*).
pleipt (l muiat) și *piept*, piept, așa se
 aude in Schitazza in loc de *chiept*.
 (*Brust*).
plierd (l muiat), a *plierde*, *plierdut*, a
 pierde. (*verlieren*).
plir, *pliră*, plur. *pliri*, *plire*, (uneori cu
 l muiat), plin. (*voll*).
plonie, art. *plonia*, ploaie. (*Regen*).
plonie, a 3-a pers. sing. a verb. a *ploni*,
ploniit, a ploa. *Ploaia* abia se aude rar
 in Jeiune. (*regnet*).
plug, plur. *pluguri*, ca la noi. (*Pflug*).
plumîră, plur. *plumiri*, art. *plumirile*,
 plumăna. (*Lunge*).
pocnesc, a *pocni*, *pocnit*, ca la noi. (*knal-*
len, *platzen*).
poc, a *putè* și a *potè*, *putut*, a *putè*. Se
 conjugă: *poc*, *poți*, *pote*, *putem*, *puteți*,
pot și *put*. (*können*),
podcovă, plur. *podcove* (slav.), potcoavă.
 (*Hufeisen*).
pode-noapte, (pode—slav.), mează-noapte.
 (*Mitternacht*).
pode-zi, mează-zi, dar zic și *merinde*.
 (*Mittag*).
podvesc, v. *ferec*.
pod, plur. *poduri*, poditura de jos a
 casei, dușamele, etc. (*Fussboden*)
popor, *popîr* și *pîpăr*, piper. (*Pfeffer*).

pogace, plur. *pogaci*, pogace, azimă, plăcintă. (*ungesüertes Brod, Fladen*).

poi, in loc de *apoi*, adv. apoi (*nachher*).

ponestră, plur. *ponestre*, in Schitazza, fereastră; zic și *balcon* și *ocnă*. (*Fenster*).

popă, v. *preot*.

popăc, v. *buric*.

porc, plur. *porci*, ca la noi. v. și *nerist*. (*Schwein*).

porcă, plur. *porce*, scroafă. Scroafă nu au. (*Sau*).

porcel și *purcel*, plur. *porceli*, *purceli* (l muiat) și *purcei-porcei*, *purcel*. (*Ferkel*).

poredîn, *poredînă*, plur. *poredini*, reu, ca adjectiv. V. *reu*. (*schlecht*).

port, a *purtă*, *purtat*, a *purtă*, a *cără*, a duce. Construit in mod reciproc, insemnează a) a se duce. *Uve se portă, uve ve purtați*, unde vă duceți? b) purtarea morală. *Să se bîre porte și portă*, să aibă purtare bună; c) starea sănătății. *Se bine portă*, se află bine, e sănătos. (*tragen, sich aufführen, sich befinden*).

port, plur. *porturi*, ca la noi in amendoune înțelesurile. (*Tracht und Hafen*).

poșied, a *poșiedê*, *poșezut* și *poșezut*, a posedea. (*besitzen*).

postolă, plur. *postole*, pantofi, papuci. (*Pantoffel*).

potestat, art. *potestatul*, plur. *potestați*, capul comunei, primarul. (*Gemeindevorstand*).

potoc (slav.), riu. Riu nu au. (*Fluss*).

prăjesc, a *prăji* și a *prăjê*, *prăjit*, a *prăji*, a frige. (*braten*).

pre, spre. Pe nu zic nici odată. Acusa-

tivul il fac fără preposit., ca Traco-Români și Latinii. *Unprezece*, unsprezece. (*zu, gegen*).

prea, ca notă a supertativului o au cu toții, foarte des zic insă *crut* și *cruto*; in Jeiune se întrebuintează in acest înțeles *prea-bire*, d. e. *prea-bire gras*, foarte gras, tare gras. (*Superlativpartikel, sehr, zu*).

prea-bire, *prea-bine*, in Jeiune ca superlativ, v. *prea*. (*sehr wohl, sehr gut*).

preancea, v. *ancea*.

preanci, v. *anci*.

precoleă, v. *coleă*.

precold, v. *colo*.

prefară, *prefoară*, v. *fară*.

preoancea, v. *ancea*.

președ, a *președê*, *preșezut*, a strămută cu locuința, a coloniză. Intrebând pe un Jeiunean, cine și decând i-a adus aici? el mi-a răspuns: *cire ști, de când esmu preșezuți acia*. (*übersiedeln*).

preșut (ital.), picior afumat mai ales de porc, jambon, șuncă. (*Schinken*).

presno, adv. tare, virtos. (*stark, hart*).

preste, peste. (*über*).

preste-ieri, mai des insă *oată-ieri*, alaltăieri. (*vorgestern*).

preste-măre, poimăne. (*übermorgen*).

preut, v. *preut*.

pre-uvă, pe unde. (*wo, woherum*).

preut, plur. *preuți*, uneori și *preut* și *popă*, *preut*, *popă*. (De la noi au luat și slavii *popă*). (*Priester*).

prigiun, plur. *prigiune* (ital.), închisoare. (*Gefängnis*).

primesc, a *primi*, *primit*, ca la noi (*empfangen, erhalten*).

princip, plur. *principi*, principe, prinț. (*Fürst*).

prind, a *prinde*, *prins*, a aprinde. *Prind* focul și *focul*, *prind pipa*, aprind focul, pipa. Pentru *prind* în înțelesul nostru zic *acăț*, în Susnievizza și *prind*. V. și *aprint*. (*anzünden*).

prope, v. *aprope*.

propriu, propriu al meu. *Avem cuvintele noastre propriu*, mi-a zis cărbunarul Jeiunes în Căstău. (*eigen*)

psat, în Jeiune, păsat. (*Hirsebrei*).

pucșe, v. *pușe*.

pug, v. *pur*.

pulastru (ital.), pui de găină mai mare. (*Hähnchen*).

pulică, (1 muiat), plur. *pulice*, puică. (*Henne*).

puliu, plur. *puli* (2 muiat), a) pasere în general, ca și la Traco-Români, care asemenea au pierdut cuvântul pasere. b) pui de pasere. (a) *Vogel*, b) *Huhn*).

pumn, plur. *pumni*, ca la noi. (*Faust*).

punț, plur. *punți*, impunsură. (*Stich*).

puntă, vërf. *Puntă de cuțit*, vërful cuțitului v. *verh*. (*Spitze*).

pupă, plur. *pupe*, artic. *pupele*, pulpa de jos a piciorului. În Jeiune o numesc *șepeală*; v. și *bedra*. (*Wade*).

pur, și mai des *pug*, a *pure*, *pus*, a pune. (*stellen*).

pură, v. *purman*.

purcel, v. *porcel*.

purec, *pureciu* și *puric*, purece. (*Floh*).

purichiu, v. *purman*.

purman (slav.) și *purichiu*, curcan; *pură*, curcă. (*Truthahn*).

pușe, uneori *pucșe* (de la *pyxis*), pușcă.

A *chită din pușe*, a da cu pușca. (*Flinte*).
puț, puț, fontână. (*Brunnen*).

puță, partea genitală a bărbatului și a femeii. Pentru aceasta zic și *pizdă* (slav.). (*männliches und weibliches Glied*).

puțin, ca adverb la toți; ca adjectiv numai în Schitazza și Jeiune. v. *Zalec* și *slab*. (*wenig*).

putrichiū, plur. *putrichi*, butoi, poloboc. (*Fass*).

R la începutul cuvintelor se pronunță totdeauna cu aspirațiune, cu un fel de *h* sau *i* mut, ca la Traco-Români.

racăț, a *racățta*, *racățtat* (din *acăț* și *re*), a prinde, a inhăța. v. *căț*. (*packen, greifen*).

race, ca la Traco-Români, *rece*, *rece*. (*kalt*).

rachin, *rechin* și *rechir*, plur. *rachine*, *rechine*, *rechire*, în Grobnic, cercel. În loc de *urechin*. (*Ohring*).

răchită a perit ca numire a arborelui și a ramas numai ca numire pentru locurile apoase, în care crește răchita. Un asemenea loc e și în vale sub Berdo, la capul canalului Arsa: (*Ort, wo Weiden wachsen*).

rac, plur. *raci*, ca la noi. (*Krebs*).

radiciu, a) rădăcină, b) o salată cu rădăcina lungă. (a) *Wurzel*, b) *eine Art Salat*).

rame (ital.), aramă. *Cădeară de rame*, căldare de aramă. (*Kupfer*).

ramen, v. *rumer*.

rană, plur. *rane*, ca la noi. (*Wunde*).

rănesc, a *răni*, *rănit*, ca la noi. (*verwunden*).

- răpede*, adi. și adv., repede. In Schitazza se pronunță mai bine acest cuvânt, la alții *r* foarte aspirat. (*schnell, abschüssig*).
- rață*, plur. *rațe*, ca la noi. (*Eate*).
- răciune*, plur. *răciuni*, socoteală, comput. O au și Bănățenii. De la dănșii au adoptat-o Croații și Serbii, raciun, însă fără nici o analogie. (*Rechnung*).
- răt*, a *rătă*, *rătat*, arăt. (*zeigen*).
- '*rd*, a'*rde*, '*rs*, in 'Schitazza *rid*, a *ride*, *rîs*, a *ride*. Se construște reciproc, d. e. *se 'rde de mire*, *ride de mine*. (*lachen*).
- rece*, v. *race*.
- rechin*, v. *rachin*.
- rechir*, v. *rachir*.
- rēmâr*, a *remârè*, *rēmas*, a *remănè*. (*bleiben*).
- rênsă*, a) in Jeiune e sinonim cu *stumic*, stomach, b) la alții *pântece umflat* (a) *Magen*, b) *aufgeblähter Bauch*).
- rentie* (*r* aspirat), și *rerentie*, înainte. (*vor, bevor*).
- rerentie*, v. *rentie*.
- rêsbesc*, a *rêsbî*, *rêsbî*, isbesc și *rêsbesc*. (*gewaltsam durchdringen*).
- reschid*, a *reschide*, *reschis*, deschid, verbul deschid nu le e cunoscut. (*öffnen*).
- reschitesc*, a *reschiti*, *reschitit*, respândesc. (*ausstreuen*).
- rescuț*, a *rescuță*, *rescuțat*, a *descălță*. (*Fussbekleidung ausziehen*).
- resparț*, și *respărțesc*, a *respărți*, *respărțit*, a *despărți*. (*theilen, trennen*).
- respesc*, a *respî*, '*respit*, a *risipi*. (*wegstreuen, vergeuden*).
- respund*, v. *respu desc*.
- respundesc*, a *respundi*. *respondit*, mai ales in Jeiune, *respund*. Se zice uneori și *respund*. (*antworten*).
- reu* și *rev*, *rea*, plur. *rei*, *rele*. In Jeiune adjectiv și adverb. La ceilalți, in Istria proprie, numai adverb. Pentru adjectiv au *poredn*. (*schlecht*).
- rița* (slav.), pește. In Schitazza zic însă *peștiu*. Dar au toți a *peschi* și a *pescul*. (*Fisch*).
- rid*, v. '*rd*.
- ripă*, v. '*rpă*.
- rin* și *rinesc*, a *rini*, *rinit*, dau la o parte, urnesc. (*bei Seite schieben*).
- robă*, (ital.), vesinânt, strae. (*Kleid*).
- rodulă* (ital.), roată și rotiță. v. și *colă*. (*Rad*).
- rog*, a *rugă*, *rugat*, ca la noi. Se construște cu dativul și cu acuzativul, d. e. *rog Domnului* și *rog Domnul*, *rog pe Dumnezeu* și *mă rog lui Dumnezeu*. In forma reciprocă nu e usitat. (*bitten, beten*).
- roișu*, *roișie*, plur. *roiși*, *roșu*. Se zice și *roșu*. (*roth*).
- roșu*, v. *roișu*
- roticilă*, *rotilă*, *rotiță*. (*Rädchen*).
- '*rpă*, și '*ripă*, *piatră*, *ripă*, *Piatră n'au*. (*Stein, Felsenabhang*).
- rubid*, plur. *rubide*, mur și mură. (*Brombeere und Brombeerstrauch*).
- rugă*, plur. *ruje*, *ruji*, *rugăciune*. (*Gebet, Bitte*).
- ruje*, plur. *ruji*, in Jeiune, vița de vie; ceilalți o numesc *braidă*. (*Weinrebe*).
- rumen*, v. *rumer*.
- rumer*, plur. *rumeri*, și *rumen* și *ramen*, in Schitazza, umăr. Ceilalți zic *umer*.

- Traco-Românii zic numer in loc de umer, prin urmare Schitazzanii au schimbat numai pe *n* in *r*, după dătina lor. (*Schulter*).
- rupă*, plur. *rupe*, stincă, in deosebire de *'rpă*, piatră. (*Felsen*).
- Să*, cu condițional, ca la noi, v. frasa la verbul *ajut* in Schitazza. (*dass, um*).
- să-nu*, de nu, la dincontră. (*wo nicht*).
- sabliă* (*l* muiat), sabie, (*Säbel*).
- sablun*, nisip, arină. Zic și *salbun* prin transpunere de litere. De la lat. *sabulum*. (*Sand*).
- sac*, plur. *saci*, sac. (*Sack*).
- sac*, fem. *sacă*, fie care; *sacă-zi*, fie care zi, *sac-om*, fie care om. E vorbă slavă, se află și in versiunea lui Chlănău Moldovanul din a. 1495? (*jeder, das franz. chaque*).
- sădesc*, a *sădi*, *sădit*, ca la noi. (*einpflanzen*).
- șacet*, a *șacetă*, *șacetat* (ital.), a tună, a tresni. (*donnern*).
- saif* (germ. și slav.), săpun. Așa zic in unele locuri, d. e. in Susnievizza. Dar alături, in Berdo, zic *săpun*. (*Seife*).
- salbun*, v. *sablun*.
- sămbătă*, ca la noi. (*Sonnabend*).
- sânge*, artic. *sângele*, ca la noi. (*Blut*).
- sap*, a *săpă*, *săpat*, ca la noi (*graben aufhacken*).
- sapă*, plur. *sape*, ca la noi. (*Hacke*).
- șapte* (nu șepte), șapte, 7, au cu toții, (*sieben*).
- săpun*, v. *saif*.
- sărăcin*, *sărăcir* și *sărăcer*, v. *serc*.
- sarcină*, in Jeiune, și *sarciră*. (*Bürde*).
- sar*, *sară*, plur. *sari*, *sare*, sănătos. Ei au conservat mai bine latinul *sanus*, de cât noi, modificând numai pe *n* in *r*. Saretate, saretos nu au. (*gesund*).
- sare*, subst., ca la noi. (*Salz*).
- șarpe*, plur. *șerpi*, șarpe. (*Schlange*).
- șase* (nu șese), șase, 6, au cu toții (*sechs*).
- sătū* (rar *sătul*), *sătulă*, plur. *sătuli* (*l* muiat), *sătule*, sătul. (*satt*).
- satur*, a *sătură*, *săturat*, ca la noi, (*sättigen*).
- scală*, plur. *scale*, scară. (*Leiter, Stiege*).
- scand*, plur. *scande*, masă. In Jeiune zic *mişă*. (*Tisch*).
- scândiciu*, scăunel. (*Schemel*).
- scanu*, plur. *scanie*, scaun. (*Stuhl*).
- scap*, a *scăpă*, *scăpat*, ca la noi. *Scapă limba omului când vorbește*, așa mi-a răspuns un tânăru cărbunar in drum sub Castău in 11 Jul. 1857, după ce i-am imputat de ce puue cuvinte croatice, uude au românești. — *Șorecii* (*l* muiat, zic și *șorecii*) *când fug*, *scapă in scule* (*l* muiat), adevă in gaură, zise *alt cărbunar*. Se zice asemenea a *scăpă de ceva*, a *scăpă ver-urul de la morte*. (*entkommen, sich retten; sich versprechen*).
- scapină*, plur. *scapine*, călțuni sau ciorapi scurți de pănură, mai mici de cât *bicivele* sau *calțetele*. (*Strumpf*).
- scarc*, a *scărcă*, *scărcat*, descarc. (*abladen*).
- scare* și *scoare*, artic. *scarele* și *scoarele*, plurale tantum, foarfece. (*Scheere*).
- scarpa*, plur. *scarpe*, ciobotine scurte prinse cu baieră dinainte. In Schitazza. La ceilalți *postole* și *sciocle*. (*Schuhe, Stiefletten*).

scatiță, v. *călămar*.
sciocă, plur. *sciocle*, ciobote de piele și de pănură. (*Stiefel*).
scoare, v. *scare*.
scobor și **scobur**, a *scobori* și a *scoburi*, *scoborit* și *scoburit*, a *scobori*, activ și reciproc. (*niedersteigen*).
scodă, plur. *scode*, pagubă. *Mi-a scodă făcut*, mi-a făcut pagubă. (*Schaden*).
scof, demnitar eclesastic, mai mic de cât episcop, abate, archimandrit. (*Erzpriester, Abbé*).
scol, a *sculă*, *sculat*, ca la noi, activ și reciproc. (*aufstehen, aufwecken*).
scolă, plur. *scole*, școală. (*Schule*)
scorță, plur. *scorțe*, ca la noi. (*Rinde*).
scot, a *scote*, *scos*, ca la noi. (*hervorziehen*).
scriniă și **scriniu**, plur. *scrinițe* și *scrine*, serin, dulap. (*Kasten, Schrank*).
scriptură, ca la noi, dar mai des *scritură*. (*Schrift*).
scrit, in scris, subst., uneori și particip. D. e. e *scrit*, e scris. Insă verbul scriu nu-l au, ci zic *pisesc*. (*Schriftstück, auch Particip geschrieben*).
scrittură, v. *scriptură*.
scrob, cir de făină, se prepară cu unt și cu lapte și e între mâncările cele mai usitate. (*Mehlbrei mit Milch und Butter*).
scule (l muiat), *gaură*, *bortă*. (*Loch*).
scund, a *scunde*, *scuns*, a ascunde. Zic și *ascund*, dar mai rar. *Ascunde-se soarele*, soarele se ascunde, apune. (*verbergen*).
scur, *scură*, plur. *scuri*, *scure*, obscur, întunecos. (*dunkel*).
scurt și *scurtez*, a *scurtă*, *scurtat*, a *scurtă*. (*kürzen*).

scurt, *scurtă*, plur. *scurți*, *scurte*, ca la noi. (*kurz*).
scută, urdă. (*Topfen, weisser Schafkäse*).
scutec, plur. *scutece*, *scutec* (*dicke Windel*).
sdăl, plur. *sdăle*, in Jeiune, strachină, blid. Ceilalți zic *piată*. (*Schüssel*).
sdiniesc, a *sdigni*, *sdignit*, (gn muiat ca in ital.) a înălța. (*erhöhen*).
sdrobesc și *sdrobez*, a *sdrobi* și a *sdrobă*, *sdrobit* și *sdrobeit*, a *sdrobi*. (*zermalmen*).
secară, ca la noi. (*Roggen*).
șed, a *ședă*, *șezut*, ca la noi. (*sitzen*).
ședla, plur. *ședle*, șea. (*Sattel*).
sec, a *secă*, *secat*, ca la noi. (*austroknen*).
sec, *seacă*, plur. *seci*, *sece*, ca la noi. (*trocken*).
sechiu, plur. *sechi*. (ital.), găleată de aramă, cu care scot apă. De lemn se numește *găldă*. (*Kupfereimer*).
secure, artic. *secură*, *secure* (*Beil*).
senință, *semință* și *rudenie* de sânge, ca in unele părți ale Ardealului. (*Samen, auch Blutsverwandschaft*).
semir, a *semiră*, *semirat*, a *semăna*. (*aussäen*).
semn, a *semnă*, *semnat*, in Jeiune, a semnă. Ceilalți zic *seniu*, a *segnă*, gn muiat ca ital. (*bezeichnen*).
sempre, totdeauna. (*immer*).
senial, plur. *seniale*, semn. (*Zeichen*).
seniu, v. *semîn*.
ser, plur. *seruri*, (s se pronunță ca z), *zăr*. (*Molken*).
serg, *serg* și *sorg* (ital. *sciorgo*), in Jeiune *sărăcin* și *sărăcir*, in Schitazza *sirac*, mălai mare, in Ardeal tătarcă. Din cotorul și chica lui se fac măture,

- din fructul lui roșu, mai mare decât al meiului, Istrianii fac pâne. (*Buchwaizen*).
- servitor*, v. *slugă*.
- servo*, v. *slugă*.
- sete*, ca la noi. *Mii sete*, mi-e sete. (*Durst*).
- seu*, *sa*, *sei*, *sale*, etc., ca la noi. (*sein*).
- sfir*, a *sfiră*, *sfirat*, a cânta din fluer, a fluera. (*Hirtenflöte blasen*).
- sgură*, plur. *sgure*, ca la noi. (*Schlacke*).
- și*, ca la noi. Au și e, însă mai rar. (*und*).
- șihul*, plur. *șihule*. sigil. (*Siegel*).
- sigur*, *sigură*, plur. *siguri*, *sigure*, ca la noi. Nu zic secur. (*sicher*).
- sinapi*, muștar. (*Senf*).
- sir* și *ser*, plur. *siruri*, sin. (*Busen*).
- sirac*, v. *serc*.
- sirimac* și *sirimah*, *sirimacă*, plur. *sirimaci*, *sirimace* (slav.), *sërac*. (*arm*).
- sită*, ca la noi, (*Sieb*).
- sitilă*. și *sitiță*, sită mică. (*kleines Sieb*).
- sitiță*, v. *sitilă*.
- slab*, puțin, ca adiectiv în Valdarsa, unde puțin e numai ca adverb. (*wenig*).
- sluga*, tot așa de des usitat ca *servitor* și *servo*, *slugă*. (*Diener*).
- slamă*, (slav.), paie. (*Stroh*).
- slănină*, v. *lard*.
- smântăra*, smântână. (*Milchrahm*).
- smântăresc*, a *smântări*, *smântărit*, a lua smântâna de pe lapte. (*Milch abrahamen, absahnen*).
- șmulț*, pahar. În Jeiune *glaj*. (*Trinkglas*).
- socră*, plur. *socre*, soacră. (*Schwiegermutter*).
- socru*, plur. *socri*, socru. (*Schwiegervater*).
- șoică*, v. *cioică*.
- somn*, ca la noi. *Mi-i somn* și *mi somn*, mi-e somn. (*Schlaf*).
- soră*, plur. *sore*, *sorele* și *sorori*, *sororile*, ca la noi. (*Schwester*).
- sorb* și *sorbesc*, a *sorbi*, *sorbit*, ca la noi. (*schlürfen*).
- sore*, *sorele*, soare. *Căde sorele*, apune soarele, *ese sorele*, resăre soarele. (*Sonne*).
- șorec*, rar *șorece*, plur. *șoreci*, ca la noi. (*Maus*).
- sortă*, plur. *sorte*, fel. *O sortă de omiri*, un fel de oameni (*Art*).
- spag*, plur. *spage*, fringhie. (*Strick*).
- spăl*, a *spăla*, *spălat*, ca la noi. (*waschen*).
- sparugă*, plur. *sparuge*, spargă, sparangă, sparanghel. (*Spargel*).
- spate*, art. *spatele*, ca la noi. (*Rücken*).
- speghie*, *speglă* și *speghiu*, oglindă. (*Spiegel*).
- speghiu* } v. *speghie*.
speglă }
- spënzur*, a *spënzurà*, *spënzurat*, ca la noi. (*aufhängen*).
- sper*, mai des *sperez*, a *sperà*, *sperat*, a sperà. Mai zic și *ufesc*, slav. (*hoffen*).
- spețarie*, plur. *spețerii*, spițerie, farmacie. (*Apotheke*).
- spir*, plur. *spiri*, spin. (*Dorn*).
- spital*, plur. *spitale*, ca la noi. (*Spital*).
- splină* și *spliră*, *splină*. (*Milz*).
- sporc*, *sporcă*, plur. *sporcă*, *sporce*, spurcat. Zic și *spurc*. (*verunreinigt*).
- spovedesc*, a *spovedi*, ca la noi. (*beichten*).
- sprăvesc*, a *sprăvi*, *sprăvit*, mai des a *fini*, a isprăvi. (*endigen*).
- spud*, vatra austriacă ca măsură. (*Eimer*).
- spug*, v. *spur*.

spulverin (ital.), nisip de pus pe hârtia scrisă. (*Streusand*).

spur și *spug*, a *spure*, *spus*, a spune ca la noi și a enară, a espune în înțelesul latin. (*sagen, erzählen*).

spurc, v. *sporc*.

sputesc, a *sputi*, *sputit*, a se certă, a se disputa. Se conjugă în mod reciproc.

Vezi cuvintele lui Tamolin la verbul, *svef*. (*streiten, disputiren*).

stăclă și *steclă* (slav.), plur. *stecle*, *sticlă*, *steclă*. (*Glas*).

stămpesc și *stămpez*, a *stămpi* și a *stămpè*, *stămpeit* și *stămpăit*, a tipări. (*drucken*).

stativă, laviță, bancă; ear cea din biserică *bancă*. (*Bank*).

stea, art. *steaua*, plur. *stele*, *stelele*. ca la noi. În Schitazza *stella*. (*Stern*).

stella, v. *stea*. BCU Cluj / Central Uni Bruder).Library Cluj

sternă și *șternă*, plur. *sterne*, *șterne*. cisternă, groapa în care se adună și se conservă apa. (*Cisterne*).

sterpăcez, v. *sterpesc*.

sterpesc, a *sterpi*, *sterpit* și *sterpăcez*, a *sterpăciă*, *sterpăciat*, a stirpi. a școate din rădăcină sau cum zic în România mică sub munți, a stermină. (*ausrotten*).

sto, plur. *stote* (slav.), sută. (*hundert*).

stol, numai în Schitazza, masă. Ceilalți au *scand* și *misă*. (*Tisch*).

stal, staul, grajd. (*Stall*).

stampador, plur. *stampadori*, tipăritor, tipograf. (*Buchdrucker*).

stessi, *ștessi*, *stesso* (ital), tot-una, tot-aceea. (*einerlei, dasselbe*).

sting, a *stinge*, *stins*, ca la noi. (*löschen*).

știu, a *ști*, *știut*, pronunțat ca la noi, însemnează a ști și a ceti. Se conjugă:

știu, *știi*, *ști*, *știm*, *știți*, *știu*. Și în Ardeal se zice uneori *ști* în loc de *știe*. (*wissen, lesen*).

stomic și *stumic*, (tonul pe silaba d'întăi), stomac. V. și *rénsă*. (*Magen*).

străsesc, a *străsi*, *străsit*, a amerința. Se construște cu dativ. *Li-a străsit*, l-a amerințat. (*drohen*).

stric, a *strică*, *stricat*, în Jeiune, ca la noi. (*verderben*).

strig, v. *strijesc*.

strijesc, uneori *strig*, a *striji* și a *strige*, *strijit*, a tunde. *Strijesc cu scarele*, tund cu foarfecele. (*scheeren*).

strină (slav.), mătușe despre tată. (*Vater's Schwester*).

strînt, strîmt. (*eng*).

strîț, (slav.), unchiu despre tată. (*Vater's*

Bruder).Library Cluj

stuc, plur. *stucuri*, plafond, tavan. (*Zimmerdecke*).

studesc, a *studii*, *studii*, a) a învăța la școală, b) a se sili, a se aplica cu diligență, în România mică: a se strudi. [a] *studiren*, b) *sich mit Eifer auf etwas verlegen*].

studia, plur. *studie*, învățătura la școală. și *io am făcut studia mea* (și eu am urmat cursul meu de învățătură), mi-a zis cărbunarnul din Jeiune la Castău. (*Studium*).

studiră și *stutiră*, plur. *studire* și *stutire*, în Jeiune, cântar, lat. *statera*. Alții zic *bălănton*. (*Hängewage*).

stumic, v. *stomic*.

stupesc, a *stupi*, *stupid*, a pisă. (*stampfen, im Mörser stossen*).

stutiră, v. *studiră*.

- subito** și **șubito** (ital. și lat.), indată, deodată. (*plötzlich, sogleich*).
- subțire**, plur. **subțiri**, ca la noi. (*dünn*).
- suc**, a **suca**, **sucăt**, prescurt. din **usuc**, a uscă. (*trocknen*).
- sucă-mărele**, v. **uscă-mărele**.
- sucnă**, pănură ordinară; mai groasă. (*grobes Tuch*).
- suflet**, plur. **suflete**, ca la noi. (*Seele*).
- sug**, a **suge** și **suje**, **supt**, ca la noi. (*saugen*).
- șugă-mărele**, v. **uscă-mărele**.
- suilă**, v. **svilă**.
- sulă**, ca la noi; in Jeiune șurlă. (*Ahle*).
- sumpor**, pucioasă. De la sulphur? (*Schwefel*).
- suon**. v. **svon**.
- supeală**, plur. **supele**, fluer. In Istria proprie fluerul e compus din doue țevi in patru dungii, cu doue rënduri de gaure și e mai scurt decât al nostru. La capul lui se afiă un concav, un fel de pahar, in care se suflă. Numai in Jeiune fluerul e ca la noi și se numește *pisc*, *șurlă* și *citer*. (*Hirtensföte*).
- supra** și **desupra** sus, deasupra. **Supra de noi**, din sus de noi, **supra mire**, deasupra mea. (*über*).
- suprageană** și **desuprageană**, sprânceană. (*Augenbraue*).
- șurlă**, v. **sulă**.
- șurli**, v. **supeală**.
- surp**, a **surpă**, **surpat**, in Jeiune, a surpă, a derimă, a resturna. (*untergraben, umstürzen*).
- surpătură**, in Jeiune, ruptură, surpătură. (*Einriss, Einsturz*).
- sus**, de sus, in sus, ca la noi. (*oben*).
- susur**, sgomot, sunet. (*Geräusch*).
- sut**, plur. **suți**, artic. **suți**, in Jeiune, jude. (*Richter*).
- sveț**, a **sveță**, **svețat**, a desvêță, a uită cineva ce a învățat. Tamolin, la intrebarea, de ce tinerii lor nu vorbesc românește, mi-a respuns: *Cesti tireri nu cuvintă, că s'av (și s'au) insurat după-afară, după care nu știu cuvintă; au svețat limba și se sputesc cu noi, ca noi cuvintăm in ceastă limbă*. Intrebat de mine, ce va să zică *sputesc*, mi-a esplicat: *Se ceartă cu noi și se 'rd de noi*. (*verlernen*).
- svil**, v. **svilă**.
- svilă** și **suilă**, mătase. Se zice și **masculin svil**. (*Seide*).
- svon**, plur. **svone**, uneori **suon**, clopot. (*Glocke*).
- Tabac**, tabac de nas și tutun. (*Tabak*).
- tac**, a **tăcè**, **tăcut** și **tăciut**, a tăcè. (*schweigen*).
- tai**, a **tăiă**, **tăiat**, ca la noi. (*schneiden*).
- țandalină**, podoaba capului miresei cu fire de aur și cu cordele. (*Kopfsputz der Braut*).
- țap**, plur. **țapi**, ca la noi. (*Bock*).
- tat**, plur. **tați**, hoț, lotru. v. **ladru**. (*Rüuber*).
- tată**, v. **ciace**.
- tavoleță de pământ**, cărămidă și țiglă. v. **lastra** (*Ziegel*).
- te**, v. **tu**.
- tem**, a **teme**, **temut**, ca la noi. *Me tem mai munt de om, ca de dracul, că de dracul scapi cu crija*, mi-a zis un cărbunar in Jeiune, ca și Tamolin in Schitazza, v. **crija**. (*fürchten*).

temperin, plur. *temperine* (ital.), cuțit de tăiat pene, briciag. (*Federmesser*).
têmpesc, a *têmpi*, *têmpeit* și *têmpit*, a *têmpi*. (*stumpfsinnig machen*).
tendesc, a *tendî*, *tendit*, prescurtat din *intendesc*, a înțelege, a pricepe. (*verstehen*).
țepeală, v. *pupă*.
tera vine numai compus cu *coptă* și *cotă*, d. e. *lastre de tera-coptă* și *tera-cotă*, cărămizi. Invederat e împrumutare de la Italiani, dar fiind că zic nu numai *tera-cotta*, ci mai des încă *tera-coptă*, se vede că, cu toată miseria limbei, Românii de acolo n'au pierdut conștiința geniului limbei lor, și anume a analogiei ei. Tot așa din ital. *pierra-cotta* fac *pera-coptă*. (*Erde, nur in Zusammensetzung mit copta und cotta*).
terlesc, a *terli*, *terlit*, a alergă înainte, a întîmpina. (*entgegen eilen*).
termin, a *termină*, *terminat*, usitat pretutindenea alături cu *finesc*, a *termină*, a isprăvi. (*endigen*).
țes, a *țese*, *țesut*, ca la noi. (*weben*).
țiată, v. *ciace*.
ție. v. *tu*.
țigan, *țigană*; plur. *țigani*, *țigane*, ca la noi. În Istria sunt numai trecători și se consideră ca ginte sub blestem, pentru că după credința populară ei au fabricat cuiele pentru crucea Măntuitorului. (*Zigeuner*).
țigară, plur. *țigare*, ca la noi (*Cigarra*).
ținîu și *țir*, a *țirî*, *țirut*, a ține. (*halten*).
tintă, plur. *tinte*, cerneală, negreală. (*Tinte*).
țir, v. *ținîu*.

tire, v. *tu*.
tirer, *tireră*, plur. *tireri*, *tirere*, tînăr tînără. (*Jung*).
țirucă, un pic, o țiră (în Ardeal), o leacă (în Moldova), nițică, nițel (în Muntenia). N'are *țirucă*, n'are nici un pic, n'are nimic. (*ein bisschen*).
țîță, plur. *țife*, ca la noi. (*Brust, Zize*).
tocel și *toțel*, *tocilă*. Verbul *tocesc* nu e. (*Schleifstein*).
tombălet, plur. *tombă'eți*, *tocul* în care se ține cutea de coase. Zic și *tombălit*. (*Scheide zum Schleifstein*).
tomnă, *toamnă*. (*Herbst*).
tond, *tondă*, plur. *tonzi*, *tonde*, în Jeiu. rotund. (*rund*).
topolă (slav.), plop. (*Pappel*).
topsecă, rar *topsică* și *tossică* (cu tonul pe o), otravă, venin, în Ardeal *topsecă*. Se zice și *verir*. (*Gift*).
topsică. v. *topsecă*.
torbă, plur. *torbe*, *tolbă*, *traistă*. (*Ranzen*).
torbiță, plur. *torbițe*, *trăistioară*. (*Ränzel*)
torc, a *torce*, *tors*, ca la noi. Substantivul *tort* nu l' au. (*spinnen*).
torn, a *turnă*, *turnat*, a înturnă, a întoarce. *Torna frate*, întoarce-te frate. (*umwenden, umkehren*).
tossică, v. *topsecă*.
tot, *totă*, plur. *toți*, *tote*, ca la noi. (*aller*).
toțel, v. *tocel*.
tot-ura, *tot-una*, zic și *stessi*, *ștesso*. Și Italianii din Istria zic *tut-uno*, luat de la Români? (*einerlei*).
tovăriș și *țovăriș*, în Schitazza, asin, măgar. (*Esel*).
tramontană, vîntul de miază-noapte. (*Nordwind*).

trat, dată. *Ur-trat*, odată, *oatu-trat* și *atu-trat*, altă dată. (*mal*).

trec și *trăc*, a *treace*, *trecut*, a *trece*. (*vergehen, vorbeigehen*).

trei și *trii*, *trei*. Toți au acest numeral (*drei*).

tremet, v. *trimet*.

tremur, a *tremură*, *tremurat*, ca la noi, d. e. *tremur de frică*. (*zittern*).

trimet, a *trimete*, *trimes* și *tremet*, a *trmete*, *tremes*, a *trimete*. (*senden*).

trișcă, lovitura cu palma. *Li-am dat o trișcă*, i-am dat o palmă. (*Ohrfeige*).

tu, pron. pers., se elide înainte de vocale, ca și *ie*, d. e. *t ești*, tu esti. Dativ *ție* și ca prefix și sufix *ți*, însă în Valea Arsei au început a declina ca Italianii și zic în dativ absolut a *tire*. Acusativ *tire*, absolut, d. e. *bate tire*, te bate pe tine, și cu prepozițiuni: *cu tire*, *de la tire*. Ca sufix și prefix *te*. Posesiv a *teu* și a *teu*, a *ta*. (*du*).

tunce, *tuncea*, rar *atunci*, *atunci*. (*dann, damals*).

turchină, mai des în plur. *turchine*, porpușoi, porumb, cucuruz. (*Kukuruz, türk. Waizen*).

turtă, plur. *turte*, *turtă*, aluat copt. (*Fladen*).

Ud, *udă*, ca la noi. (*nass*).

undiță și *undiță*, plur. *udițe*, și *undițe*, *undiță* de prins pește. (*Angel*).

ucid, a *ucide*, *ucis*, ca la noi. Intrebând pe un cărbunar în Jeiune, ce ar face cu epurole, dacă l-ar ucide, mi-a răspuns: *Se l-am ucide și l-am duce la Pisin* (capitala Istriei), *dani-rar pre el*

pinez (bani). Aici se vede și optativul în două forme: *am*, *ai*, *ar* și *ram*, *rafi*, *rar*. (*töden*).

ufesc, a *uși*, *ușit*, v. *sper*.

uger, plur. *ugere*, ca la noi. (*Euter*).

uliă și *ulie* (l muiat), oleu sau ulei (*Oel*).

uină (slav.), mătușe despre mamă. (*Tante von mütterlicher Seile*).

uiț (slav.), fratele mamei, unchiu despre mamă. (*Onkel von mütterlicher Seite*).

ulach, v. *holach*.

uleu sau *uliu*, plur. *ulee*, în Jeiune *uliște*, coș de albine. (*Bienenkorb*).

ulică (slav.), *olivă*, *măslin*. (*Olivenbaum*).

uliște } v. *uleu*.

uliu } v. *uleu*.

umed și *umid*, *umedă* și *umidă*, *umed* (*feucht*).

umăr, plur. *umeri*, ca la noi. În Schitazza *umer*. (*Schulter*).

umid, v. *umed*.

un în loc de *ur* usitat numai în câteva locuțiuni, *dup'un an*, *vr'un-trat*, câte-odată, *unprezece*. (*ein*).

undiță v. *udiță*.

unflu, a *unflă*, *unflat*, ca la noi. (*aufblühen*).

ung, a *unge*, *uns*, ca la noi. (*schmieren*).

unghiă, plur. *unghie*, ca la noi. (*Fingernagel*).

unprezece, *unsprezece*. În toată Istria proprie, adecă sub Monte-Maggiore sau în așa numita Val d'Arso, de regulă nu se numeră românește peste 10. În Jeiune se numeră. (*elf*).

untru numai în compozitul *inuntru*.

unt, ca la noi. Untură și unsoare n'au. (*Butter*).

unuc, unucă; plur. *unuci, unuce* (slav.) nepot, nepoată. In Schitazza prescurtat *nuc, nucă*. Înțeleg însă și nepot, nepoată. Voind a glumi cu bătrânul Tamolin, îl întrebai: *Căpiți voi, când auziți nuca și nuci, că cuvintați de nucile de mâncat ver de nepotă, nepoți?* Bătrânul rise și dând din cap răspunse: *Căpim, că noi nu mâncăm omiri.* (*Neffe, Nichte*).

ur, urul, ură plur. *urii, urele*, adiect. numeral, unu. Înaintea substantivelor femininul e totdeauna o ca la noi. (*ein, eine*).

ură, plur. *ure*, oră și orologiu. *Ur cuart de ură*, un pătrar de oră, un sfert de ceas. *Pode-ură*, jumătate de oră. (*Stunde und Uhr*).

urechie, v. *orechie*.

urechin, v. *răchin*.

urs, urs. Însă în Berdo îl numesc *medved*, slav. (*Bär*).

usc, v. *usuc*.

uscă-mărele, sucă-mărele și șugă-mărele, în Susnievizza și imprejur, stergar, prosop sau mănestergură, cum se zice în unele locuri în Ardeal. (*Handtuch*).

uscat, uscată, plur. *uscați, uscate*, ca la noi. (*trocken*).

ușe, plur. *uși*, ca la noi. (*Thüre*).

usnă, plur. *usne*, buză. (*Lippe*).

ustur, a ustură, usturat, ca la noi. (*schringen*).

usuc și usc, a *uscă, uscat*, ca la noi.

Se zice și *suc*. (*trocknen*)

ut, a ută, utat, a uită. (*vergessen*).

uvă, v. *uve*.

uve, uvă, iuve, iuvă, unde. De la lat.

ubi, ital. *ove*. Îl au și Slavii meridionali. Unde absolut nu'l au, există însă compus în *de'nde*, de unde. (*wo*).

Vacă, plur. *vace și vaci*, ca la noi. (*Kuh*). *v. le și valie* (l muiat), plur. *văli* (l muiat) și *văi*, a) *vale* b) *vine* și ca adverb și atunci însemnează repede, iute. (a) *Thal*, b) *schnell*).

vale, verb. impersonal, se cuvine, se cade, are valoare. *Nu vale ur* (și *un bob*, nu face nici o para, nu e de nimic. *In băserică, când preutul spure vangelia și apostolul, vale a asculta ce preutul spure și nu a se ruga.* (*es gilt, es schickt sich*).

vangelia, evangelia (*Evangelium*)

vapor, plur. *vapore*, vas or naie mănătă de vapor. (*Dampfschiff*).

varga și veargă, verge, ca la noi. (*Ruthe*).

vas, plur. *vase*, ca la noi. (*Gefäss*).

vatră, plur. *vetre*, ca la noi. (*Heerd*).

veargă, v. *vargă*.

ved și vez, a vedē, vezut și vizut, a vedē. (*sehen*).

vedru, senin. (*heiter*).

veghiu, a veghiă, veghiat, ca la noi. (*wachen*).

velut, plur. *velute*, catifea și cordelele de catifea, ce se pun pre pălărie, în Jciune. (*Sammet*).

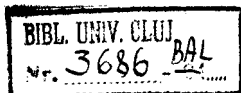
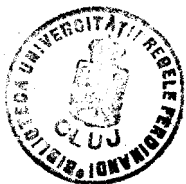
vent. și vint, plur. *venturi și ventură, vânt* (*Wind*).

ver, veară, plur. *veri, vere*, adevărat. Observând lui Tamolin, că limba lor e tare mestecată, el mi-a zis: *Aceasta-i veara limba noastră.* (*wahr*).

verde, plur. *verzi*, ca la noi (*grün*).
verze, cum se zice și în Ardeal, varză fiartă, curechiu fiert. (*Sauerkraut*).
vericeă., v. *verigeă*.
verhu, vërf. Se zice și *puntă*. *Verhu de munte*, vërf de munte. (*Spitze*).
verigeă și *vericeă*, plur. *verigelle* și *vericelle* în Schitazza, *verigă*, inel. V. și *votiță*. (*Ring*).
verir, venin. V. *topsecă*. (*Gift*).
vesel (slav.), ca la noi (*heiter*).
vestesc, v. *investesc*.
veț, a *veț*, *vețat*, a *inveț*, a se *deda*, a se deprinde. De aici variațiuni și compuneri: *inveț*, *'mveț*, *svet*, etc. (*lernen*).
viiu, a *viiă*, *viiat*, în Jeiune, a *vëntura* grăul.
vilă (slav.), furcă de fer pentru strênsul fênelui. (*Heugabel*).
vind, a *vinde*, *vindut*, a *vinde*. (*verkaufen*).
vinăal, *vie*. V. *braidă*.
vint, v. *vent*.
vinău, a *vir*, *vir*, a *veni*. (*kommen*).
vipt, în Schitazza *vipt*, nutrimentul omului, fie preparat fie crud; și în cărțile noastre cele vechi se află cuvântul *vipt* în acest înțeles. (*Lebensmittel*).
vir, plur. *viruri*, vin. *Vir-dulce*, must. (*Wein*).
viră, plur. *vire*, în Schitazza, în loc de *jiară*, vână însă rar. (*Ader*).
vireri, numai în Jeiune, zioa vineri. Jeiu-nenii au conservat patru numiri românești pentru zile: *vireri*, *sâmbătă*, *dumirecă* și *luri*; ear cei dintre Monte Maggiore și Adriatica numai două: *sâm-*

bătă și *dumirecă*. Pentru celelalte au nume slavice. (*Freitag*).
viret, *viretă*, plur. *vireți*, *virete*, vënëț. (*blau*).
vis, plur *vise*, *visuri*, ca la noi. (*Traum*).
visat, participiul verbului *visez*, care a dispărut. În loc de *visez*, *visezi*, etc., se zice: *mi s'a visat*, *ți s'a visat*, *i sau li (l muiat) s'a visat*, *ni s'a visat*, etc. v. se schimbă și în *m*, se aude dar și *misat*. (*geträumt*).
visoc, *visocă*, plur. *visoci*, *visoce*, înalt. Cuvântul înalt nu se aude nicăeri la Istrieni. (*hoch*).
vițel, *viță*, plur. *viței*, *vițelle*, ca la noi. (*Kalb*).
vitiță, v. *votiță*.
viu, *iiu* și *jiu*, *viuă*, *vivă* și *viiă*, plur. *vii*, *jii*, *viue*, *vive*, *viie*, *viu*; și în o mare parte a Ardealului variază pronunțarea între *viu*, *iiu* și *jiu*. (*lebendig*).
vivă, v. *viu*.
vivesc, *iivesc* și *jivesc*, a *vivi* etc. *vivit* etc., în Schitazza, a *trăi*. (*leben*).
voliu, a *vol* și a *vr*, *volit* și *vrut*, a *voi*. Se conjugă: *io voliu*, *tu veli* și *veri*, *le va*, *noi volim*, ca auxiliar *vom*, *vrem* și *'rem*, *voi voliți*, ca auxiliar *veți*, *vreți* și *'reți*, *eli vor* (l pretutindinea muiat). În Schitazza și în Jeiune se zice însă și *vreu*, *vrei*, *vr*, *vrem*, *vreți*, *vreau*. (*wollen*).
voi, dat. *voue* și a *voi*, ca sufipt și prefipt *vi* și *ve*, acusat. *voi* și *ve*. Pose-siv a *vostru*, a *vostra*, a *vostri*, a *vostre*. (*ihr*).
voltă, plur. *volte*, boltă. *Volta desupra de noi se chiamă cer*. (*Gewölbe*).

- vorbă*, plur. *vorbe*, ca la noi, usitat numai în Jeiune, la ceilalți cuvint. (*Wort*)
vorbesc, a *vorbi*, *vorbit*, ca la noi, usitat numai în Jeiunv, la ceilalți *a* *cuvintă*. (*reden*).
vos și *voz*, car, au însă *căruță*. (*Leiterwagen*).
vosce (slav.), ceară. (*Wachs*).
vostru, v *voi*.
votă, *vote*, (ital. *volta*), dată, ori, în compuneri: *oată-votă*, altă dată, *de trei vote*, de trei ori. (*mal*).
votiță, plur. *votițe*, verigă și inel. În Jeiune însă se zice *vitiță* și însemnează numai verigă, pe când pentru inel au *arel*. (*Ring*).
vră (slav), nuele de salce. (*Weidenrütke*)
vreme, plur. *vremi*, ca la noi. Timp nu au. (*Zeit*).
vrest, adv. iute, repede. (*schnell*).
vreu, v. *voliu*.
vrulia (l muiat), isvor și fântână. (*Quelle und Brunnen*).
vr'un-trat, câte o dată. (*manchmal*).
vrutac, plur. *vrutaci*, fântână. (*Brunnen*)
vucesc, a *vuci*, *vucit*, a tiri. Șarpele se *vucesce*, șarpele se tirește. (*Kriechen*).
vulpe, plur. *vulpi* numai în Schitazza, la ceilalți *lișiță*, chiar în Jeiune. (*Fuchs*).
Zalec, (slav.) puțin, ca adjectiv, în Valea arsă, unde puțin e usitat numai ca adverb. (*gering, wenig*).
zace și *ziace* (ca Traco-Români), mai rar *zece*, *zece*. Au toți acest numeral, chiar cei ce au pierdut numirile române de la 7 în sus. *Doizeci*, 20, *treizeci*, ș. c. l. (*Zehn*).
zeamă, *zamă*, supă. (*Suppe*).
zece, v. *zace*.
zi, plur. *zile*, ca la noi. *Pode-zi*, miazăzi, dar *zic zi merinde*. (*Tag*).
ziace, v. *zace*.
zic, a *zice*, *zis*, ca la noi. (*sagen*).
zid (slav.) plur. *ziduri*, ca la noi. (*Mauer*).

Să se adauge la litera C pag. 94.
(Zum Buchstaben C Pag. 94 hinzuzufügen).

- cuc, a cuca, cucat, a'culcă. (niederlegen).*
cuc, pasărea cuc. (Kukuk).
cucare, culcare. (das Niederlegen).
cufesc, a cufi, cufit, a se nimeri, a se potrivii. Se construiește în forma reciprocă: nu se cufesc urii cu oatii, nu se potrivesc unii cu alții. (zu einander passen).
cuhesc, a cuhi, cuhit (slav.), a ferbe. V. fermesc. (kochen).
cuib, plur. cuiburi, ca la noi. (Nest).
culeg, a culege, cules, ca la noi. (sammeln).
cumetră, plur. cumetre, ca la noi, însă numai în Schitazza, ear în Valea Arsei, unde există cumetru, nu se află cumetră, ci botră. V. acolo. (Gevatterin).
cumetru, plur. cumetri, ca la noi. În Jeiune compèr. (Gevatter).
cumpăr, a cumpăra, cumpărat, ca la noi (kaufen).
cumpir, plur. cumpiri, cartofi, crumpeni. (Kartoffel).
cuniată, plur. cunițați, cuniâte, cumnat. (Schwager).
cuniu, plur. cuniie, cui, cuie (în Banat cuniu). (Nagel).
cunosc, a cunoaște, cunoscut, ca la noi. (kennen).
cupă, vas de lemn pentru măsurat, cupă de lemn. (Holzkanne).
cuptor, cuptorul, plur. cupitore, cup- torle, cuptor. (Backofen).
curajen, curajos. (muthig).
curaj, curaj. (Muth).
curat, curată, curați, curate, ca la noi. (rein).
curbă, plur. curbe, curvă, fsmeie prostituită. (Hure).
curet, plur. cureți, pieptar, veste. (Weste).
cur, plur. curi și cururi. (Arsch).
cus și cuz, bucățică; ur cus de păre, o bucățică de pâne. V. bobici. (Bisschen).
cuștiință și cuscință (amendouie pronunțările), în Jeiune, conștiință. D. e. om de cuștiință, om drept, om onest. (Gewissenhaftigkeit).
cuscru, cuscri; cuscră, cuscre, ca la noi, usitate pretutindene, afară de Berdo. (verschwägert).
cușin, plur. cușini (ital. și franc.), perină. (Polster).
cuțit, plur. cuțite, ca la noi. (Messer).
cuvet, plur. cuvete, cot (de la lat. cubitus). În Schitazza cot. (Elle und Ellenbogen).
cuvânt și cuvint, plur. cuvinte, ca la noi. (Wort).
cuvint, a cuvintă, cuvintat, vorbesc, cuvânt. În Istria proprie nu e usitat vorbesc, în Jeiune însă se află. N. B. Istrianii mai des de cât noi fug de i mutând pe e în i. (reden, sprechen).
cu voiă bură, voios, vesel. (heiter, gutwillig).